

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

परिव्राण

मूल पाली

तथा

नेपाली अनुवाद शब्दार्थ सहित

अनुवादक

स्व. धर्मरत्न शाक्य 'त्रिशुली'

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

परिव्राण

मूल पाली

तथा

नेपाली अनुवाद शब्दार्थ सहित

अनुवादक

स्व. धर्मरत्न शाक्य 'त्रिशुली'

- क -

विश्वमा शान्ति फैलिरहोस् ।

- कृति : परित्राण
- अनुवादक : स्व. धर्मरत्न शाक्य 'त्रिशुली'
- सर्वाधिकार : प्रकाशकमा सुरक्षित
- प्रकाशक : भिक्षु मैत्री महास्थविर
अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाज, लुम्बिनी
- प्रकाशन प्रति : ३००० प्रति
- आर्थिक सहयोगी : अनागारिका उदयशीला (१००० प्रति)
बुटवल पद्म चैत्य विहार, बुटवल-२
काजीमान गुरुड (रु. २,०००/-)
- संस्करण : २१औं
- प्रकाशन मिति : बुद्ध संवत : २५५३
नेपाल संवत : ११३०
विक्रम संवत : २०६६
ईस्वी संवत : २००९
- मुद्रण : शिवशंकर अफसेट प्रेस, पृथ्वीचोक, पोखरा
फोन: ०६१-५२८०७३

दुई शब्द

तीनै लोकका नाथ हुनुभएका भगवान बुद्धले सर्वज्ञ ज्ञान प्राप्त गर्नुभएदेखि महापरिनिर्वाण नहोउञ्जेल ब्रह्मा देव मनुष्यहरूलाई ४५ वर्षसम्म धर्माभूत पान गराउनुभयो । यसरी ४५ वर्षसम्म देशना गर्नुभएको उपदेश धर्मस्कन्ध अनुसार ८४,००० भएतापनि ती उपदेशको मूल सारभूत उद्देश्य “विमुक्ति” अर्थात् क्लेशबाट मुक्त हुने एउटा मात्र हो ।

यसरी क्लेशबाट मुक्त हुने उपदेश गरिराख्नुभएको धर्ममध्ये यी मुक्ति प्राप्त गर्न प्रयत्नशील भएका गृहस्थ, श्रमण र भिक्षुहरूको बीचमा भय, अन्तराय हटेर हितसुख हुने देशना गरिराख्नुभएको पनि उपदेश छ, जसलाई पालिमा “परित्त” भनिन्छ । हामीले “परित्राण” भन्छौं ।

भगवान बुद्धले स्वयं पाठ गर्नुभएको परित्राण पाँच निकाय तीन पिटकमा यत्रतत्र छरी रहेकालाई दूरदर्शी हुनुभएका, शासनलाई रक्षा गरी राख्नुभएका आचार्यहरूले फूलको माला उनेजस्तै एक गरी “परित्राण ग्रन्थ” निकाल्नुभयो ।

पारित्राणको परम्परा

परित्राणको प्रारम्भ कहदिखि शुरू भयो भन्ने विषयमा अनुसन्धान गरेको खण्डमा भगवान बुद्धको समयदेखि नै प्रारम्भ भएको देखिन्छ । भगवान बुद्धको समयमा नै सात दिन सात रातसम्म अटुट रूपमा परित्राण पाठ भएको वर्णन धम्मपद अटुठकथामा उल्लेख छ । परित्राण पाठद्वारा सात दिन मात्र आयू भएको “आयू बड्ढन” कुमार एक सय बीस वर्षसम्म बाँचेको कुरा उल्लेख भएको छ । भगवान बुद्ध परिनिर्वाण भैसकेपछि पनि धार्मिक कार्यमा परित्राणलाई महत्त्वपूर्ण स्थानमा राखिएको छ । शासन सम्बत ५०० वर्ष समयको मिलिन्द राजाले परित्राण सम्बन्धी प्रश्न नागसेन स्थविरसँग सोध्दा नागसेन स्थविरले चित्त बुझ्ने गरी उत्तर दिनुभएको मिलिन्द प्रश्न पालिमा उल्लेख छ । शासन सम्बत ९१२ का लङ्काद्वीपमा दोस्रो उपतिस्स राजाको समयमा भगवान बुद्धको समयमा वैशालीमा भए जस्तै दुर्भिक्ष रोग भय हुँदाखेरी भिक्षुहरूलाई तीन यामसम्म रतन सूत्र परित्राण पाठ गराउँदा त्यो भय शान्त भएर गएको थियो ।

(चुलवंस ३७ परिच्छेद १९८ गाथ)

वर्माणां पति "च्याङ्ग से ता" भन्ने राजाको दरबार बनाउँदा "अरहं" भन्ने स्थविर प्रमुख ४, ००० भिक्षुहरूबाट परित्राण पाठ गराएको कुरा शिलालेखमा उल्लेख भएको छ । नेपालमा पनि करिब ६० वर्ष अगाडि प्रज्ञानन्द महास्थविर किण्डोल विहारमा वस्नुहुँदा सबै श्रद्धालु भक्तजनहरूको रोग भय उपद्रवादी शान्त गर्न दाताहरूको तर्फबाट प्रार्थना गर्दा चटगांव र अरकनमा अध्ययन गरी आए अनुसार परित्राण पाठ गर्नुभएको थियो । त्यसवेलादेखि नेपालमा परित्राण पाठ गर्ने चलन चलिआएको हो ।

परित्राण पाठद्वारा केवल रोग व्याधि मात्र हट्ने होइन त्यसमा भनिएको अनुसार आचरण गरेको खण्डमा यो जीवन सुख शान्तिमय भएर अझ सम्पूर्ण दुःखबाट मुक्त भई निर्वाण पदसम्म पनि प्राप्त गर्न सकिन्छ । भगवान बुद्धले मंगल सूत्र देशना गर्नुहुँदा देशनाको अन्तमा एक हजार कोटी देवताहरू अर्हत भए । श्रोतापति आदि मार्गफल लाभ गर्नेहरूको त गिन्ती नै छैन, त्यस्तै रतन सूत्रको देशनाको अन्तमा ८४, ००० प्राणीहरूलाई दुःखबाट मुक्ति भैरहेको मार्गफल "निर्वाण" प्राप्त भयो ।

धर्मरत्न शाक्य (त्रिशूली) ले भिक्षुहरूको सत्संगको साथै बहुजन हित एवं कल्याण कामनाको भावनाले प्रेरित भई यो परित्राण पुस्तकलाई प्रकाशनमा समेत ल्याउने कोशिस गर्ने उनीसंग भएको विशेष गुण हो । उनको अरू पनि राम्रा-राम्रा मौलिक तथा अनुवादित किताबहरू प्रकाश भैसकेका छन् ।

हालै मात्रै वहाँको सुत्तनिपात "उपासक परिहानि सद्वर्म चिरस्थायी नहुने कारण" नामक पुस्तक प्रकाशनमा आएको छ । यो परित्राण पनि वहाँले करिब ३५ वर्ष अगाडि नै नेपालीमा अनुवाद गरी प्रकाश गरिसकेको थियो । अहिले यो दशौं आवृत्तिमा परित्राणको निदान र सूत्रको साथै शब्दार्थ समावेश गरेको छ ।

अन्तमा यस्ता अमूल्य पुस्तक नेपाली भाषामा लेखनुभएका धर्मरत्न शाक्य (त्रिशूली) लाई हार्दिक साधुवाद तथा मङ्गल कामना व्यक्त गर्दछु । पछि-पछि पनि अमूल्य ग्रन्थहरू लेख्दै जान सकोस् भन्ने शुभकामना गर्दछु ।

भिक्षु बुद्धघोष

संघनायक महास्थविर

श्री सुमङ्गल विहार, लुखुसीटोल, ललितपुर

१ वैशाख २०५४

आफ्नो कुरा

भगवान बुद्धले सत्वप्राणीको हित सुख कामना गरी आदि, मध्य अन्तसम्म कल्याण हुने धर्मलाई ४५ वर्षसम्म देशना गर्नुभयो । यस धर्ममा मानवहरूको निम्ति कुनै भेद नराखी सरल रूपले ग्रहण गर्न सक्ने र बुझ्न सक्ने किसिमसँग धर्म देशना गरी राख्नुभएको छ । आज सोही धर्म सम्पूर्ण देश प्रदेशका सज्जनहरूले अपनाउँदै आफ्नो जीवनलाई स्वच्छ र महान तुल्याइरहेको कुरा सर्वविदित छ । त्यसकारण उनी महाकारुणिक तथागतको धर्मलाई श्रद्धापूर्वक ग्रहण गरेर जीवन सफल गर्नु हाम्रो परम कर्तव्य हो ।

फेरी मानव जीवनलाई अनेक भय अन्तरायद्वारा बीच बीचमा धर्म पालन गर्न बाधा आउनु स्वाभाविक छ । त्यसकारण चारैतिरबाट आउन सक्ने सम्भाव्य भय विघ्न उपद्रव रोग, शोक र अनिष्ट भावनाबाट त्राण अर्थात् रक्षा गर्न संग्रह गरी राखेको आशिष र शुभकामनाले युक्त भएको परित्राण सूत्रलाई हामीले पठन पाठन मनन धारण पालन गर्न सक्यौं भने निश्चय नै भय अन्तरायबाट मुक्त भई धर्म पालन गरी जीवन सफल गर्न सक्नेछौं ।

हुनत परित्राणले कर्म अनुसार मृत्यु हुनेलाई कुनै प्रकारले बचाउन सक्दैन, तापनि आयू बाँकी रहेकालाई असत् कर्मबाट आफू मुक्त हुनुको निम्ति भगवान बुद्धले परित्राण देशना गर्नुभएको हो । त्यस्तै मरेर सुकिसकेको रूखमा हजारौं घडा पानी सिंचन गरेपनि नपलाए झैं आयू नै सकिएका प्राणीहरूलाई कुनै औषधी जडिबुटी वा परित्राणले बचाउन नसकिने कुरा मिलिन्द प्रश्नमा उल्लेख छ । साथै डस्न भनि आएका सर्पले डस्न नसक्ने, पिटनलाई उठाएको लट्टी फालेर प्रेम गर्ने, बहुलाएको हात्ती नगिचै आएर पनि शान्त हुने, बलेको डढेलो शान्त हुने, विप पेटमा

आएर पनि त्यसबाट हुने हानिबाट मुक्त हुने आदि प्रभाव परित्राणमा हु भन्ने कुरा भदन्त नागसेनले राजा मिलिन्दलाई सम्झाउनुभएको छ ।

एउटा विचारणीय कुरा के छ भने परित्राण पाठद्वारा अन्तराष्ट्र हटेर जान्छ भनी उल्लेख भएको छ । तापनि परित्राण पाठ गर्ने र श्रवण गर्नेहरूको आवश्यक अंग पूरा नभएको खण्डमा परित्राणको महानिशांस फल जति हुनुपर्ने हो सो हुन सक्दैन । त्यसकारण पाठ गर्ने र पाठ श्रवण गर्नेले निम्न अंग पूरा गर्न आवश्यक छ भन्ने कुरा दीघ निकाय पथिक वग्ग अट्ठकथा र मिलिन्द प्रश्नमा उल्लेख भएको छ ।

पाठ गर्नेले पूरा गर्नुपर्ने तीन अङ्ग

- १) शुद्ध गरी पाठ गर्नु ।
- २) अर्थ जानेर पाठ गर्नु ।
- ३) पाठ श्रवण गर्नेहरूप्रति मैत्रीपूर्ण चित्त राखी पाठ गर्नु ।

पाठ श्रवण गर्नेमा पूरा हुनुपर्ने तीन अङ्ग

- १) पञ्च महापापमा नपरेको हुनुपर्ने ।
- २) नियत मिथ्यादृष्टिबाट रहित हुनुपर्ने ।
- ३) सुनिरहेको परित्राणप्रति विश्वास हुनुपर्ने ।

परित्राणमा भएका मंगल सूत्र, रतन सूत्र, करणीय मैत्री सूत्र खन्ध सूत्र, मोर सूत्र, वट्ट सूत्र आदि भगवान बुद्धले कुनै न कुनै कारण आज्ञा हुनुभएको हो । त्यसकारण त्यो कुरा परित्राणको निदानकै रूपमा उल्लेख गरेको छु । साथै पाठ गर्ने र अर्थ हेर्न सजिलो होस् भन्नाकै निम्ति यस संस्करणमा त्रिशरणसहित पञ्चशील, त्रिरत्न वन्दना पूज तथा परित्राण सूत्रलाई क्रमशः राखी त्यसपछि परित्राण निदान र प्रत्येक निदानपछि सूत्रको शब्दार्थ क्रमशः राखेको छु ।

यसमा सूत्रहरूको शब्दार्थ पूज्य भदन्त बुद्धघोष महास्थविरद्वारा सम्पादन गर्नुभएको परित्राण पुस्तकबाट नै अनुवाद गरेको छु ।

म कुनै भाषाविद् होइन तथापि यस पुस्तकले नेपाली भाषीहरूलाई परमपूज्य तथागतद्वारा देशित अमूल्य सूत्रहरूको पाठको साथै अर्थ बोध होस् भन्ने अभिप्रायले पाठकसमक्ष प्रस्तुत गरेको छु । तसर्थ भाषा दोषतिर ध्यान नराखि केवल सूत्रमा श्रद्धा र अर्थमा ध्यान राखि आफ्नो कर्तव्य सुधार गर्नुभएको खण्डमा आफ्नो जीवन स्वच्छ हुने र मेरो परिश्रम पनि सफल हुनेछ ।

यस पुस्तकलाई आफ्नो अमूल्य समय दिनुभई संशोधन तथा प्रुफसमेत हेरी दिनुभएकोमा म पुज्य गुरुवर भदन्त बुद्धघोष महास्थविरप्रति आभारी छु ।

भवतु सब्ब मङ्गलं ।

धर्मरत्न शाक्य "त्रिशुली"

शंखमूल चोक, नयाँ बानेश्वर, काठमाडौं

बुद्ध सम्वत् २५५२

Dhamma.Digital

प्रकाशकीय

परित्राण पुस्तक अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाजको छैठौँ प्रकाशन हो । नेपालमा परित्राण पालि र नेपाल भाषामा पहिलो पटक दिवंगत संघमहानायक भिक्षु प्रज्ञानन्द र धर्मालोक महास्थविररूको प्रयासबाट सम्पादन भई २००७ सालमा प्रकाशित भएको थियो भने नेपालीमा पहिलो पटक दिवंगत धर्मरत्न शाक्य 'त्रिशुली' द्वारा सम्पादन भई २०१९ सालमा प्रकाशन भएको थियो । २०औँ पटक प्रकाशन भइसके तापनि बजारमा परित्राण पुस्तक अप्राप्य छ ।

बौद्धहरूको प्रत्येक घरमा अनिवार्य रूपमा हुनुपर्ने महत्त्वपूर्ण पुस्तकको खाँचो महशुस गरी बुटवल पद्मचैत्य विहार निवासी अनागारिका उदयशीला, पोखरा निवासी जितवहादुर जोशी, निरञ्जन बजिमय र काजीमान गुरुङको आर्थिक सहयोगमा २१औँ संस्करण प्रकाशित भइरहेको छ । अतः वहाँहरू तथा परिवार सबैजनाको सु-स्वास्थ्य र दीर्घायुको कामना गर्दछु । साथै पुस्तक समयमा छापि सहयोग गरिदिनुभएकोमा शिवशंकर प्रेस परिवारलाई हार्दिक साधुवाद दिन चाहन्छु ।

भिक्षु मैत्री महास्थविर
अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाज
बुद्धनगर, लुम्बिनी

०३ मंसिर २०६६

धर्मदान

दिवंगत हुनुभएका माता पिताहरूको अनन्त गुणलाई स्मरण गरी उहाँहरूलाई पुण्य र सुगति लाभ प्राप्त होस् भन्ने कामना गरी यो पुस्तक प्रकाशित गरेकी छु ।

दिवंगत हुनुभएका मेरा आमाबुवाले म माथि गर्नुभएको कर्तव्य अर्थात् स्नेहमयी आमाको अनन्तरूपी दूधको ऋण तिर्ने भावनाले प्रेरित भएकी छोरी अ. उदयशीला यो परित्राण पुस्तक धर्मदानको रूपमा प्रस्तुत गर्ने अवसर पाएकीले दिवंगत हुनुभएका आमा बुवाहरूको ऋण तिर्ने मौका पायौं भनी हृदयदेखि हर्षित छु ।

यो पुस्तक सबैका लागि हेतु र लाभदायक होस् भनेर “सब्ब दानं धम्मं दानं जिनाति” भन्ने तथ्यलाई अङ्गीकार गरी धर्मदान गरेकी छु ।

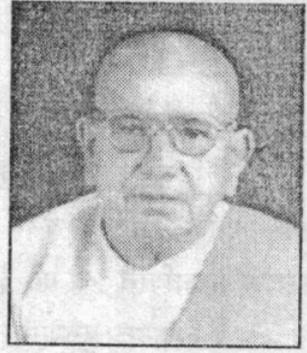
आफ्नो जीवितकालमा नै पुण्य कर्म भट्टै गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई मनमा राखी अरूलाई सहयोग र मद्दत गर्नु नै ठूलो धर्म हो भन्ने शिक्षालाई आमाबुवाले पनि सिकाउनुहुन्थ्यो ।

आमाबुवा नै छोराछोरीहरूको पूर्व दिशाको गुरु पनि भनिन्छ । त्यसै कारणले एउटा परित्राण पुस्तक आमाबुवाको स्मरणका लागि पूज्य भन्तेसँग अनुरोध गरेकी थिएँ ।

मप्रति विशेष अनुकम्पा राखिदिनु भई आफ्नो अमूल्य समय र सही सुभाष दिनुभई यो परित्राण पुस्तक प्रकाशित गर्न सहयोग गर्नुहुने पूज्य भन्ते मैत्री महास्थविरज्यूप्रति धेरै-धेरै आभार तथा कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

भवतु सब्व मंगल

अनागारिका उदयशीला

- गृहस्थीको नाम : चीनी शोभा सिखाकार
जन्म मिति : वि.सं. १९८३ आषाढ २१ गते
जन्मस्थान : काठमाण्डौ टेवहाल नच्छेगल्ली
बुवा : स्व. हेराकाजी सिखाकार
आमा : स्व. हेरा देवी सिखाकार
बाजे : स्व. ढेखांद सिखाकार
बजे : स्व. चीरीमाया सिखाकार
भदा : स्व. अमर काजी सिखाकार
भदा : स्व. दमन काजी सिखाकार
सिखाकार परिवार
प्रवज्या : वि.सं. २०५१ माघ २१ गते ६८ वर्षको उमेरमा
प्रवज्या स्थान : धम्मावास (खुसिंबु)
प्रवज्या गुरु : अ. सुशिला गुरुमा
प्रवज्या अभिभावक : अ. कृपा गौतमी
प्रवजित जीवन : अन्तराष्ट्रिय भिक्षुणी विहारमा निवास
बुटवलका उपासक-उपासिकाहरूले गरे को
अनुरोध स्वीकार गरी भिक्षुणी अगमहा ग्रन्थ
वाचक शासनधज धम्माचरिय धम्मावती
गुरुमाको आदेशानुसार पद्म चैत्य विहारमा
हाल निवास ।

क्रियाकलाप : - विहारका उपासकहरूलाई विमुक्ति मार्गमा लाग्न धर्मदेशना ।
- बौद्ध गतिविधि संचालनमा आफ्नो सबदो सहयोग पद्म चैत्य विहार देवाचारी किर्ति विहार बनाउन आर्थिक सहयोग ।
- विभिन्न अक्षयकोष स्थापना गर्न आर्थिक सहयोग पुऱ्याउनका साथै आवश्यक सरसल्लाह निर्देशन ।

कथन : बुद्ध धर्म र दर्शनलाई आत्मसात गरी यो जीवनलाई सार्थक बनाउने शुद्ध आचरण अवलम्बन गरी अत्यन्त अनुशासित जीवन बिताउन सम्पूर्ण उपासक-उपासिकाहरूलाई सरसल्लाह र अनुरोध ।

भवतु सव्व मंगलं !

मिति : २०६६/०७/०७

नेपाल सम्वत् : १९३०

बुद्ध सम्वत् : २५५३

अनागारिका उदयशीला

बुटवल पद्म चैत्य विहार, बुटवल-२

पञ्चशील प्रार्थना विधि

ओकास द्वारत्तयेन कतं सब्बं अपराधं खमथ मे भन्ते

(तीन पलट भन्ते)

अहं भन्ते तिसरणेन सह पञ्चशीलं धम्मं याचामि अनुगहं कत्वा
शीलं देथ मे भन्ते । दुतियम्पि .....। ततियम्पि .....।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । (तीन पलट भन्ते)

बुद्धं शरणं गच्छामि । धम्मं सरणं गच्छामि । संघं शरणं गच्छामि ।
दुतियम्पि बुद्धं सरणं गच्छामि । दुतियम्पि धम्मं सरणं गच्छामि ।
दुतियम्पि संघं सरणं गच्छामि । ततियम्पि बुद्धं सरणं गच्छामि ।
ततियम्पि धम्मं सरणं गच्छामि । ततियम्पि संघं सरणं गच्छामि ।

पाणातिपाता वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

अदिन्नादाना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

कामेसु मिच्छाचारा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

मुसावादा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

सुराम्भेरय मज्ज पमादट्ठाना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

ओकास द्वार त्तयेन कतं सब्बं अपराधं खमथ मे भन्ते ।

(तीन पलट भन्ते)

अहं भन्ते तिसरणेन सह अट्टङ्ग सम्पन्नागतं उपोसथ सीलं धम्मं
याचामि अनुगगहं कत्वा सीलं देथ मे भन्ते ! दुतियम्पि .....।
ततियम्पि .....।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । (तीन पलट भन्ते)

बुद्धं सरणं गच्छामि । धम्मं सरणं गच्छामी । संघं
सरणं गच्छामि । दुतियम्पि ....। ततियम्पि ....।

पाणातिपाता वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

अदिन्नादाना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

अब्रह्मचरिया वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

मुसावादा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

सुरामेरय मज्ज पमादट्ठाना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

विकाल भोजना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

नच्च गीत वादित विसूकदस्सन माला गन्ध विलेपन धारण

मण्डण विभूसनट्ठाना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

उच्चासयना महासयना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ।

त्रिरत्न-वन्दना

बुद्ध-वन्दना

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । (तीन पल्ट भन्ने)
इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो, विज्जाचरण सम्पन्नो,
सुगतो, लोकविद्, अनुत्तरो - पुरिस - दम्म - सारथी, सत्था
देवमनुस्सानं, बुद्धो, भगवा ति ।

नमो तस्स सम्मासम्बुद्धस्स ।
ये च बुद्धा अतीता च, ये च बुद्धा अनागता ।
पच्चुप्पन्ना च ये बुद्धा, अहं वन्दामि सब्बदा ।
नत्थि मे सरणं अञ्जं, बुद्धो मे सरणं वरं ।
एतेन सच्च वज्जेन, होतु मे जय-मङ्गलं ।
उत्तमङ्गेन वन्देहं, पादपंसु वरुत्तमं ।
बुद्धे यो खलितो दोसो, बुद्धो खमतु तं ममं ।
बुद्धं जीवितपरियन्तं, सरणं गच्छामि ।

धर्म-वन्दना

स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठको, अकालिको,
एहिपस्सिको, ओपनयिको, पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जू ही ति ।
नमो तस्स निट्ठानिकस्स धम्मस्स ।
ये च धम्मा अतीता च, ये च धम्मा अनागता ।
पच्चुप्पन्ना च ये धम्मा, अहं वन्दामि सब्बदा ।

नत्थि मे सरणं अञ्जं, धम्मो मे सरणं वरं ।
 एतेन सच्च वज्जेन, होतु मे जयङ्गलं ।
 उत्तमङ्गेन वन्देहं, धम्मञ्च दुविधं वरं ।
 धम्मे यो खलितो दोसो, धम्मो खमतु तं ममं ।
 धम्मं जीवित परियन्तं सरणं गच्छामि ।

संघ-वन्दना

सुपटिपन्नो भगवतो सावक संघो, उजुपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो,
 ज्ञायपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो, सामीचिपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो,
 यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठपुरिसपुग्गला एस
 भगवतो सावकसंघो, आहुनेय्यो, पाहुणेय्यो, दक्खिणेय्यो
 अञ्जलिकरणीयो, अनुत्तरं पुञ्जकखेत्तं लोकस्सा ति ।
 नमो तस्स अट्ठारियपुंगल महासंघस्स ।
 ये च संघा अतीता च, ये च संघा अनागता ।
 पच्चुपन्ना च ये संघा, अहं वन्दामि सब्बदा ।
 नत्थि मे सरणं अञ्जं, संघो मे सरणं वरं ।
 एतेन सच्च वज्जेन होतु मे जय मङ्गलं ।
 उत्तमङ्गेन वन्देहं, संघञ्च तिविधुत्तमं ।
 संघेऽयो खलितो दोसो, संघो खमतु तं ममं ।
 संघं जीवित परियन्तं सरणं गच्छामि ।

-विविध पूजा-

जल-पूजा

अधिवासेतु नो भन्ते, पानीयं उपनामितं ।
अनुकम्पं उपादाय, पटिगण्हातु मुत्तमं ॥

खाद्य-पूजा

अधिवासेतु नो भन्ते, खज्जकं उपनामितं ।
अनुकम्पं उपादाय, पटिगण्हातु मुत्तमं ॥

फलफूल-पूजा

अधिवासेतु नो भन्ते, फलानिं उपनामितं ।
अनुकम्पं उपादाय, पटिगण्हातु मुत्तमं ॥

भोजन-पूजा

अधिवासेतु नो भन्ते, भोजनं उपनामितं ।
अनुकम्पं उपादाय, पटिगण्हातु मुत्तमं ॥

व्यञ्जन-पूजा

अधिवासेतु नो भन्ते, व्यञ्जनं उपनामितं ।
अनुकम्पं उपादाय, पटिगण्हातु मुत्तमं ॥

भैसज्ज-पूजा

अधिवासेतु नो भन्ते, भैसज्जं उपनामितं ।
अनुकम्पं उपादाय, पटिगणहातु मुत्तमं ॥

पान-पूजा

अधिवासेतु नो भन्ते, पानकं उपनामितं
अनुकम्पं उपादाय, पटिगणहातु मुत्तमं

दीप-पूजा

धनसारप्पदीत्तेन, दीपेन तम धंसिना ।
तिलोक दीपं संबुद्ध, पूजयामि तमोनुदं ॥

पुष्प-पूजा

वण्ण गन्ध गुणोपेतं, एतं कुसुम सन्ततिं ।
पूजयामि मुनिन्दस्स, सिरीपाद सरोरूहे ॥
पुजेमि बुद्धं कुसुमेननेन, पुञ्जेन मेतेन च होतु मोक्खं ।
पुष्फंमिलायाति यथा इदम्मे, कायो तथा याति विनासभावं ॥

धूप-पूजा

गन्ध सम्भार युत्तेन धुपेनाहं सुगन्धिना ।
पूजये पूजनेय्यन्तं, पूजा भाजन मुत्तमं ॥

चैत्य वन्दना

वन्दामि चेतियं सब्बं सब्बठानेसु पतिट्ठितं ।
सारीरिक धातु महाबोधिं, बुद्धरूपं सकलं सदा ॥

क्षमा-याचना

कायेन वाचा चित्तेन, पमादेन मया कतं ।
अच्चयं खम मे भन्ते, भूरिपञ्चो तथागत ॥

आशिका

इमाय बुद्ध-पूजाय, कताय सुद्ध चेतसां ।
चिरं तिट्ठतु सद्धम्मो, लोको होतु सुखी सदा ॥
इमाय बुद्ध-पूजाय, यं पुञ्जं पसुतं मया ।
सब्बं तं अनुमोदित्वा, सब्बेपि तुट्ठमानसा ॥
पुरेत्वा दानसीलादि, सब्बापि दसपारमी ।
पत्वा यथिच्छितं बोधिं, फुसन्तु अमतं पदं ॥

प्रतिपत्ति-पूजा

इमाय धम्मानुधम्म-पटिपत्तिया बुद्धं पूजेमि ।
इमाय धम्मानुधम्म-पटिपत्तिया धम्मं पूजेमि ।
इमाय धम्मानुधम्म-पटिपत्तिया संघं पूजेमि ।
अद्धा इमाय पटिपत्तिया जाती-जरा
ब्याधि मरणम्हा परिमुञ्चिस्सामि ॥

कामना

इमिना पुञ्ज कम्मेन मामे बाल-समागमो ।
सतं समागमो होतु, याव निब्बाण पत्तिया ॥
इदं मे पुञ्जं आसवक्खया वहं होतु ।
इदं मे पुञ्जं निब्बाणस्स पच्चयो होतु ।
इदं मे पुञ्जं सब्बेसत्ता अनुमोदन्तु ॥

.....

पुण्यानुमोदन

इदं मे ज्ञातीनं होतु, सुखिता होन्तु ज्ञातयो । (तीन चोटी भन्ने)
(सवैसंग भन्दा खेरि इदंनो भने पनि हुन्छ)

एत्तावता च अम्हेहि, सम्भतं पुञ्जसम्पदं ।
सब्बे देवा अनुमोदन्तु, सब्ब सम्पत्ति सिद्धिया ॥
एत्तावता च अम्हेहि सम्भतं पुञ्जसम्पदं ।
सब्बे सत्ता अनुमोदन्तु, सब्ब सम्पत्ति सिद्धिया ॥
एत्तावता च अम्हेहि, सम्भतं पुञ्जसम्पदं ।
सब्बे भूता अनुमोदन्तु, सब्ब सम्पत्ति सिद्धिया ॥

.....

शील प्रार्थना गर्ने

अर्थ-उनी भगवान अर्हत सम्यकसम्बुद्धलाई नमस्कार ।

(तीन पटक भन्ने)

त्रिशरण जाने

अर्थ-म बुद्धको शरणमा जान्छु । म धर्मको शरणमा जान्छु ।

म संघको शरणमा जान्छु । दुतियवार ..... तृतियवार.....।

पञ्चशीलको अर्थ

- १) मैले प्राणी हिंसा नगर्ने शिक्षा ग्रहण गर्छु ।
- २) म चोरी गर्दिन भन्ने शिक्षा ग्रहण गर्दछु ।
- ३) म व्यभिचार गर्दिन भन्ने शिक्षा ग्रहण गर्दछु ।
- ४) मैले असत्य बोल्दिन भन्ने शिक्षा ग्रहण गर्छु ।
- ५) मैले चुरोट, रक्सी, गाँजा, अफिम आदि लागूपदार्थ सेवन गर्दिन भन्ने शिक्षा ग्रहण गर्छु ।

अन्तमा भिक्षु भन्नुहुन्छ-

तिसरणेन सह पञ्चशीलं धम्मं साधुकं सुरक्खितं कत्वा
अप्पमादेन सम्पादेथ ।

अर्थ- त्रिशरण सहित यो पञ्चशील धर्मलाई राम्रोसँग सुरक्षित
गरि अप्रमादी भै पालन गर्नु ।

आम भन्ते (हवस् भन्ते) भन्ने ।

(पञ्चशील प्रार्थना गर्ने विधि समाप्त भयो ।)

अष्टशील पालन गर्ने विधि

पहिले भगवान बुद्धलाई तीन पटक नमस्कार गर्नु र विधिवत् त्रिशरण गइसकेपछि तल लेखिएको अष्टशील अधिष्ठान गर्नु ।

अष्टशीलको अर्थ

- १) मैले प्राणी हिंसा नगर्ने शिक्षा धारण गर्छु ।
- २) मैले चोरी नगर्ने शिक्षा धारण गर्छु ।
- ३) मैले ब्रह्मचारी हुने शिक्षा धारण गर्छु ।
- ४) मैले असत्य नबोल्ने शिक्षा धारण गर्छु ।
- ५) मैले चुरोट, रक्सी, जाँड, गाजा, अफिम आदि बेहोस हुने चिजहरू सेवन गर्दिन भन्ने शिक्षा धारण गर्छु ।
- ६) म कुसमय (१२ बजेपछि) भोजन नगर्ने शिक्षा धारण गर्छु ।
- ७) नाच्ने, गाउने, बाजा बजाउने, नाना प्रकारको तमासा हेर्ने, माला, सुगन्ध लेपन गर्ने, धारण गर्ने, मण्डन गर्ने नाना प्रकारले अलंकृत गर्ने आदिबाट अलग हुने शिक्षा धारण गर्छु ।
- ८) अग्लो आशन र महान आशनमा नबस्ने नसुत्ने शिक्षा धारण गर्छु ।

बुद्ध वन्दनाको अर्थ

उनी भगवान अर्हत सम्यक्सम्बुद्धलाई नमस्कार । उनी भगवान अरहं-ब्रह्मादिदेव मनुष्यहरूले पूजा गर्न योग्य, राग द्वेषादी सम्पूर्ण शत्रुलाई दमन गरिसक्नुभएका, कहिल्यै गुप्तपाप नगरेका । सम्मासम्बुद्धो = सम्पूर्ण धर्मलाई विशेष रूपले स्वयं जानेर ग्रहण गरेका । विज्जाचरण सम्पन्नो = तीन विद्या, आठ विद्या, पन्ध्र चरणले सम्पूर्ण भएका । सुगतो = मृत्यु हुनुबाट रहित भैरहेको निर्वाण प्राप्त; लोकविदू = सत्तलोक, संखारलोक, ओकाशलोक, यी तीनै लोकलाई जानेका । अनुत्तरो पुरिस दम्भ सारथि = देव, मनुष्य तिर्यक र वेनेय्य प्राणीहरूलाई असदिस (बेजोड) रूपले सभ्य हुने गरी दमन गरेका । सत्था देव मनुस्सानं = ब्रह्मादिदेव मनुष्यहरूको शास्ता गुरु; बुद्धो = चतुरार्यसत्यलाई भिन्न-भिन्न गरि छुट्याई जानेका । भगवा = छ प्रकारको भाग्य र गुणले सम्पन्न हुनुहुन्छ ।

उनी सम्यक्सम्बुद्धलाई नमस्कार । पहिले भएका बुद्धहरू, पछि हुने बुद्धहरूलाई पनि मैले सधैं वन्दना गर्दछु ।

बुद्ध बाहेक मेरो अरू शरण छैन, बुद्ध नै उत्तम शरण हो । यो सत्य वचनको प्रभावले मलाई जय मङ्गल होस् । उनको पाउको धूलोलाई पनि म श्रेष्ठोत्तम सम्झेर शीरले वन्दना गर्दछु । यदि बुद्धप्रति केही अपराध गरिराखेको भए त्यसलाई बुद्धले क्षमा गर्नुहोस् ।

जीवन छउञ्जेलसम्म म बुद्धको शरणमा जान्छु ।

धर्म वन्दनाको अर्थ-

उनी भगवान बुद्धले देशना गर्नुभएको धर्म स्वाक्खातो =आदि मध्य अन्तसम्म कल्याण हुने रूपले देशना गर्नुभएको छ । सन्दिट्ठको = यहाँको यही नै फल दिने अथवा आर्यपुद्गलहरूले आफैले साक्षात्कार गर्न योग्य भएको । अकालिको = समय नबित्दै फल प्राप्त हुने । एहिपस्सिको = आएर हेर भनिकन बोलाई देखाउन योग्य भएको । ओपनय्यिको = आर्यहरूलाई निर्वाणसम्म पुऱ्याइदिने । पच्चत्तं बेदितब्बो विञ्जुहिति = विद्वानहरूले अलग अलग छुट्याई आफैले अनुभव गरेर जान्न बुझ्न सक्ने भएको हो ।

त्यस्तो निर्वाणमा पुऱ्याउने धर्मलाई नमस्कार ।

पहिले भएको धर्मलाई, पछि हुने धर्मलाई र अहिले भइरहेको धर्मलाई पनि मैले सदैव वन्दना गर्दछु ।

धर्म वाहेक अरू मेरो शरण छैन । धर्म नै मेरो उत्तम शरण हो । यो सत्य वचनको प्रभावले मलाई जय मङ्गल होस् ।

लौकिक र लोकोत्तर रूपले दुई प्रकारले पनि उत्तम भएको धर्मलाई म शीरले वन्दना गर्दछु । यदि धर्मप्रति केही अपराध गरी राखेको भए त्यसलाई धर्मले क्षमा गर्नुहोस् ।

जीवन छुउन्जेल म धर्मको शरणमा जान्छु ।

संघ वन्दनाको अर्थ-

उनी भगवान बुद्धका श्रावक संघहरू सुपटिपन्नो = जस्तो उपदेश गर्नुभएको हो त्यस्तै आचरण गर्नुहुने । उजुपटिपन्नो = सोझो आचरण गर्नुहुने । जायपटिपन्नो = निर्वाणको हेतुले आचरण गर्नुहुने । सामीचिपटिपन्नो = आदर सत्कार गर्न योग्य हुने रूपले आचरण गर्नुहुने । यस्ता मार्ग चार र फल चारका हिसाबले जुन चारजोडा उत्तम पुरूषहरू हुनुहुन्छ, वहाँहरू एक-एकको हिसाबले आठजना पुद्गलहरू हुनुहुन्छ, वहाँहरू; आहुनेय्यो = आह्वान गर्न योग्य हुनुहुन्छ । पाहुनेय्यो = पाहुना सत्कार गर्न योग्य हुनुहुन्छ । दक्खिनेय्यो = निर्वाणसम्मको विश्वास राखी दिएको दानलाई ग्रहण गर्न योग्य हुनुहुन्छ । अन्जलि करणीयो = उत्तम फल दिने आशाले हात विन्ती गर्न योग्य हुनुहुन्छ । अनुत्तरे पुञ्जक्खेत्तं लोकस्स = ब्रह्मा, देव, मनुष्य तीनै लोकको बेजोड भएको पुण्यरूपी विऊ रोज्न अति उत्तम खेत समान हुनुहुन्छ ।

यस्ता आठ पुद्गल महासंघहरूलाई नमस्कार । पहिले हुनुभएका संघहरू, पछि हुने संघहरू र अहिले हुनुभएका संघहरूलाई पनि म सधै वन्दना गर्दछु ।

संघ बाहेक अरू मेरो शरण छैन, संघ नै उत्तम शरण हो । यो सत्य वचनको प्रभावले मलाई जय मङ्गल होस् ।

तीन प्रकारले उत्तम संघहरूलाई म शीरले वन्दना गर्छु यदि संघ प्रति कुनै अपराध गरी राखेको भए त्यसलाई संघले क्षमा गर्नुहोस् ।

जीवन छुउन्जेल म संघको शरणमा जान्छु ।

जल पूजाको अर्थ -

भो भगवान ! हजुरलाई पिउने पानी चढाउँदैछु, स्वीकार गर्नुहोस् । हामी माथि अनुकम्पा राखी ग्रहण गर्नुहोस् ।

खाद्य पूजाको अर्थ -

भो भगवान ! हजुरलाई खाद्य पदार्थ चढाउँदैछु, स्वीकार गर्नुहोस् । हामी माथि अनुकम्पा राखी ग्रहण गर्नुहोस् ।

फलफूल पूजाको अर्थ -

भो भगवान ! हजुरलाई फलफूल चढाउँदैछु, स्वीकार गर्नुहोस् । हामी माथि अनुकम्पा राखी ग्रहण गर्नुहोस् ।

भोजन पूजाको अर्थ -

भो भगवान ! हजुरलाई भोजन चढाउँदै छु, स्वीकार गर्नुहोस् । हामी माथि अनुकम्पा राखी ग्रहण गर्नुहोस् ।

व्यञ्जन पूजाको अर्थ -

भो भगवान ! हजुरलाई व्यञ्जन चढाउँदैछु, स्वीकार गर्नुहोस् । हामी माथि अनुकम्पा राखी ग्रहण गर्नुहोस् ।

औषधी पूजाको अर्थ -

भो भगवान ! हजुरलाई औषधी चढाउँदैछु, स्वीकार गर्नुहोस् । हामी माथि अनुकम्पा राखी ग्रहण गर्नुहोस् ।

सर्वत पान पूजाको अर्थ -

भो भगवान ! हामी हजुरलाई सर्वत चढाउँदैछु, स्वीकार गर्नुहोस् । हामी माथि अनुकम्पा राखी ग्रहण गर्नुहोस् ।

दीप पूजाको अर्थ -

त्रिलोकमा प्रकाश हुनुभएका सम्यक्सम्बुद्धलाई अन्धकार नाश गर्ने यो प्रदिपद्वारा पूजा गर्दछु ।

पुष्प पूजाको अर्थ -

वर्ण र सुगन्धले युक्त भएको यो फूलद्वारा मुनिन्द्र भगवान बुद्धको चरणमा पूजा गर्दछु । यो पुष्पद्वारा बुद्धलाई पूजा गर्दछु । यस पुण्यले मलाई मोक्ष लाभ होस् । यो फूल सुकेर गए झैं यो मेरो शरीर पनि विनाश भएर जानेछ ।

धूप पूजाको अर्थ-

पूजा गर्नलाई उत्तम पात्र हुनुभएका उनी पूजनीय भगवान बुद्धलाई सुगन्धयुक्त धूपद्वारा पूजा गर्दछु ।

चैत्य वन्दनाको अर्थ -

सबै ठाउँमा प्रतिष्ठित भै राखेका चैत्यहरूलाई तथा भगवान बुद्धका पवित्र धातुलाई अनि महाबोधि वृक्षलाई र बुद्ध रूपलाई पनि मैले सधै वन्दना गर्दछु ।

क्षमा याचनाको अर्थ-

भो भगवान ! यदि मैले काय वाक र चित्तद्वारा प्रमादवश कुनै अपराध गरिराखेको भए गम्भीर प्रज्ञावान हुनुभएका हजुर तथागतले मलाई क्षमा गर्नुहोस् ।

आशिकाको अर्थ -

शुद्ध चित्तले गरेको यो बुद्ध पूजाद्वारा प्राप्त भएको पुण्यको प्रभावले तथागतको सद्वर्म चीरस्थायी होस् । सम्पूर्ण

लोक सुखी होस् ।

यो बुद्ध पूजाद्वारा मलाई जति पनि पुण्यलाभ भएको छ, त्यो सबै पुण्यदेखि सन्तुष्ट भैकन सबैले अनुमोदन गरून् ।

दानशील आदि दश पारमिता सबै पूर्ण गरी आफ्नो इच्छानुसार उत्तम बोधिज्ञान प्राप्त गरी निर्वाण सुख प्राप्त होस् ।

प्रतिपत्ति पूजाको अर्थ-

यो धर्मानुकूल भएको धर्माचरणद्वारा बुद्धलाई पूजा गर्दछु । यो धर्मानुकूल भएको धर्माचरणद्वारा धर्मलाई पूजा गर्दछु । यो धर्मानुकूल भएको धर्माचरणद्वारा संघलाई पूजा गर्दछु । यो धर्माचरणद्वारा अवश्य नै जन्म जरा ब्याधी मरणवाट मुक्त हुनेछु ।

कामनाको अर्थ -

यो पुण्यको प्रभावले मुखजनहरूको सङ्गत गर्न नपरोस्, निर्वाण लाभ नहुन्जेल सत्पुरुषहरूकै सत्सङ्ग गर्न पाओस् ।

यो मेरो पुण्यद्वारा आश्रव क्षय होस् ।

यो मेरो पुण्य निर्वाणको हेतु होस् ।

यो मेरो पुण्यलाई सम्पूर्ण सत्त्वहरूले अनुमोदन गरोस् ।

पुण्यानुमोदनको अर्थ-

यो पुण्य मेरो ज्ञातिहरूलाई प्राप्त होस् । यो पुण्यको प्रभावले तिनीहरूलाई सुख मिलोस् ।

अहिलेसम्म हामीले प्राप्त गर्दै आएको पुण्य सम्पत्तिलाई सम्पूर्ण देवताहरूले अनुमोदन गरून् । सबै प्रकारको सम्पत्तिलाई सिद्ध होस् ।

यो मेरो पुण्य मेरा ज्ञातिहरूलाई प्राप्त होस् । यो पुण्यको प्रभावले तिनीहरूलाई सुख मिलोस् ।

अहिलेसम्म हामीले प्राप्त गर्दै आएको पुण्य सम्पत्तिलाई सम्पूर्ण सत्त्वहरूले अनुमोदन गरून् । सबै प्रकारको सम्पत्ति सिद्ध होस् ।

अहिलेसम्म हामीले प्राप्त गर्दै आएको पुण्य सम्पत्तिलाई सम्पूर्ण भूत (बितेका) सत्त्वहरूले अनुमोदन गरून् । सबै प्रकारको सम्पत्ति सिद्ध होस् ।

साधु !

साधु !!

साधु!!!

परित्त सुत्तं

“नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स”

आव्हान सुत्तं

समन्ता चक्कवालेसु, अत्रा गच्छन्तु देवता ।
सद्धम्मं मुनि-राजस्स, सुणन्तु सग्ग मोक्खदं ।
धम्मसवण - कालो, अयं भद्दन्ता । (तीन पटक भन्ते)
नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

ये सन्ता सन्त-चित्ता, ति-सरण सरणा
एत्थ लोकन्तरे वा, भुम्मा भुम्मा च देवा,
गुण-गण गहण, ब्यावटा सब्ब कालं ।
एते आयन्तु देवा, वर-कनक-मये,
मेरू-राजे वसन्तो, सन्तो सन्तोस-हेतुं ॥
मुनि-वर-वचनं सोतु-मग्गं समग्गा ॥

सब्बेसु चक्कवालेसु, यक्खा देवा च ब्रह्मणो,
यं अम्हेहि कतं पुञ्जं, सब्बसम्पत्ति साधकं ।
सब्बे तं अनुमोदित्वा, समग्गा सासने रता,
पमाद-रहिता होन्तु, आरक्खासु विसेसतो ॥

सासनस्स च लोकस्स, वुड्ढी भवतु सब्बदा ।
सासनम्पि च लोकञ्च, देवा रक्खन्तु सब्बदा ॥

सद्धिं होन्तु सुखी सब्बे, परिवारेहि अत्तनो ।
अनीघा सुमना होन्तु, सह सब्बेहि जातिभि ॥

राजतो वा, चोरतो वा, मनुस्सतो वा, अमनुस्सतो वा, अग्गितो
वा, उदकतो वा, पिसाचतो वा, खाणुकतो वा, कण्टकतो वा,
नक्खत्ततो वा, जनपदरोगतो वा, असद्धम्मतो वा, असन्दिट्ठितो
वा, असप्पुरिसतो वा, चण्ड - हत्थि - अस्स - मिग - गोण
- कुक्कुर अहि विच्छिक - मणि - सप्प - दीपि - अच्छ -
तरच्छ - सुकर - महिस - यक्ख - रक्खसा - दिहि, नाना
भयतो वा, नाना रोगतो वा, नाना उपद्दवतो वा, आरक्खं
गणहन्तु

आब्बान सुत्तं निट्ठितं

मङ्गल सुत्तं

यं मङ्गलं द्वादस हि, चिन्तयिसु स-देवका ।
सोत्थानं नाधिगच्छन्ति, अट्ठतिसञ्च मङ्गलं ॥
देसितं देव देवेन, सब्ब पाप विनासनं ।
सब्ब लोक हितत्थाय, मङ्गलं तं भणाम हे ॥

एवं मे सुत्तं-एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथ पिण्डिकस्स आरामे । अथ खो अञ्जतरा देवता
अभिव्वकन्ताय रत्तिया अभिव्वकन्तवण्णा केवल कप्पं जेतवनं

ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि । उपसिङ्गमित्वा भगवन्तं
अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता
भगवन्तं गाथाय अज्झभासि ।

बहू देवा मनुस्सा च, मङ्गलानि अचिन्तयुं
आङ्खमांना सोत्थानं, ब्रूहि मङ्गलमुत्तमं ॥१॥
असेवना च वालानं, पण्डितानञ्च सेवना ।
पूजा च पूजनेय्यानं, एतं मङ्गल - मुत्तमं ॥२॥
पतिरूप देस - वासो च, पुब्बे च कतपुञ्जता ।
अत्तसम्मा पणिधि च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥३॥
बाहुसच्चञ्च सिप्पञ्च, विनयो च, सुसिक्खितो ।
सुभासिता च या वाचा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥४॥
माता पितु उपट्ठानं, पुत्त दारस्स सङ्गहो ।
अनाकुला च कम्मन्ता, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥५॥
दानं च धम्मचरिया च, ज्ञातकानं च सङ्गहो ।
अनवज्जानि कम्मनि, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥६॥
आरति विरति पापा, मज्ज-पाना च संयमो ।
अप्पमादो च धम्मेषु, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥७॥
गारवो च निवातो च, सन्तुट्ठी च कतञ्जुता ।
कालेन धम्म सवणं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥८॥
खन्ती च सोवचस्सता, समणानञ्चदस्सनं ।
कालेन धम्म साकच्छा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥९॥
तपो च ब्रह्मचरियञ्च, अरिय-सच्चान दस्सनं ।

निब्बान सच्छिकिरिया च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥१०॥

फुट्टस्स लोक धम्महि, चित्तं यस्स न कम्पति ।

असोकं विरजं खेमं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥११॥

एतादिसानि कत्वान, सब्बत्थमपराजिता ।

सब्बत्थ सोत्थिं गच्छान्ति तं तेसं मङ्गलमुत्तमं ॥१२॥

मङ्गल सुत्तं निट्ठितं

रतन सुत्तं

पणिधानतो पट्ठाय तथागतस्स दस पारमियो, दस उपपारमियो, दस परमत्थ पारमियोति । समतिस पारमियो पञ्चमहा -परिच्चागे, लोकत्थ चरियं ज्ञातत्थचरियं बुद्धत्थचरियन्ति, तिस्सो चरियायो पच्छिमभवे गढभवोक्कन्ति, जातिं अभिनिक्खमनं पधानचरियं बोधिं पल्लङ्के मारविजयं सब्बञ्जुतञ्जाणपटिवेधं धम्मचक्कप्पवत्तनं नव लोक्कुत्तरधम्मेति सब्बेपि मे बुद्ध गुणे आवज्जेत्वा वेसालिया तीसु पाकारन्तरेसु तियाम रत्तिं परित्तं करोन्तो आयस्सा आनन्दत्थेरोवियं कारूञ्ज चित्तं उपट्ठपेत्वा ।

कोटीसत सहस्सेसु, चक्कवालेसु देवता ।

यस्सानं पटिग्गण्हन्ति, यञ्च वेसालिया पुरे ॥

रोगामनुस्स-दुड्ढिक्खं, सम्भूतं तिविधं भयं ।

खिप्पमन्तर धापेसि, परित्तं तं भणाम हे ॥

यानीध भूतानी समागतानि, भुम्मानि वा यानिव अन्तलिक्खे ।
सब्बेव भूता सुमना भवन्तु, अथोपि सक्कच्च सुणन्तु भासितं ॥१॥

तस्माहि भुता निसामेथ सब्बे, मेतं करोथ मानुसिया पजाय ।
दिवा च रत्तो च हरन्ति ये बलिं, तस्मा हि ने रक्खथ अपमत्ता ॥२॥

यंकिञ्चि वित्तं इध वा हुरं वा, सग्गोसु वा यं रतनं पणीतं
न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥३॥

खयं विरागं अमतं पणीतं, यदज्झगा सक्कमुनी समाहितो ।
न तेन धम्मेन समत्थि किञ्चि, इदम्पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥४॥

यं बुद्धसेठ्ठो परिवण्णयी सुच्चिं, समाधिमानन्तरिकञ्जमाहु ।
समाधिना तेन समो न विज्जति, इदम्पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥५॥

ये पुग्गला अट्ठ-सतं पसत्था, चत्तारि एतानि युगानि होन्ति ।
ते दक्खिणोय्या सुगतस्स सावका, एतेसु दिन्नानि महप्फलानि ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥६॥

ये सुप्पयुत्ता मनसा दल्हेन, निक्कामिनो गोतम-सासनम्हि ।
ते पत्तिपत्ता अमतं विगहच, लद्धा मुधा निब्बुतिं भुञ्जमाना ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥७॥

यथिन्दखीलो पठविस्सितो सिया, चतुब्भि वातेहि असम्प कम्पियो ।
तथूपमं सप्पुरिसं वदामि, योअरिय सच्चानि अवेच्च पस्सति ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥८॥

ये अरिय सच्चानि विभावयन्ति, गम्भीर-पञ्जेन सुदेसितानि ।
किञ्चापि ते होन्ति भुसंप्पमत्ता, न ते भवं अट्ठम आदियन्ति ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥९॥

सहावस्स दस्सन सम्पदाय, तयस्सु धम्मा जहिता भवन्ति ।
सक्कायदिट्ठि विचिकिच्छित्तञ्च, सीलब्बतं वापि यदत्थि किञ्चि ।
चतूह-पायेहि च विप्पमुत्तो, छच्चाभिठानानि अभब्बकातुं ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१०॥

किञ्चापि सो कम्मं करोति पापकं, कायेन वाचा उद चेतसा वा ।
अभब्बो सो तस्स पटिच्छादाय, अभब्बता दिट्ठपदस्स वुत्ता ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥११॥

वनप्पगुम्बे यथाफुस्सितगगे, गिम्हान मासे पठमस्मि गिम्हे ।
तथूपमं धम्मं- वरं अदेसयि, निब्बान गामिं परमं हिताय ।
इदम्पि बुद्धे रतन पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१२॥

वरो वरञ्जु वरदो वराहरो, अनुत्तरो धम्मवरं अदेसयि ।
इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१३॥

खीणं पूराणं नवं नत्थि-सम्भवं, विरत्तचित्ता यतिके भवस्मि ।
ते खीण-बीजा अविरूल्हिच्छन्दा, निब्बन्ति धीरा यथायंपदीपो ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१४॥

यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानिव अन्तलिक्खे ।
तथागतं देव मनुस्स-पूजितं, बुद्धं नमस्साम, सुवत्थि होतु ॥१५॥

यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानिव अन्तलिक्खे ।
तथागतं देव मनुस्स पूजितं, धम्मं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥१६॥

यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानिव अन्तलिक्खे ।
तथागतं देव मनुस- पूजितं संघं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥१७॥

रतन सुत्तं निट्ठितं

मेत्त सुत्तं

यस्सानुभावतो यक्खा, नेव दस्सेन्ति भीसनं ।
यम्हि चेवा नुयुञ्जन्तो, रत्तिं दिवमतन्दितो ॥
सुखं सुपति सुत्तो च, पापं किञ्चि न पस्सति ।
एवमादि गुणूपेतं, परित्तं तं भणाम हे ॥१॥

करणीयमत्थकुसलेन यन्तं सन्तं पदं अभिसमेच्च ।
सक्को उजू च सुजू च, सुवचो चस्स मुदु अनतिमानि ॥२॥

सन्तुस्सको च सुभरो च, अप्पकिच्चो च सल्लहुक वुत्ति ।
सन्तिन्द्रियो च निपको च अप्पगढभो कुलेसुअननुगिद्धो ॥३॥

न च खुट्ठं समाचरे किञ्चि, येन विञ्जू परे उपवदेय्युं ।
सुखिनो वा खेमिनो होन्तु, सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता ॥४॥

येकेचि पाण भूतत्थि, तसा वा थावरा वा अनवसेसा ।
दीघा वा ये महन्ता, मज्झिमा रस्सका नुक थूला ॥५॥

दिट्ठा वा येव अ-दिट्ठा, ये च दूरे वसन्ति अविदुरे ।
भूता वा सम्भवेसीवा, सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता ॥६॥

न परो परं निकुब्धेथ, नातिमञ्जेथ कत्थच्चि नं कञ्चि ।
ब्यारोसना पटिघसञ्जा, नाञ्जमञ्जस्स दुक्खमिच्छेय्य ॥७॥

माता यथा नियं पुत्तं, आयुसा एक पुत्तमनुरक्खे ।
एवम्पि सब्ब भूतेसु, मानसं भावये अपरिमाणं ॥८॥

मेत्तञ्च सब्ब लोकस्मिं, मानसं भावये अपरिमाणं ।
उद्धं अधो च तिरियञ्च, असम्वाधं अवेरं असपत्तं ॥९॥

तिट्ठं चरं निसिन्नोवा, सयानो यावतस्स विगतमिद्धो ।
एतं सतिं अधिट्ठेय्य, ब्रह्ममेतं विहारमिधमाहु ॥१०॥

दिट्ठिञ्च अनुपगम्म, सीलवा दस्सनेन सम्पन्नो ।
कामेसु विनेय्य गेधं, न हि जातु गढ्भसेय्यं, पुनरेतीति ॥११॥

मेत्त सुत्तं निट्ठित्तं

खन्ध सुत्तं

सब्बासीविस जातीनं, दिब्ब मन्तं गदं विय ।
यं नासेति विसं घोरं सेसञ्चापि परिस्सयं ।
आणा खेतम्हि सब्बत्थ सब्बदा सब्ब पाणिनं ।
सब्बसोपिं निवारंति, परित्तं तं भणाम हे ।

विरूपक्खेहि मे मेत्तं, मेत्तं एरापथेहि मे ।
छब्बापुत्तेहि मे मेत्तं, मेत्तं कण्हागोतमके हि च ॥१॥

अपादकेहि मे मेत्तं, मेत्तं द्विपादकेहि मे ।
चतुप्पदेहि मे मेत्तं, मेत्तं बहुप्पदेहि मे ॥२॥

मा मं अपादको हिंसि, मा मं हिंसि द्विपादको ।
मा मं चतुप्पदो हिंसी मा मं हिंसि बहुप्पदो ॥३॥

सब्बे सत्ता सब्बे पाणा सब्बे भूता च केवला ।
सब्बे भद्राणि पस्सन्तु, मा किञ्चि पाप-मागमा ॥४॥

अप्पमाणो बुद्धो, अप्पमाणो धम्मो ।
अप्पमाणो संघो, पमाणवन्तानि सिरिंसपानि ॥५॥

अहि विच्छिका सतपदी, उण्णनाभी सरबू मुसिका
कता मे रक्खा, कतां मे परित्तां ।
पटिक्कमन्तु भूतानी, सो-हं नमो भगवतो,
नमो सत्तन्नं, सम्मासम्बुद्धानं ॥६॥

खन्ध सुत्तं निद्वितं

॥॥

मोर सुत्तं

पूरेन्तो बोधि-सम्भारे, निब्बत्तं मोर-योनिं ।
येन संविहिता रक्खं, महा-सत्तं वने-चरा ॥

चिरस्सं वायमन्ता पि, नेव सक्खिंसु गण्हितुं ।
ब्रह्ममन्तन्ति अक्खातं, परित्तं तं भमाणहे ।

उदेत यं चक्खुमा एक-राजा, हरिस्स वण्णो पथविप्पभासो ।
तं तं नमस्सामि हरिस्स वण्णं पथविप्पभासं, तयज्ज गुत्ता विहरेमु दिवसं ॥१॥

ये ब्राम्हणा वेदगू सब्ब-धम्मो, ते मे नमो ते च मं पालयन्तु ।
नमत्थु बुद्धानं नमत्थु बोधिया, नमो विमुत्तानं नमो विमुत्तिया ।
इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो चरति एसना ॥२॥

अपेत यं चक्खुमा एक राजा, हरिस्स वण्णो पथविप्पभासो ।
तं तं नमस्सामि हरिस्स वण्णं पथविप्पभासं, तयज्ज गुत्ता विहरेमु रत्तिं ॥३॥

ये ब्राम्हणा वेदगू सब्ब-धम्मो, ते मे नमो ते च मं पालयन्तु ।
नमत्थु बुद्धानं नमत्थु बोधिया, नमो विमुत्तानं नमो विमुत्तिया,
इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो वासमकप्पयीति ॥४॥

मोर सुत्तं निवृत्तं

पूरेन्तं बोधि- सम्भारे, निब्बत्तं वट्ट-जातियं ।
यस्स तेजेन दावगिग, महासत्तं विवज्जयि ।
थेरस्स सारिपुत्तस्स, लोक नाथेन भासितं ।
कप्पट्ठायिं महातेजं, परित्तं तं भणाम हे ॥

अत्थि लोके सील-गुणो सच्चं सोचेय्यनुद्वया ।
तेन सच्चेन काहामि, सच्च किरिय मनुत्तर ॥१॥

आवज्जेत्वा धम्मा-बलं सरित्वा पुब्बके जिने ।
सच्च-बल मवस्साय, सच्च-किरिय-मकासहं ॥२॥

सन्ति पक्खा अ-पतना, सन्ति पादा अ-वञ्चना ।
माता पिता च निक्खन्ता, जात-वेद पटिक्कम ॥३॥

सह सच्चे केते मय्हं, महापज्जलितो सिखी ।
वज्जेसि सोलस करिसानि, उदकं पत्वा यथा सिखी ।
सच्चेन मे समो नत्थि, एसा मे सच्च-पारमी ॥४॥

वट्ट-सुत्तं निवृत्तं

धजग सुत्तं

यस्सानुस्सरणेनापि, अन्तलिक्खेपि पाणिनो ।
पतिट्ठमधिगच्छन्ति, भूमियं विय सब्बथा ॥
सब्बुपद्दव जालम्हा, यक्खाचोरादि सम्भवा ॥
गणना न च मुत्तानं परित्तं तं भणाम हे ॥

एवं मे सुत्तं, एकं समय भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि
भिक्खवो ति । भदन्तेति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोचा भूतपुब्बं भिक्खवे देवासुरसङ्गामो समुपबूल्हो अहोसि ।
अथ खो भिक्खवे सक्को देवानमिन्दो देवे तावन्तिसे आमन्तेसि-
सचे मारिसा देवानं सङ्गाम-गतानं उपज्जेय्य भयं वां छम्भितत्तं
वा लोमहंसो वा ममेव तस्मिं समये धजगं उल्लोकेय्याथ । ममं
हि वो धजगं उल्लोकयत्तं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं वा
लोम हंसो वा सो पहीयिस्सति ॥१॥

नो चे मे धजग उल्लोकेय्याथ । अथ पजापतिस्स
देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ, पजापतिस्स हि वो देवराजस्स
धजगं उल्लोकयत्तं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो
वा, सो पहीयिस्सति ॥२॥

नो चे पजापतिस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ ।
अथ वरूणस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ, वरूणस्स हि वो

देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं
वा लोमहंसो वा सो पहीयिस्सति ॥३॥

नो चे वरूणस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ । अथ
ईसानस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ । ईसानस्स हि वो
देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं
वा लोम हंसो वा, सो पहीयिस्सति ॥४॥

तं खो पन भिक्खवे सक्कस्स वा देवानमिन्दस्स धजगं
उल्लोकयतं, पजापतिस्स वा देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं,
वरूणस्स वा देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं, ईसानस्स वा
देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं
वा लोमहंसो वा सो पहीयेथापि नो पहियेथ ॥५॥

तं किस्सहेतु ? सक्को हि भिक्खवे । देवानामिन्दो
अवीतरागो अवीतदोसो अवीतमोहो भीरू छम्भी उत्रासी
पलायीति ॥६॥

अहञ्च खो भिक्खवे एवं वदामि । “सचे तुम्हाकं
भिक्खवे अरञ्जगतानं वा, रूक्खमूलगतानं वा सुञ्जागार गतानं
वा, उपज्जेय्य भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा, ममेव तस्मिं
समये अनुस्सरेय्याथ- “इतिपि सो भगवा अरहं, सम्मासम्बुद्धो,
विज्जाचरणसम्पन्नो, सुगतो, लोकविद्, अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि,
सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो, भगवा ति” ॥७॥

ममं हि वो भिक्खवे । अनुस्सरतं यं भविस्सति भयं वा
छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा, सो पहीयिस्सति ॥८॥

नोचे मं अनुस्सरेय्याथ, अथ धम्मं अनुस्सरेय्याथ
-स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सन्दिट्ठको, अकालिको,
एहिपस्सिको, ओपनयिको, पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूही ति ॥

धम्मं हि वो भिक्खवे । अनुस्सरतं यं भविस्सति भयं
वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा, सो पहीयिस्सत्ति ॥९॥

नो चे धम्मं अनुस्सरेय्याथ । अथ संघं अनुस्सरेय्याथ-“
सुपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो, उजुपटिपन्नो भगवतो सावक
संघो, ज्ञायपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो, सामीचिपटिपन्नो
भगवतो सावकसंघो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ
पुरिस पुग्गला एस भगवतो सावकसंघो, आहुनेय्यो, पाहुनेय्यो
दक्खिणेय्यो, अञ्जलिकरणीयो, अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्सा
ति”

संघं हि वो भिक्खवे । अनुस्सरतं यं भविस्सति भयं वा
छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा सो पहीयिस्सत्ति ॥१०॥

तं किस्स हेतु तथागतो हि भिक्खवे अरहंसम्मासम्बुद्धो
वीतरागो वीतदोसो वीतमोहो अभीरू अछम्भी अनुत्रासी
अपलायी ति ।

इदमवोच भगवा, इदं वत्वान सुगतो अथा परं एतदवोच
सत्था ॥११॥

अरञ्जे रूक्खमूले वा सुञ्जागारेव भिक्खवो ।

अनुस्सरेथ सम्बुद्धं भयं तुम्हाकं नोसिया ॥१२॥

नो चे बुद्धं सरेय्याथ, लोक जेठुं, नरा सभं ।
अथ धम्मं सरेय्याथ, निय्यानिकं, सुदेसितं ॥१३॥

नो चे धम्मं, सरेय्याथ, निय्यानिक सुदेसितं ।
अथ सघं सेरेय्याथ, पुञ्जक्खेत्तं अनुत्तरं ॥१४॥

एवं बुद्धं सरन्तानं, धम्मं संघञ्च भिक्खवो
भयं वा छम्भितत्तं वा, लोमहंसो न हेस्सतीति ॥१५॥

धजग्ग सुत्तं निट्ठितं

आटानाटिय सुत्तं

अप्पस्सन्नेहि नाथस्स, सासने साधुसम्मते ।
अमनुस्सेहि चण्डेहि सदा किब्बिस कारिभि ॥
परिस्सानं चतस्सन्नं, अहिंसाय च गुत्तिया ।
यं देसेसि महावीरो, परित्तं तं भणाम हे ॥

विपस्सिस्स च नमत्थु, चक्खुमन्तस्स सिरीमतो ।
सिखिस्सापि च नमत्थु, सब्बभूतानुकम्पिनो ॥१॥

वेस्सभुस्स च नमत्थु, न्हातकस्स तपस्सिनो ।
नमत्थु, ककुसन्धस्स, मारसेना पमद्दिनो ॥२॥

कोणागमनस्स नमत्थु, ब्राम्हणस्स वुसीमतो ।
कस्सपस्स च नमत्थु, विप्पमुत्तस्स सब्बधि ॥३॥

अङ्गीरसस्स नमत्थु, सक्यपुत्तस्स सिरीमतो ।
यो इमं धम्मं देसेसि, सब्ब दुक्खा पनूदनं ॥४॥

येचापि निब्बुता लोके, यथाभूतं विपस्सिसुं ।
ते जना अपिसुणाथ, महन्ता वीतसारदा ॥५॥

हितं देवमनुस्सानं, यं नमस्सन्ति गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, महन्तं वीत सारदं ॥६॥

एते चञ्जे च सम्बुद्धा अनेक सत कोटियो ।
सब्बे बुद्धा समसमा, सब्बे बुद्धा महिद्धिका ॥७॥

सब्बे दसबलपेता, वेसारज्जेहु पागता ।
सब्बे ते पटिजानन्ति, आसभण्ठान मुत्तमं ॥८॥

सीहनादं नदन्ते ते, परिसासु विसारदा ।
ब्रह्मचक्कं पवत्तेन्ति, लोक अप्पटिवत्तियं ॥९॥

उपेता बुद्धधम्मेहि, अट्ठारसहि नायका ।
वात्तिसं लक्खणपेता, सीतानुब्यञ्जनाधरा ॥१०॥

व्यामप्पभाय सुप्पभा, सब्बे ते मुनिकुञ्जरा ।
बुद्धा सब्बञ्जुनो एते सब्बे खीणा सवा जिना ॥११॥

महापभा महातेजा, महापञ्जा महब्बला ।
महाकारुणिका धीरा, सब्बेसानं सुखावहा ॥१२॥

दीपा नाथा पतिट्ठा च, ताणा लेणा च पाणिनं ।
गती बन्धू महेस्सासा, सरणा च हितेसिनो ॥१३॥

सदेवकस्स लोकस्स, सब्बे एते परायणा ।
ते साहं सिरसा पादे, वन्दामि पुरिसुत्तमे ॥१४॥

वचसा मनसा चैव, वन्दामे ते तथागते ।
सयने आसने ठाने, गमनेचापि सब्बदा ॥१५॥

सदा सुखेन रक्खन्तु, बुद्धा सन्तिकरा तुवं ।
तेहि त्वं रक्खितो सन्तो मुत्तो सब्बभयेहि च ॥१६॥

सब्बरोगा विनीमुत्तो, सब्बसन्ताप वज्जितो ।
सब्बवेरमतिककन्तो, निब्बुतो च तुवं भव ॥१७॥

तेसं सच्चेन सीलेन, खन्ति मेत्ता बलेन च ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥१८॥

पुरत्थिमस्मिं दिसा भागे, सन्तिभूता महिद्धिका ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥१९॥

दक्खिणस्मिं दिसा भागे, सन्ति देवा महिद्धिका ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२०॥

पच्छिमस्मिं दिसा भागे सन्ति नागा महिद्धिका ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२१॥

उत्तरस्मिं दिसा भागे, सन्ति यक्खा महिद्धिका ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु अरोगेन सुखेन च ॥२२॥

पुरत्थिमेन धतरट्ठो, दक्खिणेन विरूल्हको ।
पच्छिमेन विरूपक्खो, कुवेरो उत्तरं दिसं ॥२३॥

चत्तारो ते महाराजा, लोकपाला यसस्सिनो ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२४॥

आकासट्ठा च भुम्मट्ठा, देवा नागा महिद्धिका ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन ॥२५॥

इद्धिमन्तो च ये देवा, वसन्ता इध सासने
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२६॥

सब्बीतियो विवज्जन्तु, सोको रोगो विनस्सतु ।
मा ते भवत्वन्तरायो, सुखी दीघायुको भव ॥२७॥

अभिवादन सीलिस्स, निच्चं वुड्ढा-पचायिनो ।
चत्तारो धम्मा वड्ढन्ति, आयु वण्णो सुखं बलं ॥२८॥

आटानाटियसुत्तं निट्ठितं

(आफ्नो निम्ति पाठ गर्दाखेरि तुवंको ठाउँमा ममं भन्ने । तुम्हे ।)

अंगुलिमाल सुत्तं

परित्तं यं भणन्तस्स, निसिन्न-ठान धोवनं ।
उदकम्पि विनासेति, सब्बमेव परिस्सयं ॥

सोत्थिना गढभ-वुट्ठानं, यञ्च साधेति तड्खणे ।
थेरस्स अंगुलिमालस्स, लोकनाथेन भासितं ॥
कप्पट्ठायिं महातेजं, परित्तं तं भणाम हे ।

यतो हं भगिनि अरियाय जातिया जातो
नाभिजानामि सञ्चिच्च पाणं जीविता
वोरोपेता तेन सच्चेन सोत्थि ते होतु सोत्थि गढभस्स ।

अंगुलिमाल-सुत्त निट्ठितं

बोज्झङ्ग सुत्तं

संसारे संसरन्तान सब्ब दुक्ख विनासने ।
सत्त धम्मे बोज्झङ्गे मारसेना पमदने ॥
बुज्झित्वा येचि मे सत्ता, ति-भवा मुत्तकु-त्तमा ।
अजातिमजराव्याधि अमतं निढभयं गता ॥
एवमादिगुणपूतं, अनेकगुणसङ्गहं ।
ओसधञ्च इमं मन्तं, बोज्झङ्गञ्च भणाम हे ॥

बोज्झङ्गो सति सङ्खातो, घम्मानं विचयो तथा ।
वीरियं पीति पस्सद्धि, बोज्झङ्गा च तथा परे ॥१॥
समाधुपेक्खा बोज्झङ्गा सत्ते ते सब्ब दस्सिना ।
मुनिना सम्म दक्खाता, भाविता बहुलीकता ॥२॥

संवत्तन्ति अभिञ्जाय, निब्बानाय च बोधिया ।
एतेन सच्च वज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥३॥

एकस्मिं समये नाथो, मोगल्लानञ्च कस्सपं ।
गिलाने दुक्खिते दिस्वा, बोज्झङ्गे सत्त देसयि ॥४॥

ते च तं अभिनन्दित्वा, रोगा मुञ्चिंसु तङ्खणे ।
एतेन सच्चवज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥५॥

एकदा धम्म राजापि, गेलञ्जे नाभिपीलितो ।
चुन्दत्थेरेन तं येव, भणापेत्वान सादरं ॥६॥

समोदित्वान आवाधा, तम्हा वुट्ठासि ठानसो ।
एतेन सच्चवज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥७॥

पहीना ते च अवाधा, तिणन्नम्पि महेसिनं ।
मग्गा हता किलेसा व, पत्तानुपत्ति धम्मतं ।
एतेन सच्चवज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥८॥

बोज्झङ्ग सुत्तं निट्ठित्त

पुब्बण्ह सुत्तं

यं दुन्निमित्तं अव मङ्गलञ्च, योचा-मनापो सूकुणस्स सद्दो ।
पापग्गहो दुस्सुपिनं अकन्तं, बुद्धानुभावेन विनास मेन्तु ॥१॥

यं दुन्निमित्तं अव मङ्गलञ्च, यो चा - मनापो सकुणस्स सद्दो
पापग्गहो दुस्सुपिनं अकन्तं, धम्मानुभावेन विनास मेन्तु ॥२॥

यं दुन्निमित्तं अव मङ्गलञ्च, यो चा - मनापो सकुणस्स सद्दो।
पापग्गहो दुस्सुपिनं अकन्तं, संघानुभावेन विनास मेन्तु ॥३॥

दुक्खप्पत्ता च निद्दुक्खा, भयप्पत्ता च निब्भया ।
सोकप्पत्ता च निस्सोका, होन्तु सब्बेपि पाणिनो ॥४॥

Dhamma.Digital

एत्तावता च अम्हेहि, सम्भतं पुञ्जसम्पदं ।
सब्बे देवानुमोदन्तु, सब्बसम्पत्ति सिद्धिया ॥५॥

दानं ददन्तु सद्दुय सीलं रक्खन्तु सब्बदा ।
भावना भिरता होन्तु, गच्छन्तु देवता गता ॥६॥

सब्बे बुद्धा बलप्पत्ता, पच्चेकानञ्च यं बलं ।

अरहन्तानञ्च तेजेन, रक्खं बन्धमि सब्बसो ॥७॥

यंकिञ्चि वित्तं इध वा हुरं वा, सग्गोसु वा रतनं पणीतं ।

न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि बुद्धे रतनं पणीत ।

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥८॥

यंकिञ्चि वित्तं इधवा हुरं वा, सग्गोसु वा य रतनं पणीतं ।

न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि धम्मे रतनं पणीतं ।

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥९॥

यंकिञ्चि वित्तं इधं वा हुरं वा, सग्गोसु वा यं रतनं पणीतं ।

न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि संघे रतनं पणीतं,

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१०॥

भवतु सब्बमङ्गलं, रक्खन्तु सब्बदेवता ।

सब्ब बुद्धानुभावेन, सदा सोत्थि भवन्तु ते ॥११॥

भवतु सब्बमङ्गलं, रक्खन्तु सब्बदेवता ।

सब्ब धम्मानुभावेन, सदा सोत्थि भवन्तु ते ॥१२॥

भवतु सब्बमङ्गलं, रक्खन्तु सब्बदेवता ।

सब्ब संघानुभावेन सदा सोत्थि भवन्तु ते ॥१३॥

महाकारुणिको नाथो, हिताय सब्बपाणिनं ।
पूरेत्वा पारमी सब्बा, पत्तो सम्बोधि मुत्तमं ।
एतेन सच्चवज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥१४॥

जयन्तो बोधिया मूले, सक्क्यानं नन्दिवड्ढनो ।
एवमेव जयो होतु, जयस्सु जयमङ्गले ॥१५॥

अपराजित पल्लङ्गे, सीसे पृथुवि पुक्खले ।
अभिसेके सब्बबुद्धानं, अगगपत्तो पमोदति ॥१६॥

सुनक्खत्तं सुमङ्गलं सुप्पभातं सुहुट्ठीतं ।
सुखणो सुमुहुत्तो च, सुयिट्ठं ब्रह्मचारिसु ॥१७॥

पदक्खिणं कायकम्मं, वाचाकम्मं पदक्खिणं ।
पदक्खिणं मनोकम्मं, पणीधि ते पदक्खिणे ॥१८॥

पदक्खिणानि कत्वान, लभन्तत्थे, पदक्खिणे ।
ते अत्थलद्धा सुखिता, विरूल्हा बुद्धासासने ।
अरोगा सुखिता, होन्तु, सह सब्बे हि जातिभि ॥१९॥

पुब्बण्ह सुत्तं निवृत्तं

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स
(उनी भगवान अर्हत सम्यक्सम्बुद्धलाई नमस्कार)

परित्राणको परिचय आव्हान सूत्र परिचय

यो सूत्रमा सम्पूर्ण चक्रवालमा बास गरिरहेका देवताहरूलाई परित्राण श्रवण गर्न आउनुहोस् भनि अनुरोध गरिएको छ । त्यस्तै सम्पूर्ण यक्ष देवतादिहरूलाई पुण्यानुमोदन गरेर रक्षाको निमित्त पनि प्रार्थना गरेको छ ।

आव्हान सूत्रको शब्दार्थ :

समन्ता चक्रवालेसु, अत्रा गच्छन्तु देवता
सद्धम्मं मुनिराजस्स, सुणन्तु सगग-मोक्खदं ॥
धम्मसवण कालो, अयं भद्दन्ता ।

समन्ता = यो चक्रवालको चारैतिर; चक्रवालेसु
= दश हजार चक्रवालमा; वसन्ता = बसिरहेका; देवता
= देवताहरू; मुनिराजस्स = राजा हुनुभएका भगवान
बुद्धको; सगगमोक्खदं = स्वर्ग र मोक्ष दायक; सद्धम्म = प्रशंसा

गरि राखेको धर्मलाई; सोतुं = सुन्न; अत्र = यो ठाउँमा; आगच्छन्तु = आउनुपर्‍यो । सुणन्तु = सुन्न आऊ; भद्दन्ता = हे देवगण हो; अयं कालो = यो समय; धम्मस्सवण कालो = धर्म श्रवण गर्ने समय हो ।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

अरहतो = चतुप्रत्यय (चीवर, पिण्डपात्र, सेनासन, गिलानप्रत्यय: औषधोपचार) लाई ग्रहण गर्न योग्य हुनुभएका; अथवा अरहतो = गुप्त स्थानमा पनि खराव कार्य गर्न योग्य नहुनुभएका; अथवा अरहतो = संसारचक्रको आधार भैरहेको अभिसङ्खार (क्लेश) लाई हटाउनु भएका; सम्मासम्बुद्धो = हटाइसकेका क्लेश फेरी उत्पन्न नहुने रूपले आफैले चतुरार्यसत्य धर्मलाई जान्नुभएका; तस्स भगवतो = उनी भगवानलाई; नमो = नमस्कार !

येसन्ता सन्त- चित्ता, ति-सरण सरणा, एत्थ लोकन्तरे वा ।
 भुम्मा भुम्मा च देवा, गुण गण गहण, ब्यावटा सब्ब कालं
 एते आयन्तु देवा, वर- कनकमये, मेरू- राजे वसन्तो ।
 सन्तो सन्तोस- हेतुं, मुनि- वर-वचनं, सोतु- मगगं समग्गा ॥

एत्थ वा = यस चक्रवालमा पनि; लोकन्तरे वा = अर्को चक्रवालमा पनि; वसन्ता = बसिरहेका; सन्ता = शान्त भैरहेका; सन्त चित्ता = शान्त चित्त भएका; तिसरण सरणा = त्रिशरणमा शरण गैरहेका; भुम्मा = भूमिमा रहेका; ये

विश्वमा शान्ति फैलिरहोस् ।

देवा च = जुन भूमत्थ देवताहरू पनि; अभूम्मा = आकाशमा रहेका; ये देवा च = जुन देवताहरू पनि; सब्बकालं = सदा सर्वकालमा; गुण गण गहण ब्यावटा = लौकिक गुण, लोकोत्तर गुणको समूहलाई लिन तयार भइरहेका छन्; एते देवा च = यी देवताहरू पनि; वर- कनक-मये = उत्तम सुवर्णमय; मेरू राजे = सुमेरू पर्वतमा; वसन्तो = बसीरहेकाहरू; सन्तो = सत्पुरुष देवताहरू पनि; सन्तोस हेतुं = सन्तोष हुने हेतु भैरहेका; अग्गं = उत्तम भएका; मुनिवर वचनं = भगवान बुद्धको उत्तम वचन परित्राणलाई; सोतुं = सुन्न; समग्गा = सबै मिलिजुलि कन; आयन्तु = आउनुहोस् ।

सब्बेसु चक्कवालेसु, यक्खा देवा च ब्रह्मनो ।

यं अम्हेहि कतं पुञ्जं, सब्ब- सम्पत्ति- साधकं ॥

सब्बे तं अनुमोदित्वा, समग्गा सासने रता ।

पमाद- रहिता होन्तु, आरक्खासु विसेसतो ॥

सब्बेसु = सम्पूर्ण; चक्कवालेसु = चक्रवालमा; वसन्ता = वसि रहेका; यक्खा च = यक्षहरू पनि; देवा च = देवताहरू पनि; ब्रह्मनो च = ब्रह्माहरू पनि; सन्ति = छन् । सब्बे = सबै यक्ष, देवता, ब्रह्माहरू ; सब्ब सम्पत्ति साधकं = सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई पूर्ण गरिदिने; यं पुञ्जं = जुन पुण्य; अम्हेहि = हामीले; कतं = गन्यौ; तं पुञ्जं = त्यो पुण्यलाई; अनुमोदित्वा = अनुमोदन गरेर; समग्गा = मिलिजुलिकन; सासने = शासनमा; रता = रमाइलो मान्ने; होन्तु = होवोस; आरक्खासु = आरक्षा

गर्नुमा; विसेसतो = विशेषरूपले; पमाद रहिता = प्रमादले रहित भएका; होन्तु = हुनुपन्थो ।

सासनस्स च लोकस्स, वुड्ढी भवतु सब्बदा ।

सासनम्पि च लोकञ्च, देवा रक्खन्तु सब्बदा ॥

सासनस्स च = शासनको पनि; लोकस्स च = लोकजनहरूको पनि; वुड्ढी = उन्नति वृद्धि; सब्बदा = सदा सर्व कालमा; भवतु = होस्; सासनम्पि च = शासनलाई पनि; लोकञ्च = लोकजनहरूलाई पनि; देवा = देवताहरूले; सब्बदा = सदा सर्वदा; रक्खन्तु = रक्षा गरून् ।

सद्धिं होतु सुखी सब्बे, परिवारेहि अत्तनो ।

अनीघा सु-मना होन्तु; सह सब्बेहि, ज्ञातिभि ॥

सब्बे = सबै जनहरूलाई; अत्तनो = आफ्ना; परिवारेहि = परिवारहरूको; सद्धिं = सँगै; सुखी = सुखी; होन्तु = होवोस्; सब्बे = सबै; सब्बेहि = सम्पूर्ण; ज्ञातिभि = आफन्तहरूको; सह = सँग; अनीघा = दुःख नभएका; होन्तु = होवोस्; सुमना = खुशी प्रसन्न; होन्तु = होवोस् ।

राजतोवा, चोरतोवा, मनुस्सतोवा, अमनुस्सतोवा,
अग्गतोवा, उदकतोवा, पिसाचतोवा, खाणुकतोवा,
कण्टकतोवा, नक्खत्ततोवा, जनपदरोगतोवा,
असद्धम्मतोवा, असन्दिट्ठतोवा, असप्पुरिसतोवा,

राजतो वा = राजाको भय पनि; चोरतो वा = चोरको भय पनि; मनुस्सतो वा = मानिसहरूको भय पनि; अमनुस्सतो वा = अमनुष्य यक्षहरूको भय पनि; अग्गतो वा = आगोको भय पनि; उदकतो वा = पानीको भय पनि; पिसाचतो वा = पिसाचको भय पनि; खाणुकतो वा = रूखको ठुटाहरूको भय पनि; कण्टकतो वा; काँढाको भय पनि; नक्खत्ततो वा = खराव नक्षत्रको भय पनि; जनपदरोगतो वा = जनपदमा हुने रोगको भय पनि; असद्धम्मतो वा = असत्पुरूषहरूको धर्मको भय पनि; असन्दिट्ठतो वा = मिथ्या दृष्टिको भय पनि; असप्पुरिसतो वा = असत्पुरूषको भय पनि;

चण्ड- हत्थि, अस्स, मिग, गोण, कुक्कुर, अहि, विच्छिन्न, मणि सप्प, दीपि, अच्छ, तरच्छ, सूकर, महिस यक्ख रक्खसादी हि ।

चण्ड भएका हात्ती, घोडा, मृग, साँढे, सर्प, विच्छिन्न, मणि सर्प, चितुवा, भालु, तरच्छ, सुंगुर, भैंसी, यक्ष, पानीमा बस्ने यक्ष आदिको तर्फबाट हुने ।

नाना भयतोवा, नाना रोगतोवा, नाना उपद्दवतोवा, आरक्खं गणहन्तु ।

नाना भयतो वा = अनेक भयवाट पनि; नाना रोगतो वा = अनेक रोगवाट पनि; नाना उपद्दवतो वा = अनेक उपद्रवको भयवाट पनि; देवता = देवताहरूले; आरक्खं = आरक्षा; गणहन्तु = गरून् ॥

मंगल सूत्रको निदान

भगवान बुद्धले मङ्गलसूत्र देशना गर्नु भन्दा बाह्र वर्ष अगाडि लोकमा मङ्गल कोलाहल उत्पन्न भयो ।

लोकमा यस्तो समय समयमा हुने कोलाहलहरू पाँच प्रकारका छन् । जस्तै:- (१) कल्प कोलाहल, (२) बुद्ध कोलाहल, (३) चक्रवर्ती कोलाहल, (४) मङ्गल कोलाहल, (५) मोनेय्य कोलाहल ।

(१) कल्प विनाश हुने समय भन्दा एकलाख वर्ष अगाडि लोक व्यूह देवता मनुष्यलोकमा आएर यो कल्प एकलाख वर्ष बितेपछि यो लोक ब्रह्म लोकसम्म नष्ट हुनेछ भनि हुने कोलाहललाई “कल्प कोलाहल” भनिन्छ ।

(२) लोकमा बुद्ध उत्पन्न हुने भए लोकपाल देवताहरूले मनुष्यलोकमा आएर “आजभन्दा एक हजार वर्ष बितेपछि लोकमा सर्वज्ञ बुद्ध उत्पन्न हुनेछ” भनि हुने कोलाहललाई “बुद्ध कोलाहल” भनिन्छ ।

(३) त्यस्तै लोकमा चक्रवर्ती राजा उत्पन्न हुने भए पनि सय वर्ष अगावै “ आज भन्दा सयवर्ष पछि चक्रवर्ती राजा उत्पन्न हुनेछ ” भनि हुने कोलाहललाई “चक्रवर्ती कोलाहल” भनिन्छ ।

(४) लोकमा मङ्गल धर्म उत्पन्न हुने भए पनि बाह्र वर्ष

अगावै मङ्गल कोलाहल हुनेछन् । यो कोलाहल मनुष्यलोकबाट उत्पन्न भएर ब्रह्मलोकसम्म फैलिने हुन्छ ।

(५) त्यस्तै कुनै मोनेय्य पुद्गल (विशेष प्रकारको व्यक्ति) उत्पन्न हुने भयो भने सात वर्ष अघि “मोनेय्य कोलाहल” उत्पन्न हुन्छ ।

एक समय राजगृह नगरको संस्थागारवाट एकजना व्यक्ति, “आज मैले एउटा मङ्गल कार्य गर्नुछु ।” भनी संस्थागार भवनवाट बाहिर निस्केर गए । मङ्गल शब्द सुनेपछि संस्थागारका मानिसहरूले आपसमा मङ्गलको विषयमा चर्चा गरे । कसैले भने - उठ्ने वित्तिकै सर्वाङ्ग सेतो गाई वा गर्भिणी स्त्री वा रोहित माछा वा गाईको घ्यू, नयाँ कपडा वा दूध दही देख्नु नै मङ्गल हो, यो भन्दा ठूलो मङ्गल अरु के होला ? यो कुरालाई कसैले स्वीकार गरे, कसैले यस प्रकारको दृष्टि माङ्गलिकलाई स्वीकार गरेनन् ।

यसरी संस्थागारका सबै सदस्यहरूले सर्वसम्मतिवाट स्वीकृत नभएपछि कसैले यसलाई विरोध गरेर हेर्नेमा मङ्गल होइन, अपितु सुन्नुमा मङ्गल छ जस्तै- भरिएको पूर्ण घडा, अगाडि बढ, भोजन गर, खाउ, भन्ने शब्द सुन्नु नै मङ्गल हो यसभन्दा उत्तम अरु मङ्गल छैन भने ।

यो श्रुतमङ्गललाई पनि कसैले विरोध गरेर मुक्त मङ्गल अर्थात् सुँघ्नु, स्वाद लिनु र स्पर्श गर्नुलाई नै मङ्गल भने । जस्तै- विहान उठ्ने वित्तिकै पृथ्वीलाई स्पर्श गर्नु, हरियो घाँस वा गोबर वा शुद्ध वस्तु वा रोहित माछा वा सुन चाँदी छुनु,

भोजनको स्वाद लिनु नै उत्तम मङ्गल हो । यो भन्दा माथि अरू मङ्गल छैन भने । यो कुरालाई पनि कुनैले स्वीकार गरे, कुनैले स्वीकार गरेनन् । यसरी संस्थागारका सदस्यहरू एक मत नभएर तीन समूहमा विभाजित भए । कुनै समूहले पनि कसैलाई चित्त बुझाउन सकेनन् र मङ्गल एउटा विवाद विषय बन्न पुग्यो । जहाँ पनि मङ्गल कै चर्चा भयो । यो चर्चा भूमिमा वास गर्ने भूमिस्थ देवताहरूले सुनेपछि तिनीहरू बीच पनि त्यस्तै चर्चा भयो तर तिनीहरूले पनि निर्णय गर्न सकेनन् । यस्तै क्रमले क्रमशः माथिल्ला माथिल्ला तल्लाका देवताहरू बीच यस विषयमा बाह्र वर्षसम्म चर्चा हुदै गए तर कसैले मङ्गलको विषयमा निश्चित निर्णय गर्न सकेनन् । पछि देवराज इन्द्रले विचार गरेकि मनुष्य, देव, मार र ब्रह्मलोकमा सर्वज्ञ बुद्धको अतिरिक्त मङ्गलको विषयमा व्याख्या गर्न सक्ने अरू कुनै छैन, तसर्थ भगवान बुद्ध कहाँ गएर नै सोध्न जानुपर्छ, यति विचार गरेर इन्द्र देवगणहरू सहित भै रात्रीको प्रहरमा श्रावस्तीको जेतवन विहारमा आफ्ना दिव्य प्रकाशले जेतवन सबै प्रकाशमान गरि जहाँ भगवान बुद्ध हुनुहुन्थ्यो त्यहाँ गएर बुद्धलाई अभिवादन गर्दै गाथाद्वारा यसरी प्रार्थना गरे:-

“कल्याणको आकांक्षा गरेर धेरै देवता र मानिसहरूले मङ्गलको विषयमा विचार गरिसके । कसैले पनि बुझ्न सकेनन् तसर्थ भगवानले मङ्गलको विषयमा आज्ञा गर्नुहवस् ।”

भगवान बुद्धले इन्द्रको प्रार्थनालाई स्वीकार गर्नु भै ११ गाथाद्वारा ३८ प्रकारका मङ्गल धर्मलाई देशना गर्नुभयो । सोही

मङ्गल धर्मलाई देवता सहित सारा ब्रह्मलोकमा सबैले अनुमोदन (स्वीकार) गरे । तथागतले मङ्गलसूत्र देशना गर्नुभएको वखतमा एक हजार कोटी देवताहरू अर्हत (जीवन मुक्त) भए । श्रोतापन्न भएकाहरू त गिन्ति नै भएन । मङ्गलको विषयमा सबै कुरा श्रवण गरीसकेपछि बुद्धलाई अभिनन्दन गरी देवताहरू अत्यन्त प्रसन्न भएर आफ्नो स्थानमा फर्के ।

भोलिपल्ट भगवानले आनन्दलाई मङ्गल सूत्र उपदेश गर्नुभयो । आयुष्मान आनन्दले भिक्षुहरूलाई सिकाउनुभयो । यहि क्रमले लोकमा मङ्गल धर्म उत्पन्न भएको कुरा सुत्तनिपात अट्ठकथा ग्रन्थमा उल्लेख भएको छ ।

मंगल सूत्रको शब्दार्थ

यं मङ्गलं द्वादस हि, चिन्तयिंसु सदेवका ।

सोत्थानं नाधिगच्छन्ति, अट्ठतिसञ्च मङ्गलं ॥

सदेवका = देव सहित मानिसहरूले; यं मङ्गलं = जुन मङ्गललाई; द्वादसहि = १२ वर्षसम्म; चिन्तयिंसु = चिन्तना गरिसके; सोत्थानं = सुख वृद्धि हुने हेतु भैरहेको; अट्ठतिस = ३८ प्रकारका; तं मङ्गलं = त्यो मङ्गललाई; नाधिगच्छन्ति (न अधि गच्छन्ति) = जान्ने सकिएन ।

देसितं देव- देवेन, सब्ब पाप- विनासनं ।

सब्ब- लोक- हितत्थाय, मङ्गलं तं भणाम हे ॥

देव देवेन = देवताहरू भन्दा पनि उत्तम हुनुभएका, विशुद्धदेव हुनुभएका बुद्ध भगवानले; सब्वलोक हितत्थाय = सम्पूर्ण सत्वलोकको उन्नति वृद्धि गर्नुको निम्ति; देसितं = देशना गर्नुभएको; सब्वपाप विनासनं = सम्पूर्ण पापलाई विनाश गर्ने; तं मङ्गलं = त्यो मङ्गललाई; हे = हे सज्जन वर्ग हो; मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

एवं मे सुतं- एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथखो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्त वण्णा केवल कप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि । उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता भगवन्तं गाथाय अज्झभासिं ।

एकं = एक; समयं = समयमा; भगवा = भगवान; सावत्थियं = श्रावस्तीमा; अनाथपिण्डकस्स = अनाथपिण्डकको; आरामे = विहारमा; जेतवने = जेतवनमा; विहरति = विहार गर्नुभएको थियो । अथ खो = त्यसरी विहार गरिरहनुभएको समयमा; अञ्जतरा = कुनै; देवता = देवपुत्र; अभिक्कन्ताय रत्तिया = वेलुकाको प्रहर वितिसकेपछि रातको अवस्थामा; अभिक्कन्त वण्णा = अत्यन्तै राम्रो रूप भएर; केवल कप्पं = सम्पूर्ण; जेतवनं = जेतवन विहारलाई; ओभासेत्वा = शरीरको तेजले जाज्वल्यमान पारेर; येन = जहाँ; भगवा = भगवान; अस्थि = हुनुहुन्थ्यो; तेन = त्यहाँ भगवान भएको ठाउँमा; उपसङ्गमि = नजिकै गए ।

उपसङ्गमिवा = नजिकै गएर; भगवन्तं = भगवानलाई; अभिवादेत्वा = वन्दना गरेर; एकमन्तं = एकापट्टि योग्य ठाउँमा; अट्ठासि = बस्त गए; एकमन्तं = एकापट्टि योग्य ठाउँमा; ठिता खो = बसेका; सा देवता = उनी देवताले; भगवन्तं = भगवानलाई; गाथाय = गाथाद्वारा; अज्झभासि = बिन्ती गरे ।

बहू देवा मनुस्सा च, मङ्गलानि अचिन्तयुं ।

आकङ्खमाना सोत्थानं, ब्रूहि मङ्गल मुत्तमं ॥

भन्ते भगवा = महान भाग्यवान भगवान; बहु = धेरै नै; देवा च = देवताहरूले पनि; मनुस्सा च = मानिसहरूले पनि; सोत्थानं = शुद्ध भएको; निब्बानं = निर्वाण सुखलाई; आकङ्खमाना = इच्छा गरेर; मङ्गलानी = उन्नति वृद्धि हुने हेतु भैरहेको मंगल धर्मलाई; द्वादसहि = १२ वर्षसम्म; अचिन्तयुं = चिन्तना गरे; चिन्तयन्तापि = चिन्तन गर्दा पनि; नाधि गच्छन्ति = जान्न सकिएको थिएन; तं = त्यो मंगल धर्मलाई; त्वं = तपाइले; ब्रूहि = आज्ञा गरिदिनुप्यो ।

असेवना च बालानं, पण्डितानञ्च सेवना ।

पूजा च पूजनेय्यानं, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥

वालानं = मूर्खजनहरूसँग; या असेवना च = जुन सेवा सत्संग नगर्नु पनि; पण्डितानं = ज्ञानी पण्डितजनहरूसँग; या सेवना च = जुन सेवा सत्संगत भक्ति गर्नु पनि; पूजनेय्यानं = पूजा गर्नु योग्यहरूलाई; या पूजा च = जुन पूजा गर्नु पनि; अत्थि = छैन;

एतं = यी तीन प्रकारका धर्म नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मङ्गल हो ।

पटिरूप- देस- वासो च, पुब्बे च कत - पुञ्जता ।
अत्तसम्मा पणिधि च, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥

पटिरूपदेसवासो च = योग्य ठाउँमा वास गर्नु पनि; पुब्बे = पहिले पूर्वजन्ममा; कतपुञ्जतानं = आफूले गरि आएको पुण्य भएको भाव पनि; अत्त सम्मापणिधि च = आफ्नो शरीरलाई राम्रोसँग वशमा राख्नु पनि; अत्थि = छत्तु; एतं = यी तीन प्रकारका धर्म नै; उत्तमं = उत्तम; मङ्गलं = मङ्गल हो ।

बाहुसच्चञ्च सिप्पञ्च विनयो च सुसिक्खितो ।
सुभासिता चयावाचा, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥

बाहुसच्चञ्च = बहुश्रुत बनाईराख्नु पनि; सिप्पञ्च = हस्तकला शिल्पकला आदि विद्या सिक्नु पनि; सुसिक्खितो = राम्रोसँग सिकिराखेको; विनयो च = विनय धर्म पनि; सुभासिता च = राम्रोसँग बोल्नु; या वाचा च = जुन वचन; अत्थि = छत्तु; एतं = यी चार प्रकारका धर्महरू नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मङ्गल हो ।

माता- पितु उपट्ठानं, पुत्त दारस्स सङ्गहो ।
अनाकुला च कम्मन्ता, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥

माता पिता = आमा बाबुहरूलाई; उपट्ठानञ्च = सेवा
 टहल गर्नु पनि; पुत्त दारञ्च = छोरा स्त्रीहरूलाई; सङ्गहो च = भरण
 पोषण गर्नु पनि; अनाकुला च = झञ्झट टन्टा नभएको; कम्मन्ता
 च = काम पनि; अत्थि = छन् । एतं = यी तीन प्रकारका धर्म
 नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मंगल हो ।

दानञ्च धम्मचरिया च, जातकानञ्च सङ्गहो ।

अनवज्जानि कम्मनि, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥

यं दानं च = जुन दान दिने पनि; या धम्मचरिया
 च = जुन सुचरित्र धर्मलाई आचरण गर्नु पनि; जातकानं =
 ज्ञातिबन्धुहरूलाई; यो सङ्गहो च = जुनसङ्ग्रह उपकार गर्ने
 पनि; अनवज्जानि = दोष नभएको; यानि कम्मनि च = जुन
 काम गर्ने पनि; अत्थि = छन् । एतं = यी चार प्रकारका धर्म
 नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मंगल भैरहेको हो भनि; त्वं
 = तिमि देवपुत्रले; गणहाहि = धारण गर्नुप्यो ।

आरती विरती पापा, मज्जपाना च संयमो ।

अप्पमादो च धम्मेषु, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥

पापा = पाप देखि; या आरती = जुन चित्तवाट अलग भई
 रहने पनि; विरती = विशेष रूपले अलग भै रहनु पनि; मज्जपाना
 = रक्सी जाँड खानुवाट; यो संयमो च = जुन संयम भएर वस्तु
 पनि; धम्मेषु = कुशल धर्ममा; यो अप्पमादो च = जुन अप्रमाद
 भएर वस्तु पनि; अत्थि = छन् । तं = यी तीन प्रकारका धर्म
 नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मङ्गल हो ।

गारवो च निवातो च, सुन्तुट्ठी च कतञ्जुता ।

कालेन धम्म-सवणं, एतं मङ्गल मुत्तमं ॥

गारवो च = जुन आदर गौरव राखन योग्यहरूलाई
आदर गौरव राखने पनि; निवातो च = नम्र भएर रहने स्वभाव
पनि; सुन्तुट्ठी च = सन्तोष भै रहनु पनि; कतञ्जुता च =
गरिराखेको गुण चिनिराखनु पनि; कालेन = योग्य समयमा; यं धम्म
सवणं च = जुन धर्म श्रवण गर्ने पनि; अत्थि = छुन् । यी पांच
प्रकारका धर्म नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मङ्गल हुन् ।

खन्ती च सोवचस्सता, समणानञ्च दस्सनं ।

कालेन धम्म साकच्छा, एतं मङ्गल मुत्तमं ।

खन्ती च = सहनु पनि; सोवचस्स ता च = सत्पुरुषहरूको
उपदेश सुन्नु; समणानञ्च = श्रमण ब्राह्मणहरूको;
दस्सनञ्च = दर्शन गर्नु पनि; कालेन = आफूलाई अनुकूल
समयमा; धम्मसाकच्छा च = धर्मको छलफल गर्नु पनि; अत्थि
= छुन् । एतं = यी चार प्रकारका धर्म नै; उत्तमं = उत्तम
भएको; मङ्गलं = मङ्गल हुन् ।

तपो च ब्रह्मचरियञ्च, अरिय सच्चान दस्सनं ।

निब्बानं सच्छिकिरिया च, एतं मङ्गल मुत्तमं ॥

तपो च = तपश्चर्या गर्नु; ब्रह्मचरियञ्च = ब्रह्मचर्या
पालन गर्नु; अरिय सच्चानं = चार आर्यसत्य ज्ञानलाई; दस्सनं च

= देखनु पनि; निब्बानं = निर्वाण सुखलाई; सच्छिकिरिया च = साक्षात्कार गर्नु पनि; अत्थि = छन् । एतं = यी चार प्रकारका धर्म नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मङ्गल हुन् ।

फुट्ठस्स लोक धम्महि, चित्तं यस्स न कम्पति ।

असोकं विरजं खेमं, एतं मङ्गलं मुत्तमं ॥

लोक धम्महि = आठवटा लोक धर्मबाट; फुट्ठस्स = स्पर्श गरिएका; यस्स = जुन अर्हत पुद्गलको; चित्तं = चित्त; न कम्पति = कम्पा हुँदैन; असोकं = शोक पनि हुँदैन; विरजं = रागरूपी धुलो पनि हुँदैन; खेमं = भय भन्ने पनि हुँदैन । एतं = यी चार प्रकारका धर्म नै; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मङ्गल हुन् ।

एतादिसानि कत्वान, सब्बत्थमपराजिता ।

सब्वत्थं सोत्थिं गच्छन्ति, तं तेसं मङ्गलं मुत्तमं ॥

एतादिसानि = यस्तो स्वभाव भैरहेको; अट्ठतिस मङ्गलानि = ३८ प्रकारका मंगल धर्मलाई; कत्वान = आचरण गर्नाले; सब्बत्थ = सबै ठाउँमा; अपराजिता = शत्रुहरूले आफूलाई जित्न नसकि; सब्बत्थ = सबै ठाउँमा; सोत्थि = सुख आनन्द तर्फ; गच्छति = पुग्न जान्छ । तं = ती ३८ वटा धर्म नै; तेसं = ती देव मनुष्यहरूलाई; उत्तमं = उत्तम भएको; मङ्गलं = मङ्गल हुन् ।

मंगल सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

रतन सूत्रको निदान

भगवान बुद्ध राजगृह नगरको बेलुवन विहारमा विहार गर्नुभएको बेलामा अत्यन्त सुख समृद्धिले परिपूर्ण भइरहेको वैशाली नगरमा एक पटक दुर्भिक्ष भयो । यस दुर्भिक्षले दुःखी गरीवहरू खाना बिना धमाधम मर्दै गए । लासको दाह कर्म हुन नपाउँदा, लास तितर-बितर भई फ्याँकिए । त्यसको दुर्गन्धले भूत-प्रेतादि अमनुष्यहरू नगरमा पसेर दुःख कष्ट दिन आए, निकै मानिसहरू मरे, मानिसहरूको दुर्गन्धले सर्पको विष-समान कडा अहिवात भन्ने रोग फैलियो । यसरी वैशालीमा दुर्भिक्ष भय, भूत-प्रेत भय, र महामारी रोगको भय उत्पन्न भयो ।

त्यसबेला देशवासीहरू भेला भएर राजाको पटांगिरीमा गएर प्रार्थना गरे- महाराज ! यो देशमा तीन प्रकारका भय अन्तराय आइरहेको छ । यसभन्दा अघि सात पुस्तासम्म पनि यस्तो भएको थिएन । धर्म पालन नगर्ने राजाहरूको समयमा मात्र यस्तो हुन सक्छ । तसर्थ हजुरले दश राज धर्मलाई विचार गरी वक्सनुहवस् ।

“राजाले आफ्नो तर्फबाट केही गल्ती भएको छ कि ? भनि विचार गरि हेर्दा कहीं त्रुटि नदेखिए पछि संस्थागार भवनमा प्रजाहरू भेला गराई यस्तो भन्नुभयो “प्रजागण ! राजधर्ममा मैले

केहि त्रुटि देखिन, कही त्रुटि भएको भए प्रजागणबाट जानकारी दिए बेश हुनेछ ।”

प्रजागणले पनि केहि त्रुटि भेट्टाउन नसकेपछि राजाले प्रजाहरूसँग के गरे भय हटेर जाला ? भनि सल्लाह लिए । कुनैले क्षमा पूजा गर्नुपथ्यो भने । राजाले तदनुसार पूजा गराए । तैपनि भय हरण भएन । कुनैले यो लोकमा पूरण काश्यप, मखलि गोशाल, निगण्ठ नाथपुत्त, अजित केस कम्बल, पकुध कच्चापन, बेलट्ठ सञ्जयपुत्र नाम गरेका ६ जना गणाचार्यहरूलाई निमन्त्रणा गरेर ल्याइयो भने भय नाश हुन्छ भने । यो कुरामा कसैको राजी भएन । अनि कुनैले सबै धर्मका ज्ञाता, त्रिलोकमा प्रख्यात हुनुभएका, सम्पूर्ण प्राणीहरूको हित सुखको निमित्त धर्मोपदेश गर्नुभएका, असमान ऋद्धि अनुभव सम्पन्न उनी भगवान बुद्धलाई हाम्रो देशमा ल्याउन पाइयो भने अन्तराय हटेर जानेछ भने । यो कुरा सुनेर सबै प्रजागण अत्यन्त प्रसन्न भएर भगवान आजभोली कहाँ बिहार गर्नुभएको छ भनि प्रश्न गरे । महाली नामक लिच्छवी राजाले भगवान बुद्ध आजभोली राजगृह बेलुवन बिहारमा बिहार गर्नुभएको छ भन्ने उत्तर दिए ।

महाली राजाले भगवान बुद्ध बेलुवन बिहारमा हुनुहुन्छ भन्ने कुरा कसरी थाहा पाएको भने प्रथमवार भगवान बुद्ध राजगृह नगरमा पाल्नुहुँदा महाली पनि राजगृह आइरहेको र भगवानको उपदेश श्रवण गरेर बिम्बिसार महाराजा सहित एक लाख वीसहजार व्यक्ति श्रोतापन्न हुनेहरूमध्ये महाली पनि

श्रोतापन्न भएको थियो । विम्बिसार महाराजले भगवान बुद्धलाई बेलुवन विहार दान गरेको इत्यादि सबै कुरा हेरेर आएको हुनाले “भगवान बुद्ध बेलुवन विहारमा हुनुहुन्छ” भनी महाली राजाले उत्तर दिएका हुन् ।

महालीको कुरा सुनेर अरू राजाहरूले पूरोहितका छोरा र महालीलाई “तपाईंहरू राजगृह गएर भगवान बुद्धलाई यहाँ ल्याउन विम्बिसार राजासँग प्रार्थना गर्न जानुपर्‍यो” भनी भने । अनि निकै जन-समूहको साथमा महाली र पुरोहितको छोरालाई राजगृहमा पठाइयो ।

तिनीहरू राजगृहमा विम्बिसार महाराज कहाँ गएर सौगात चढाई विन्ती गरे- “भो देव, वैशालीमा तीन प्रकारका भय अन्तराय भइरहेको छ । भगवान बुद्ध वैशाली पाल्नुभयो भने ती भय अन्तराय शान्त हुनेछ । तसर्थ त्रिलोकका नाथ हुनुभएका तथागतलाई वैशालीमा प्रस्थान गराउन हजुरवाट एक पटक प्रार्थना गरिदिनुभयो भने अति उत्तम हुनेछ ।”

विम्बिसार महाराजवाट आज्ञा भयो-“भणे ! भगवान बुद्ध मेरो अधिकारका होइनन् । तसर्थ तिमीहरू नै गएर प्रार्थना गर्न जाऊ ।”

तिनीहरूले भगवान बुद्ध कहाँ उभिएर आदरपूर्वक वन्दना गरेर प्रार्थना गरे-“भन्ते भगवान ! आजभोली वैशालीमा तीन प्रकारका भय अन्तराय उत्पन्न भई धेरै नै मानिसहरू विनाश भए । तसर्थ तपाईंले हाम्रो देशमा पाउकष्ट गर्नुपर्‍यो । तपाईं

पाल्नुभयो भने ती तीनै प्रकारका भय अन्तराय शान्त भएर जानेछन् ।

भगवानले तिनीहरूको प्रार्थना सुनेर विचार गर्नुभयो । वैशालीमा रत्नसूत्र पाठ गरिदियो भने भय अन्तराय हटेर जानेछ । रत्नसूत्र देशना सुनेर चौरासी हजार (८४,०००) प्राणीहरूलाई दुःख कष्टबाट मुक्त हुने ज्ञान प्राप्त हुनेछ । फेरी एक करोड चक्रवाल पर्यन्त रत्नसूत्रको आनुभव फैलिएर जानेछन् । यसरी तीन प्रकारले महत्त्व हुने देख्नुभएपछि भगवानले तिनीहरूको प्रार्थनालाई स्वीकार गर्नुभयो ।

विम्बिसार राजाले पनि भगवान बुद्धले वैशाली प्रस्थान गर्ने निमन्त्रणा स्वीकार गर्नुभएको खबर सुनेर नगरमा झ्याली पिटाई भगवान बुद्ध कहाँ गएर सोधे - “भन्ते भगवान ! वैशालीको निमन्त्रणा स्वीकार गर्नुभयो ?”

भगवानले “हो दायक” भनी आज्ञा भए पछि “भन्ते ! त्यसो भए बाटो सिङ्गार्ने काम नसिद्धिञ्जेल रूक्नुहवस्” भनी प्रार्थना गरेर राजगृह नदीसम्म पाँच योजनामा एक-एक वटा बिहार बनाउन लगाइयो । मार्ग रमणीय हुने गरी भव्य रूपले सजाउन लगाइयो । चाँदीको धुलो जस्तै सेतो बालुवा बिछ्याउन लगाइयो । ठाउँ-ठाउँमा पूर्ण घडा राखी ध्वजापताका फहराई केराको बोट, उखुको बोट, नरिवलको बोट, आदिको तोरणद्वार बनाइयो र भगवान देवलोक समानको मार्गमा अति शोभायमान रूपले गमन गर्नुभयो । त्यसबेला विम्बिसार महाराजाले

राजपरिवार, मन्त्री, भारदार, सैन्य सहित भई भगवान बुद्धलाई दुइतल्ले श्वेतछत्र ओढाई अरू भिक्षुहरूलाई पनि जनही पिच्छे एक-एक वटा एकतल्ले छत्र ओढाउन लगाई निकै लावालस्कर जम्मा भएर तुरिय, नृत्य गीत आदि सङ्गीत वाद्यले आकाश गुञ्जायमान गराई नाना प्रकारका सुगन्ध चूर्ण छर्न लगाई पुष्प धुपादिले पूजा गरी अत्यन्त हर्ष उल्लासपूर्वक महान पूजा सत्कार गरी भगवानलाई गंगाको घाटसम्म पुऱ्याउन गए । प्रत्येक योजनमा बनाई राखेको विहारमा भगवानलाई एक-एक रात विश्राम गराई महादान दिए । पाँचौ दिन गंगा घाटमा पुगेपछि भगवान सहित पाँच सय भिक्षुहरूलाई गंगा पार गराउने नाउलाई राम्रोसँग सिँगान लगाइयो ।

वैशालीका लिच्छवी राजाहरू कहाँ पनि भगवान बुद्ध गंगाको घाटमा आइ पुग्नुभयो भन्ने खबर पठाइयो । लिच्छवी राजाहरूले पनि भगवान बुद्धलाई दुई गुणा बढाई पूजा गर्ने, सत्कार गर्ने भन्ने सल्लाह गरी वैशाली नगर देखी गंगाको घाटसम्म तीन योजन मार्ग विम्बिसार राजाले भन्दा दुई गुणा राम्ररी सजाउन लगाई भगवान बुद्धलाई चारतले श्वेत छत्र ओढाई महान पूजा सत्कार गरी स्वागत गर्न गंगा घाटमा प्रस्थान गरे ।

विम्बिसार महाराजले पनि दुईओटा डुङ्गा जोडेर अत्यन्त शोभायुक्त मण्डप बनाउन लगाई माला वितान आदिले सिङ्गारी अनेक प्रकारका रत्न जडित मण्डपको माझमा बुद्धासन बनाउन लगाइयो । भगवान बुद्ध त्यस आसनमा बस्नुभयो । पाँच सय

भिक्षुहरू पनि भगवान बुद्धलाई परिक्रमा गरि वरिपरी घेरा हाली डुङ्गामा बसे । बिम्बिसार महाराज घाँटीसम्म पानी आउने गरी गंगामा उत्रेर भगवानलाई पुऱ्याउन गएर भगवान तथागतसँग प्रार्थना गरे - “भन्ते भगवान ! हजुरको फिर्ता आगमन नहोउञ्जेल गंगाको घाटमै प्रतीक्षा गरी बस्नेछु ।”

भगवान बुद्ध गंगापार पुग्नुभयो, बैशालीका राजाहरू पनि घाँटी घाँटीसम्म पानी आउने गरी गंगामा उत्रेर भगवान बुद्धको स्वागत गर्न आए । डुङ्गा घाटमा अड्याएपछि भिक्षु संघ सहित तथागत डुङ्गाबाट ओर्लनुभयो । भगवान बुद्धले बैशाली गणतन्त्रको भूमिमा पदार्पण गर्ने वित्तिकै त्यहां घनघोर वर्षा भयो । घुंडा-घुंडासम्म पानीको भेल बग्यो । नगरमा यताउती छरिएका मृतक लास सबै बगाएर गंगामा पुऱ्याइए । भूमि सबै सफा सुगधर भयो ।

भगवान बुद्धलाई लिच्छवी राजाहरूले प्रत्येक योजनमा बनाई राखेको बिहारमा एक-एक रात विश्राम गराई बिम्बिसार महाराजले भन्दा दुईगुणा बढी दान गरे । तेश्रो दिन भगवान बुद्ध बैशाली नगरमा पुग्नुभयो । देवराज इन्द्र पनि धेरै नै देवताहरूद्वारा परिवृत्त भएर भगवानको सेवामा उपस्थित भए । महानुभाव भएका देवताहरूको आगमनले गर्दा धेरै जसो भूतप्रेतहरू पनि भागे ।

भगवान बुद्ध सन्ध्या समयमा नगरको द्वारमा उभिनुभयो र आनन्दलाई आज्ञा गर्नुभयो-“आनन्द ! रत्नसूत्र मसँग सिकेर लिच्छवी

कुमारहरूका साथमा पर्खाल भित्र बसेर परित्राण पाठ गर ।”

आनन्दले पनि भगवान बुद्धको वचनलाई शिरोपर गरी भगवान बुद्धसँग रत्न-सूत्र सिकेर भगवान बुद्धको पात्र लिएर पात्र भरी पानी राखेर नगरद्वारमा उभिएर भगवान बुद्धले दीपङ्कर तथागतको पादमूलमा बुद्ध हुनको निमित्त प्रार्थना गरेदेखि पूरा गर्नुभएको तीस पारमिता, पञ्चमहा परित्याग, तीन चर्या, अन्तिम जन्ममा आमाको गर्भमा प्रवेश हुनुभएको, जन्मनुभएको, महाभिनिष्क्रमण गर्नुभएको, दुष्कर चर्या गर्नुभएको, बोधि मूलमा पाँच प्रकारका मारलाई जित्नुभएको, सर्वज्ञज्ञान लाभ गर्नुभएको, धर्म चक्र प्रवर्तन गर्नुभएको र नवलोकुत्तर धर्मको महत्व, यसरी सम्पूर्ण गुणलाई अनुस्मरण गर्नुभई नगर भित्र प्रवेश गर्नुभयो । तीन पत्र पर्खालभित्र बसेर रत्न सूत्र पाठ गरि परिक्रमा गर्नुभयो ।

आनन्दले “यानीध भूतानि समागतानि” आदि गाथा पढेर पानी आकाशमा छरेर पठाउँदा त्यहाँ बाकी रहेका पर्खालले छेकिंको ठाउँ-ठाउँमा लुकेर बसेका, धुलोको रासमा बसिरहेका, फोहर फाली राखेको ठाउँमा लुकेर बसेका भूतप्रेतहरूको शरीरमा, पर्न गयो । ती भूत-प्रेतहरू अत्यन्त भयभीत भएर नगरद्वारबाट भागे । ढोकाबाट भाग्न नसकेका जति पर्खालै फोडेर भागे ।

आनन्द स्थाविरले “यंकिञ्चि वित्तं इध वा हरं वा” आदि गाथा पढेर पानी छर्दा त्यो पानी त्यहाँ रोगले ग्रस्त भइरहेका

मानिसहरूको शरीरमा परेर तत्क्षणमै तिनीहरूको रोग शान्त भएर गयो । रोगबाट मुक्त भएका ती सबैले आनन्द स्थविरको पछि-पछि नगर परिक्रमा गरे । यता लिच्छवी राजाहरूले नगरको वीचमा रहेको संस्थागारमा सुगन्ध छरेर चँदुवा टाँगेर बुद्धासन बनाई भगवान बुद्धलाई संस्थागारमा प्रवेश गराए । भगवान बुद्ध बिछ्याई राखेको आशनमा बस्नुभयो । भिक्षु गण र लिच्छवी राजाहरू पनि भगवान बुद्धलाई घेरेर बसे । देवराज इन्द्र पनि देवगणको साथै योग्य ठाउँमा उभिए । असंख्य चक्रवालका देवताहरू पनि उपस्थित हुन आए । आनन्द स्थविरले सबै नगर घुम्दै परिक्रमा गरेर रोग भय शान्त भएका सबैलाई लिएर भगवान बुद्ध, समक्ष आएर वन्दना गरी एक छेउमा बसे ।

भगवान बुद्धले परिषद्लाई हेरी रत्न सूत्र देशना गर्नुभयो । देशनाको अन्तमा ८४ हजार प्राणीहरूलाई दुःख मुक्त भइरहेको मार्गफल निर्वाण प्राप्त भयो । यसरी भगवान बुद्धले एक सप्ताहसम्म रत्न सूत्र देशना गर्नुभयो । त्यस बेलादेखि बैशाली नगर पहिले जस्तै सुख, समृद्ध र सुभिक्ष भयो । बैशालीमा सुभिक्ष भएको थाहा पाएर लिच्छवीहरूलाई बोलाई तथागत बैशालीबाट फर्कनुभयो ।

लिच्छवीहरूले पनि अत्यन्त आदर सत्कारपूर्वक महान दान गरेर भगवानलाई गंगाको तीरसम्म पुऱ्याउन गए । यसरी रत्न सूत्रको निदान सुत्तनिपात अट्ठकथा ग्रन्थमा उल्लेख भएको छ ।

रतन सूत्रको शब्दार्थ

पणिधानतो पट्ठाय तथागतस्स दस पारमियो, दस उप- पारमियो, दस परमत्थ-पारमियोति । समत्तिस पारमियो, पञ्च महा परिच्चागे, लोकत्थ-चरियं, जातत्थ- चरियं, बुद्धत्थ चरियन्ति तिस्सो चरियायो, पच्छिम-भवे गव्भ वोक्कन्ति, जातिं अभिनिक्खमनं पधान चरियं बोधि पल्लङ्के मारविजयं सब्बञ्जुतञ्जाण पटिवेधं धम्मचक्कप्पवत्तनं नवलोकुत्तर धम्मे, ति सब्बेपि मे बुद्धगुणे आवज्जेत्वा वेसालिया तीसु पाकारन्तरेसु तियाम रत्तिं परित्तं करोन्तो आयस्मा आनन्दत्थेरोविय कारूञ्ज चित्तं उपट्ठपेत्वा ।

पणिधानतोपट्ठाय = दीपंकर तथागतको पादमूलमा बुद्ध हुन प्रार्थना गरेदेखि; तथागतस्स = गौतम तथागतको; दसपारमियो च = दशवटा पारमिता पनि; दस उपपारमियो च = दशवटा उप पारमिता पनि; दस परमत्थ पारमियो च = दशवटा परमार्थ पारमिता पनि; इति, = यसरी; समत्तिस पारमियो = जम्मा तीस वटा पारमिता पनि; पञ्च महापरिच्चागे = पाँचवटा महापरित्याग पनि; लोकत्थ चरियञ्च = लोकहितको कारणमा गरिने चर्या पनि; जातत्थ चरियं च = आफन्तको हितहुने कारणमा गरिने चर्या पनि; बुद्धत्थ चरियञ्च = बुद्ध हुने चर्या पनि; तिस्सो चरियायो च = तीन प्रकारका चर्या

पनि; पच्छिम भवे = पछिको अन्तिम जन्ममा; गब्भवोक्कन्ति
च = गर्भमा वस्तु भएको पनि; जातिञ्च च = जन्म भएकोलाई
पनि; अभिनिक्खमनञ्च = अभिनिष्क्रमण गरेर जानुभएको
पनि; पधान चरियञ्च = दुष्कर चर्या गर्नुभएको पनि; बोधिपल्लङ्के
= बोधि पल्लङ्क आसनमा; मारविजयञ्च = पाँच प्रकारका
मारलाई जित्नुभएकोलाई पनि; सब्बञ्जुतजाण पटिवेधञ्च =
सर्वज्ञज्ञान जानेर लिनुभएकोलाई पनि; धम्मचक्क पवत्तनञ्च =
धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभएकोलाई पनि; नवलोकुत्तर धम्मे = ९
वटा लोकोत्तर धर्मलाई पनि; इति = यसरी; सब्बेपि = सबै नै;
इति इमेबुद्ध गुणे = यो भगवान बुद्धको गुणलाई; आवज्जेत्वा =
सम्झेर; बैसालिया = बैशाली नगरको; तीसु पाकारन्तरेसु = तीन
तह पर्खाल भित्र; तियाम रत्तिं = रातको तीन प्रहरसम्म; परित्तं
= रक्षा बन्धन; करोन्ती = गर्नुभएका; आयस्मा = दीर्घायू
हुनुभएका; आनन्दत्थेरो विय = आनन्द स्थविरले जस्तै; कारूञ्च
चित्तं = दयाकरूणायुक्त भैरहेको चित्तलाई; उपट्ठपेत्वा =
अगाडि राखेर ।

कोटीसत सहस्सेसु, चक्कवालेसु देवता ।

यस्सानं पटिगणहन्ति, यञ्च वेसालिया पुरे ॥

रोगा, मनुस्स दुब्भिक्खं, सम्भूतं तिविधं भयं ।

खिप्प मन्तर धापेसि, परित्तं तं भणाम हे ॥

कोटि सतसहस्सेसु = एक लाख कोटि भैरहेको;
चक्कवालेसु = चक्रवालमा; देवता = देवताहरूले; यस्स = जुन

रत्नसूत्र परित्राणको; आणं = आणाचक्रवाललाई; परिगणहन्ति = ग्रहण गरिरहेका छन्; वेसालिया = वैशाली नाम भएको; पुरे = नगरमा; रोगामनुस्स दुब्भिक्ख सम्भुतं = रोग भैरहेको, राक्षसहरूले खाइ रहेको र दुर्भिक्ष भैरहेकोले खान नपाई रहेको; तिविधं = तीन प्रकारका; भयं = भयलाई; यञ्च यं एव परित्तं = जुन रत्नसूत्र परित्राणद्वारा नै; खिप्पं = छिट्टै; अन्तर धापेसि = अन्तरध्यान गरिदियो; तं परित्तं = त्यो रत्नसूत्र परित्राणलाई; हे = हे सज्जन वर्ग हो; मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानिव अन्तलिक्खे ।
सब्बेव भूता सुमना भवन्तु अथोपि सक्कच्च सुणन्तु भासितं ॥

भुम्मानि = भूमिमा रहेका; यानि भूतानि वा = जुन भुमट्ट रूक्खट्ट चतुर्महाराजिक त्रायत्रिंश देवताहरू पनि, अन्तलिक्खे च = आकाशमा; निब्बता = वसिरहेका; यानि भूतानि वा = जुन यामा आदि देवताहरू पनि; इध = यो ठाउँमा; समागतानि = मिलिजुलिकन आइरहेका छन्; सब्बे = सबै; भूता एव = देवाताहरू मात्र; सुमना = खुसी प्रशन्न चित्त; भवन्तु = होउन्; अथोपि = त्यसपछि; भासितं = देशना गर्नुभएको धर्मलाई; सक्कच्च = आदरपूर्वक; सुणन्तु = सुन्नुपन्थो ।

तस्माहि भूता निसामेथ सब्बे, मेत्तं करोथ मानुसिया पजाय ।
दिवा च रत्तो च हरन्ति ये बलिं, तस्मा हि ने रक्खथ अप्पमत्ता ॥

भूतानि = भो देवगणहो; यस्मा = जुन कारणले; समागतानि = मिलीजुली भेला भैरहेका छन्; तस्मा हि तस्मा एव च = भेला भैरहेका हुनाले नै; सब्बे = सबै; तुम्हे = तिमीहरूले; निसामेथ = ध्यान राखेर सुन; मानुसिया = मानिस भैरहेका; पजाय = सत्वहरूको पनि; मेत्तं = मैत्री राख्ने; करोथ = गर; ये जसले; तुम्हाकं = तिमीहरूलाई; वलि = पूजा; हरन्ति = ल्याइरहेका छन्; तस्माहि तस्माएव = त्यसरी ल्याएको ले नै; अप्पमत्ता = वेहोसि नभैकन; ने = तिनीहरूलाई; रक्खथ = रक्षा गर ।

यं किञ्चि वित्तं इध वा हरं वा, सग्गेसु वा यं रतनं पणीतं ।

न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं,

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

इध वा = मनुष्य लोकमा पनि; हरं वा = नाग गरूड लोकमा पनि; सग्गेसु वा = स्वर्ग लोकमा पनि; यं किञ्चि = भएभरको; यं वित्तं वा = जुन प्रयोग गरिने धन पनि; यं रतनं वा = जुन संचय गरेर थन्काई राखेका रत्न पनि; पणीतं = उत्तम भएको हो । तं = ती रत्न; तथागतेन = तथागत जस्तो; समं = समान भएको; ननोअत्थि = अरु छैन; बुद्धे बुद्धस्स = बुद्ध भगवानको; इदम्पि रतनं = अयम्पि रतन भावो = यो अरहं आदि गुण सम्पूर्ण भएको रत्नको भाव पनि; पणीतं = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणितं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

खयं विरागं अमतं पणीतं यदज्झगा सक्क्यमुनी समाहितो ।

न तेन धम्मेन समत्थि किञ्चि, इदम्पि धम्मे रतनं पणीतं ।

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

साक्यमुनि = शाक्य वंशहरूका शिरोमणि हुनुभएका बुद्ध भगवानले; समाहितो = चित्तलाई समाधिमा राखेर; खयं = रागादि क्लेश नष्ट भएर गैसकेको; विरागं = रागादि क्लेश रहित भैरहेको; अमतं = मृत्यु हुनु नपर्ने; पणीतं = उत्तम भएको; यं = जुन निर्वाण धर्मलाई; अज्झगा = जानी लिनुभयो; तेन धम्मेन = त्यो निर्वाणसँग; सम = समान भएको; किञ्चि = कुनै रत्न पनि; न अत्थि = छैन; धम्मे धम्मस्स = निर्वाण धर्मको; इदम्पि रतनं, अयम्पि रतनं भावो = यो रत्नको भाव पनि; पणीतं पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

यं बुद्ध सेट्ठो परिवण्णयी सुचिं, समाधि मानन्तरिकञ्ज माहू ।

समाधिना तेन समो न विज्जति, इदम्पि धम्मे रतनं पणीतं ।

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

बुद्ध सेट्ठो = उत्तम हुनुभएका बुद्ध भगवानले; अञ्जं = श्रोतापत्ति मार्गबाट जानेको क्षण न वित्दै नै जानि

लिनुभएको; सुचिं = शुद्ध भएको; यं समाधिं = जुन अर्हत
 मार्गसँग सम्बन्ध भै राखेको समाधिलाई; परिवर्णणी = प्रशंसा
 गर्नु भयो; आनन्तरिकं = मार्गलाभ भएको क्षणमा नै फल लाभ
 हुन्छ भनेर; आहु = भन्नुभयो; तेन समाधिना = त्यस अर्हत
 मार्ग समाधि जस्तो; समो = समान; न विज्जति = छैन; धम्मे
 धम्मस्स = धर्मको; इदम्पि रतनं, अयम्पि रतन भावो = यो शुद्ध
 रत्नको भाव पनि; पणीतं, पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन
 = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि
 = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

ये पुग्गला अट्ठसतं पसत्था, चत्तारि एतानि युगानि होन्ति ।
 ते देक्खिणेय्या सुगतस्स सावका, एतेसु दिन्नानि महप्फलानि ।
 इदम्पि सधे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

अट्ठ = आठजना; ये पुग्गला = जुन पुद्गलहरूलाई; सतं
 = बुद्धादि सत्पुरूषहरूले; पसत्था = प्रशंसा गर्नुभयो;
 अथवा अट्ठसत = एक सय आठ; ये पुग्गला = जुन पुद्
 गलहरूलाई; पसत्था = बुद्धादि सत्पुरूषहरूले प्रशंसा गर्नुभयो;
 एतानि = यी आठजना पुद्गलहुन्; चत्तारि युगानि = चार
 जोडा; होन्ति = छन्; सुगतस्स = भगवान बुद्धका; सावका =
 श्रावक शिष्य पुद्गलहरू; देक्खिणेय्या = उत्तम भएको दान
 दिएका वस्तु ग्रहण गरिलिन योग्य; एतेसु = यी आठ जना

पुद्गलहरूलाई; दिन्नानि = दान दिएको वस्तु; महप्फलानी = महत्फल दिने हुन्छ; सघे संघस्स = संघको; इदम्पि रतनं, अयम्पि रतन भावो = यो रत्नको भाव पनि; पणीतं पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

ये सुप्पयुत्ता मनसा दल्लेन, निक्कामिनो गोतम सासनम्हि ।
ते पत्तिपत्ता अमतं विगट्ठय लद्धा मुघा निब्बुतिं भुञ्जमाना ।
इदम्पि सघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

ये = जुन् अरहन्तहरू; गोतम सासनम्हि = गौतम भगवानको शासनमा; दल्लेन = दरिलो; मनसा = चित्त; सुप्पयुत्ता = राम्रोसँग बल उद्योग गरेर; निक्कामिनो = संसार चक्रमा घुम्नु पर्ने दुःखबाट मुक्त भैसकेका छन्; ते = ती अरहन्तहरू; अमतं = निर्वाणलाई; विगट्ठय = ध्यान पूर्वक; लद्धा = प्राप्त हुने; निब्बुतिं भुञ्जमाना = अरहन्त फल समाप्ति सुखलाई अनुभव गरेर; मुघा = क्लेश रहित; पत्ति = अरहन्त फलमा; पत्त = पुगेका; होन्ति = भैसकेका छन्; सघे संघस्स = अरहन्त भएको संघहरूको; इदम्पि रतनं, अयम्पि रतनभावो = यो अरहन्त फल समाप्ति भनिएको रत्नको भाव पनि; पणीतं पणीतो = उत्तम छ ।

एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुखवृद्धि; होतु = होवोस् ।

यथिन्द्रखीलो पथविसितो सिया, चतुर्विभ वातेहि असम्प कम्पयो ।
तथूपमं सप्पुरिसं वदामि । यो अरियसच्चानि अवेच्च पस्सति ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

यथिन्द्रखीलो = पृथ्वीमा गाडीराखेको; इन्द्रखीलो =
इन्द्रकील भनिएको शिलाको स्तम्भलाई; चतुर्विभ = चार दिशावाट
आएको; वातेहि = हावाले; असम्प कम्पयो = हल्लाउन नसकेको;
सितोसिया = भैरहे जस्तै; यो = जुन पुद्गलले; अरिय सच्चानि
= चार आर्यसत्यलाई; अवेच्च = श्रोतापत्ति मार्ग ज्ञानमा
रहेर; पस्सति = हेर्छ; तं सप्पुरिसं = त्यस श्रोतापत्ति मार्ग
ज्ञानमा रहेर आर्यसत्यलाई देखिसकेका तीन प्रकारका श्रोतापन्न
सुत्पुरूषलाई; तथूपमं = त्यस शिला स्तम्भ जस्तै; वदामि = म
भगवानले देशना गरें; संघे, संघस्स = तीन प्रकारका श्रोतापन्न
संघहरूको; इदम्पि रतनं, अयम्पि रतनं भावो = यो रत्नको भाव
पनि; पणीतं, पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको
प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि;
होतु = होओस् ॥

ये अरिय- सच्चानि विभावयन्ति, गम्भीर पञ्जेन सुदेसितानि ।
किञ्चापि ते होन्ति भुसप्पमत्ता, न ते भवं अट्ठम आदियन्ति ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

गम्भीर पञ्जेन = गम्भीर प्रज्ञावान हुनुभएका भगवान
बुद्धले; सुदेसितानि = राम्रोसँग देशना गर्नुभएको; अरिय

सच्चानि = चार आर्य सत्यलाई; ये = जुन श्रोतापन्न पुद्गलहरूले; विभावयन्ति = जानेर लिए; ते = ती परम पुद्गलहरूले; भुसप्पमत्ता = भावनामा सारै नै प्रमादी; किञ्चापि होन्ति = यदि भयो भने; तथापि = यसरी भावनामा प्रमादी भई रहे पनि; ते = ती श्रोतापन्न भएका संघहरूको; अट्ठमं = आठौं; भवं = जन्म; नआदियन्ति = लिईदैन; संघे संघस्स = परम भैरहेका श्रोतापन्न संघहरूको; इदम्पि रतनं, अयम्पि रतन भावो = त्यो रत्नको भाव पनि; पाणिनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख बृद्धि; होतु = होवोस् ॥

सहावस्स दस्सन सम्पदाय, तयस्सु धम्मा जहिता भवन्ति,
सक्कायदिट्ठि विचिकिच्छित्तञ्च, सीलव्वतं वापि यदत्थि किञ्चि ।
चतूहपायेहि च विप्पमुत्तो, छच्चाभिठानानि अभव्वकातुं ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

सक्कायदिट्ठिञ्च = म भन्ने छ, भनि ग्रहण गरिराखेको दृष्टि पनि; विचिकिच्छित्तञ्च = आठ प्रकारका शंका पनि; सीलव्वतं वापि = गोणव्रत कुक्कुरव्रत आदिद्वारा संसार दुःखबाट मुक्त हुन्छ, भनि ग्रहण गरिराखेको दृष्टि पनि; तयो = तीनवटा; धम्मो = स्वभावलाई; अस्स = त्यो श्रोतापन्न पुद्गलको; दस्सन सम्पदाय = श्रोतापत्ति मार्गज्ञानले पूर्ण; सहाव = हुनासाथ; जहिता = छोड्ने; अस्सु भवन्ति = हुनेछ; किञ्चि = कुनै पनि; यं = जुन भुलिएको दृष्टि; अत्थि = छन् भने; तम्पि = ती भुलिरहेको दृष्टि पनि; जहितं = छाडिदिन्छ; सो सोतापन्नो = ती श्रोतापन्न पुद्गलहरूको

गल; चतूहि = चारवटा; अपाये हि = नर्कवाट; विप्पमुत्तो = मुक्त भयो; छ = छ वटा; अभिट्ठानानि = निष्ठुर कार्यलाई; कातुं = गर्नलाई; अभब्बो = योग्य भएन; संघे संघस्स = तीन प्रकारका श्रोतापन्न संघको; इदम्पि रतनं अयम्पि रतन भावो = संयोजन तीनवटालाई हटाउने आदि रत्नको भाव पनि; पणीतं पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ॥

किञ्चापि सो कम्मं करोति पापकं, कायेन वाचा उद चेतसा वा, अभब्बो सो तस्स पटिच्छादाय अभब्बता दिट्ठपदस्स वुत्ता ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

सो = उनी श्रोतापन्न पुद्गलले; कायेन वा = शरीरले वा; वाचाय वा = वचनले वा; उद = त्यस्तै नै; चेतसा वा = मनले वा; पापकं = पाप हुने; कम्मं = काम; किञ्चापि करोति = केही गर्छ; सो = त्यो श्रोतापन्न पुद्गलले; तस्स = त्यो पाप लाग्ने कामलाई; पटिच्छादाय = छोपी राख्ने; अभब्बो = योग्य भएन; दिट्ठ पदस्स = मार्गज्ञानद्वारा निर्वाण देखी सकेका श्रोतापन्न पुद्गलको; अभब्बता = पाप लाग्ने कामलाई छोपी राख्ने योग्य नभएको भावलाई; वुत्ता = बताउनुभयो; संघे संघस्स = संघको; इदम्पि रतनं अयम्पि रतन भावो = यो तीन संयोजनलाई हटाउने आदि रत्नको भाव पनि; पणीतं पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुखवृद्धि; होतु = होवोस् ।

वनप्पगुम्बे यथा फुस्सितग्गे, गिम्हान मासे पठमस्मिं गिम्हे ।
तथूपमं धम्म वरं अदेसयि, निब्बान गामिं परमं हिताय,
इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं । एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

गिम्हानमासे = गृष्म महिनाको; पठ्मस्मिं गिम्हे = पहिलो गृष्म महिनामा; फुस्सितग्गे = फुलिरहेको अकुर भएको; वनप्प गुम्बे = वाक्लो घना जंगल; सिरिकोयथा = श्री शोभा भए झै; परमं हिताय = उत्तम भएको लोकोत्तर हितको निम्ति; तथूपमं = त्यस घना जंगलको उपमा भएको; निब्बान गामिं = निर्वाणमा पुऱ्याउने; धम्मवरं = उत्तम भएको परियत्ति धर्मलाई; अदेसयि = बताउनुभयो; बुद्ध- बुद्धस्स = बुद्ध भगवान् को; इदम्पि रतनं अयम्पि रतन भावो = यो देशना रूपी रत्नको प्रभाव पनि; पणीतं, पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

वरो वरञ्जू वरदो वराहरो, अनुत्तरो धम्म वरं अदेसयि ।
इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

वरो = उत्तम भैरहेका; वरञ्जू = उत्तम धर्मलाई जान्नुभएका; वरदो = उत्तम लोकोत्तर धर्मलाई दिनुभएका; वराहरो = असल सुबुद्धि हुने तर्फ लाग्नुभएका; अनुत्तरो = आफू भन्दा माथी अरू नभएका बुद्ध भगवानले; धम्मवरं = उत्तम भएको

परियत्ति धर्मलाई; अदेसयि = देशना गर्नुभयो; बुद्धे-बुद्धस्स = भगवान बुद्धको; इदम्पि रतनं- अयम्पि रतन भावो = यसरी इन्द्रिय परोपरियत्ति ज्ञान अगाडि राखी परियत्ति धर्मलाई बताउनुभएको रत्नको भाव पनि; पणीतं, पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

खीणं पुराणं नवं नत्थि सम्भवं, विरत्तचित्ता यतिके भवस्मिं, ते खीण-बीजा अविरुल्लिहच्छन्दा, निब्बन्ति धीरा यथायंपदीपो, इदम्पि संघे रतनं पणीतं, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥

ये = जुन् अरहन्तहरूको; आयतिके = पछि आउने; भवस्मिं = जन्ममा; विरत्तचित्ता = नलाग्ने चित्त भैसक्यो; तेसं = ती अरहन्तहरूको; पूराणं = पहिलेका कर्म; खीणं = समाप्त भैसक्यो; नव सम्भवं = नयाँ जन्म उत्पन्न हुने कर्म; नत्थि = छैन; खीण बीजा = कर्मको बीज सकिसकेका; अविरुल्लिहच्छन्दा = नयाँ जन्मलिने इच्छा नभएका; धीरा = प्रज्ञाज्ञानले पूर्ण भै रहेका; ते = ती अरहन्तहरू; अयं पदीपो = यो वत्ति; निब्बायति यथा = शान्त भएर गए जस्तै; निब्बायन्ति = शान्त भएर गयो; संघे- संघस्स = अरहन्त संघहरूको; इदम्पि रतनं, अयम्पि रतन भावो = यो नयाँ जन्म लिने इच्छा नभएको रत्नको भाव पनि; पणीतं, पणीतो = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीनं = सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे,
तथागतं देव मनुस्स पूजितं, बुद्धं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥

भुम्मानि = भूमिमा वसिरहेका; यानि भूतानि वा =
जुन भुमट्ठ रुक्खट्ठ चतुर्महाराजिक त्रायतिस देवताहरू पनि;
अन्तलिक्खे = आकाशमा; निब्बत्तानि = वसिरहेका; यानि
भूतानि वा = जुन यामा आदि देवताहरूपनि; इध = यो
ठाउँमा; समागतानि = मिलिजुलिकन भेला हुन आएका छन्; ते
मयं = त्यसरी मिलिजुलि रहेका हामीहरू; तथागतं = पहिले
आउनुभएका तथागतहरू झै आउनुभएका; देव मनुस्स पूजितं =
देव मनुष्यहरूले पूजा गर्न योग्य हुनुभएका; बुद्धं = भगवानलाई;
नमस्साम = नमस्कार गरौं; पाणीनं = प्राणीहरूलाई; सुवत्थि =
सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ॥

यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानिव अन्तलिक्खे ।
तथागतं देव मनुस्स पूजितं, धम्मं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥

भुम्मानि = भूमिमा वसिरहेका; यानि भूतानि वा =
जुन भूमट्ठ रुक्खट्ठ चतुर्महाराजिक तावतिस देवताहरू
पनि; अन्तलिक्खे = आकाशमा; निब्बत्तानि = वसिरहेका; यानि
भूतानि वा = यामा आदि देवताहरू पनि; इध = यो
ठाउँमा; समागतानि = मिलिजुलिकन आएका हामीहरू; तथागतं
= पहिले आउनुभएका तथागतहरू झै आउनुभएका तथागतको;

देवमनुस्स पूजितं = देव मनुष्यहरूले पूजा गर्न योग्य
 भैरहेको; धम्मं = धर्मलाई; नमस्साम = नमस्कार गर्छु; पाणीनं =
 सत्व प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि ; होतु = होवोस् ॥

यानीध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानिव अन्तलिक्खे,
 तथागतं देव मनुस्स पूजितं संघं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥

भुम्मानि = भूमिमा बसिरहेका; यानि भूतानी वा =
 जुन भुमट्ठ, रूक्खट्ठ चतुर्महाराजिक तावतिस देवताहरू पनि;
 अन्त लिक्खे = आकाशमा; निब्बेत्तानि = बसिरहेका; यानि
 भूतानी वा = जुन यामा आदि देवताहरू पनि; इध = यो
 ठाउँमा; समागतनि = मिलिजुलि कन भेला हुन आएका छन्; ते
 मयं = त्यसरी मिलिजुलि आएका हामीहरू; तथागतं = पहिले
 आउनुभएका तथागतहरू झैं आउनुभएका तथागतका; देव मनुस्स
 पूजितं = देव मनुष्यहरूले पूजा गर्न योग्य हुनुभएका; संघं
 = संघहरूलाई; नमस्साम = नमस्कार गरे; पाणीनं = सत्व
 प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ॥

रतन सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

मैत्री सूत्रको निदान

भगवान बुद्ध श्रावस्तीको जेतवन विहारमा विहार गर्नुभएको समयमा पाँचसय भिक्षुहरू भगवान बुद्ध कहाँ ध्यान भावना सिक्न भनी आए । भगवान बुद्धको निर्देशन अनुसार तिनीहरू ध्यान भावना गर्नलाई अनुकूल ठाउँ खोज्दै श्रावस्तीबाट सय योजना टाढा एकसय घर भएको एउटा गाउँमा पुगे । त्यहाँका मानिसहरूले भिक्षुहरू आउनुभएको देखेर प्रसन्न भएर उत्तम स्थानमा बसाई प्रणीत खाद्य भोजन तयार पारी भोजन गराए । भोजन सिद्धिएपछि तिनीहरूले भन्ते ! तपाईंहरू कहाँ जान आउनुभएको भनी सोधे । भिक्षुहरूले हामीहरू जहाँ अनुकूल स्थान पाउँछौं त्यहाँ जानलाई आएका हौं भनी उत्तर दिए । त्यसो भए भन्ते ! तपाईंहरू यही वर्षावास बस्नुहोस् भनी प्रार्थना गरे । अन्तराय विघ्न केही नभए हुन्छ भनी उत्तर दिए पछि ग्रामवासीहरूले गाउँबाट निकै नजिक पनि होइन टाढापनि होइन हिमालसँगै जोडिएको एक जङ्गलमा एक-एक जना बस्न हुने पाँच सय पर्णशाला (कुटी) बनाई भिक्षुहरूलाई आवश्यक सरसामानहरू सहित प्रदान गरे ।

पाँचसय भिक्षुहरू त्यस जङ्गलमा बसेर ध्यान भावना गर्दै सुख शान्तपूर्वक बसिरहे । भिक्षुहरूको शीलको आनुभावले रूखमा रहेका वृक्ष देवताहरू विमानमा बस्न नसकेर पुत्र-पत्नी

सहित भूमिमा उत्रेर यताउति विचरण गर्दै हिंडे । भिक्षुहरू छिट्टै फर्केर जाला भन्ने मनमा चिताई दुःख सहेर बसे । दुई हप्ता बित्दा पनि उहाँहरू नफर्के पछि यही वर्षावास बस्ने छाँट छ भन्ने मनमा ठाने । तिनीहरूले यी भिक्षुहरू यही वर्षावास बसे भने त हामीले तीन महिनासम्म साह्रै नै दुःख कष्ट सहेर बस्नुपर्ने हुन्छ, तसर्थ यिनीहरूलाई भयानक रूप देखाई तर्साएर भगाउनुपर्‍यो भन्ने आपसमा सल्लाह गरेर ती देवताहरूले दिउँसो बेलुका चक्रमण गर्ने ठाउँको नजिक टाउको नभएका मुर्कट्टा र पांग्रे रूप धारण गरेर तर्सिने किसिमसँग भूतप्रेतको शब्द निकाली कराउने गरे । त्यस्तै दुर्गन्ध फैलाइदिए । त्यसकारणले गर्दा ती भिक्षुहरू चित्तमा शान्ति नभएर खोकी लाग्ने, कपाल दुख्ने इत्यादि विभिन्न रोग लागेर दुब्लाउँदै गए । एकदिन सबैजना भेला भएर महास्थविरको सेवामा आउँदा महास्थविरले ती भिक्षुहरूको रूप आकार देखेर आयुष्मानहरूलाई के रोग भयो भनि सोध्नुभयो । भिक्षुहरू मध्ये कसैले डरलाग्दो रूप देखेर भने, कसैले डरलाग्दो शब्द सुनेर कसैले दुर्गन्ध बास आएकोले यसरी रोग भएको हो भनी आफू-आफूलाई भएका कुरा बताए ।

यो सुनेर महास्थविरले आयुष्मान हो ! भगवान बुद्धले सप्पाय (अनुकूल) मिले मात्र प्रथम र द्वितीय वर्षावास बस्ने विनय प्रज्ञप्त गर्नुभएको हो, अहिले यो ठाउँमा अन्तराय उत्पन्न भएको कारणले गर्दा सप्पाय भएको स्थान भगवानसँग नै सोध्न जानुपर्‍यो भनी तिनीहरू जाने तरखरमा लागे । दायकहरूप्रति

स्नेह नराखने भएका हुनाले तिनीहरूलाई कुनै सूचना नदिइकन आसनहरू सच्याई पात्र चीवर धारण गरी भगवान बस्नुभएको श्रावस्तीमा गए । वर्षावास बस्ने दिन नजिक आएतापनि बाटोमा वर्षावास नबसीकन गइरहँदा वर्षावास नसिद्धिदै क्रमशः भगवान बुद्ध कहाँ पुग्न गए ।

भगवान बुद्धलाई आदरपूर्वक वन्दना गरेर एक छेउमा बसे । अनि भगवान बुद्धले “भिक्षु हो ! वर्षावास तीन महिना देशाचारी हुनुहुँदैन भनी विनय प्रज्ञप्त गरिराखेको छँदाछँदै तिमीहरू किन आयौ ?” भनी सोध्नुभयो । भिक्षुहरूले कारण सबै बताई भने- हामी कहाँ बसे ठीक होला भनी भगवानसँग प्रार्थना गरे ।

भगवान बुद्धले जम्बुद्वीप भरी विचार गर्दा ती भिक्षुहरूलाई अनुकूल परेको ठाउँ उनीहरू पहिले बसेको ठाउँ बाहेक एउटा खाटसम्म राख्ने अन्त कतै ठाउँ नदेखेपछि “भिक्षु हो ! तिमीहरूलाई अनुकूल परेको ठाउँ पहिलेकै ठाउँ छाडेर अन्त कहीं छैन, पहिलेकै ठाउँमा फर्केर जाऊ भनी आज्ञा हुनुभयो । अन्तराय नहटेको कारणले गर्दा त्यो ठाउँमा जान डर लाग्छ भनेपछि “भिक्षु हो तिमीहरू पहिले शस्त्रअस्त्र नलिईकन आएको हुँदा अन्तराय आएको हो । अहिले शस्त्रअस्त्र लिएर जाऊ अन्तराय विघ्न हटेर जान्छ भनी आज्ञा हुनुभयो । भिक्षुहरूले कस्ता अस्त्रशस्त्र भनी सोधेपछि भगवान बुद्धले शस्त्रअस्त्र दिएर पठाउँछु भनी आज्ञा हुनुभएर “करणीय मत्थ कुसलेन” आदि

मैत्री सूत्र देशना गर्नुभयो । भिक्षु हो ! यो मैत्री सूत्र जंगलको द्वारदेखि पाठगरी बिहारमा पस्नु भनी आज्ञा हुनुभएर तिनीहरूलाई पठाउनुभयो ।

भिक्षुहरूले पनि भगवान बुद्धलाई वन्दना गरेर वहाँको वचन अनुसार फर्केर जंगलको द्वारमा पुगेपछि त्यहाँदेखि मैत्री सूत्र पाठ गर्दै आफू पहिले बसेको ठाउँमा पुगे । त्यसबेलादेखि मैत्री सूत्रको प्रभावले जंगल भित्र बसिरहेका देवताहरू पनि मैत्री चित्त भएका भएर पाँचसय भिक्षुहरूलाई स्वागत गरी हातमा रहेका पात्र चीवरहरू लिएर हात गोडा मिचेर सेवा गर्ने भए । भिक्षुहरूलाई अन्तराय बिघ्न हटाउन यताउता पालो पहरा बसिरहे । ती देवताहरू भिक्षुहरूसँग खारिएको मह झैं मिलेर शान्तिपूर्वक बसिरहे । पाँचसय भिक्षुहरूले पनि पहिले जस्तो भयानक रूप, शब्द, गन्ध देखेन, सुनेन, बास्ना आएन । तसर्थ चित्त एकाग्र भएर विपश्यना भावनामा कोशिस गर्दै लैजाँदा यो हाम्रो शरीर धेरै कालसम्म नरहने स्वभाव भएकोले माटाको गाग्री जस्तै रहेछ भन्ने बिचार गरिरहे ।

भगवान जेतवन बिहारको गन्धकुटीमा पाल्नुभएपछि ती भिक्षुहरूले मनमा कल्पना गरेको कुरा थाहा पाउनुभएर सय योजन टाढा भएपनि अगाडि नजिकै बसेको जस्तै छवण्ण रश्मिले आफ्नो शरीरलाई प्रकशित गर्नुभएर :-

“कूम्भुपमं, कायमिमं विदित्वा, नगरूपमं चित्त मिदं थपेत्वा ।
योधेथ मारं पञ्जायुधेन, जितञ्च रक्खे अनिवेसिनो सिया”

भन्ने गाथा आज्ञा हुनुभयो ।

अर्थ:-“यो शरीर फुटेर जाने माटाको गाग्री झैं भनी जानेर चित्तलाई नगर जस्तै सुदृढ तुल्याई विपश्यना प्रज्ञा, आर्यमार्ग प्रज्ञारूपी शस्त्र लिएर क्लेशमारसँग युद्ध गर । विजय भएको ध्यान समापत्तिलाई पनि रक्षा गरी अनाशक्त भएर बस ।” यो गाथा देशना गर्नुभएको बेलामा ती पाँचसय भिक्षुहरू सबै चार प्रतिसम्भदा सहित अरहन्त भए । अनि ती भिक्षुहरू भगवान बुद्धको सुवर्ण वर्ण शरीरको वर्णन गर्दै आदरपूर्वक बन्दना गरेर भगवान बुद्धकहाँ पुगे । पाँचसय भिक्षुहरू मैत्री सूत्र रूपी शस्त्रअस्त्रको आधारमा अन्तराय बिघ्न वाधा हटेर अरहन्त फलमा प्रतिष्ठित भए । यसरी मैत्री सूत्र भनेको मैत्री भावना बृद्धि गर्दै लाने कृत्य, भय अन्तराय हटाउने कृत्य, विपश्यनाको जग समान भएको ध्यान कृत्य, यी तीनकृत्य पूरा गरी दिन सक्ने हो भनि धम्मपदट्ठकथा, खुद्दक पाठ अट्ठकथा ग्रन्थमा उल्लेख भएको छ ।

मैत्री सूत्रको शब्दार्थ

यस्सानु भावतो यक्खा, नेवदस्सेन्ति भीसनं, यम्हि चवानुयुञ्जन्तो, रत्तिं दिवमतन्दितो ।
सुखं सुपति सुत्तो च, पापं किञ्चि न पस्सति, एवमादि गुणुपेतं, परित्तं तं भणाम हे ॥१॥

यस्स = जुन मैत्री सूत्रको; आनुभावतो = आनुभावले; यक्खा = यक्षहरूले अथवा भूमट्ट देवताहरूले; भीसनं = डरलाग्दो रूप; नेव दस्सेन्ति = देखाउन सक्दैनन्; यम्हि चेवा = जुन मैत्री सूत्र परित्राणलाई मात्र; रत्तिञ्च = बेलुका पनि; दिवञ्च = दिउँसो पनि; अतन्दितो = अलिस नमानीकन; अनुयुञ्जन्तो = कोशिस गरीरहेकाले; सुखं = सुखपूर्वक; सुपति = निदाउछ; सुत्तो च = निदाए पनि; किञ्चि = केहि पनि; पापं = खराब स्वप्न; नपस्सयति = देख्दैन; एवमादिगुणुपेतं = यस्ता गुणले सम्पन्न भइरहेको; तं परित्तं = त्यो मैत्री सूत्र परित्राणलाई; हे = हे सज्जन गण हो ; मयं = हामीहरूले; भणाम = पाठ गरौं ॥

करणीय मत्थकुसलेन, यन्तं सन्तं पदं अभिसमेच्च ।

सक्को उजू च सुहुजु च, सुवचो चस्स मुदु अनतिमानि ॥२॥

सन्तुस्सको च सुभरो च, अप्पकिच्चो च सल्लहुक वुत्ति ।

सन्तिन्द्रियो च निपको च, अप्पगढ्भो कुलेसु अननुगिद्धो ॥३॥

न च खुद्दं समाचरे किञ्ची, येन विञ्जू परे उपवदेय्युं ।

सुखिनो व खेमिनो होन्तु, सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता ॥४॥

सन्तं = शान्त भएको; यं पदं = जुन निर्वाण पद; अत्थि = छ; तं पदं = त्यो निर्वाण तर्फ; अभिसमेच्च = ध्यान राखेर अथवा लौकिक ज्ञानले विश्वास गरेर; अत्थ कुसलेन = उन्नति वृद्धि गर्नुमा कुशल भै रहेकाले; करणीय = यसरी सिक्न जान्न पऱ्यो; सक्को च = समर्थ पनि; अस्स = बनाउनुपऱ्यो; उजू च = सोझा, साधु शान्त स्वभाव पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; सुजू च = असल सरल साधु चित्त पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; सुवचो च = ज्ञानी सज्जनहरूले भन्न सजिलो हुने; अस्स = हुनुपऱ्यो; मुदु च = कोमल स्वभाव पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; अनतिमानि च = अभिमान नभएको पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो ।

सन्तुस्सको च = जति लाभ भएको छ उतिमै सन्तोष पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो । सुभरो च = पालन सजिलो पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; अप्पकिच्चो च = टन्टा झन्झट नभएको पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; सल्लहुक वुत्ति च = सजिलो जीवन यापन गर्ने पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; सन्तिन्द्रियो च = शान्त इन्द्रिय पनि; अस्स = बनाईरहनु पऱ्यो; निपको च = छिपिएको ज्ञान पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; अप्पगब्भो च = कडा स्वाभाव नभएको पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो; कुलेसु = दाताहरूसँग; अननुगिद्धो = चित्त नटाँसिने किसिमसँग राख्ने पनि; अस्स = हुनुपऱ्यो ॥

येन = जुन खराव काम; विञ्जू = विद्वानजनहरूले पनि; परे = अरूले पनि; उपवदेय्युं = गिल्ला गर्छ; किञ्चि = कुनै; तं = ज्ञानीजनहरूले गिज्याउने कामलाई; खुद्दकम्पि = अलिकति मात्र पनि; न च माचरे = नगर; सब्बे = सबै;

विश्वमा शान्ति फैलिरहोस् ।

सत्ता = सत्वहरूको; सुखिनो वा = सुखानन्द पनि; खेमिनो वा = भयले रहित पनि; होतु = होवोस्; सुखितत्ता = शरीरमा पनि चित्तमा पनि सुखानन्द; भवन्तु = होवोस् ॥

ये केचि पाणभूतत्थि, तसा वा थावरा वा नवसेसा ।
दीघा वा ये महन्ता, मज्झिमा रस्सका अणुकथूला ॥५॥
दिट्ठा वा ये व अदिट्ठा, ये च दूरे वसन्ति अविदूरे ।
भूता वा सम्भवेसीवा, सब्बेसत्ता भवन्तु सुखितत्ता ॥६॥

अनवसेसा = बाँकी नरहने गरी; येकेचि = सम्पूर्ण;
पाण भूता वा = आश्वास प्रश्वास भै रहेका सत्व प्राणीहरू पनि; तसा वा = त्राश मान्ने प्राणीहरू पनि; थावरा व = स्थिर शान्त भैरहेका प्राणीहरू पनि; दीघा = लामा; ये सत्ता वा = जुन् सत्वहरू पनि; महन्ता वा = अग्ला सत्वहरू पनि; मज्झिमा वा = लामो छोटो, अग्लो होचो नभएका सत्वहरू पनि; रस्सका = साना सत्वहरू पनि; अणुकथूला च = दुब्लार मोटाहरू पनि; दिट्ठा = देखिने; ये; सत्ता = जुन सत्वहरू पनि; अदिट्ठा = नदेखिने; ये सत्ता = जुन सत्वहरू पनि; दूरे = टाढा; बसिरहेका छन्; ते सत्ता वा = ती सत्वहरू पनि; अविदूरे = नजिक रहेका; ते सत्ता वा = ती सत्वहरू पनि; अत्थि = छन्; सब्बे = सबै; सत्ता = सत्वहरू; सुखितत्ता = शरीरमा सुख आनन्द; होतु = होवोस् ॥

न परो परं निकुब्बेथ, नातिमञ्जेथ कत्थचि नं किञ्चि ।
व्यारोसना पटिघसञ्जा, नाञ्जमञ्जस्स दुक्खमिच्छेय्य ॥७॥

परो = एक जनाले; परं = एक जनालाई; निकुब्बेथ = क्रोध गर्ने होइन; कत्थचि = कुनै एउटा काम पनि परजनहरूलाई; व्यारोसना व्यारोसनाय = दुःख कष्ट दिने किसिमले; पटिघसञ्जा पटिघसञ्जाय = क्रोध निस्कने; किञ्चि = कुनैपनि; नातिमञ्जेथ = मनमा राख्न हुदैन; अञ्ज मञ्जस्स = एक आर्काको; दुक्खं = दुःख हुने काम; न इच्छेय्य = इच्छा गर्ने होइन ।

माता यथा नियं पुत्त, आयुसा एकपुत्तमनुरक्खे ।
एवम्पि सब्ब भूतेसु मानसं भावये अपरिमाणं ॥८॥

माता = आमाले; नियंपुत्तं = आफूले गर्भधारण गरेर जन्माएको; एकपुत्तं = एकलो छोरोको; आयुसा = जीवन रक्षा गर्नुको निमित्त; अनुरक्खे यथा = वारम्बार स्याहार गरेर पालन पोषण गरिराखे जस्तै; एवम्पि = यस्तै नै; सब्बेभूतेसु = सबै प्राणीहरू प्रति; अपरिमाणं = अप्रमाण भएको; मानसं = मैत्री चित्त; भावये = बढाउनु ।

मेत्तञ्च सब्ब लोकस्मिं, मानसं भावये अपरिमाणं ।
उद्धं अधो च तिरियञ्च, असम्बाधं अवेरं असपत्तं ॥९॥

उद्धं = माथितिर पनि; अधो च = तलतिर पनि;
तिरियञ्च = तेस्रो तिर पनि; सब्ब लोकस्मिं = सर्वत्र लोकमा
पनि; असम्बाधं = कुनै कष्ट असुविधा नभएको; अवेरं = भित्री
शत्रुभाव नभएको; असपत्तं = बाहिर पनि शत्रुभाव नभएको;
अपरिमाणं = अनन्त भएको, मानसं = महाउत्तम भएको
चित्त; मेत्तञ्च = मैत्री चित्तलाई; भावये = वढाउनु ।

तिट्ठं चरं निसिन्नो व, सयानो व यावतस्स विगतमिद्धो ।
एतं सतिं अधिट्ठेय्य, ब्रह्ममेतं विहारमिधमाहु ॥१०॥

यावता = जवसम्म; विगतमिद्धो = तन्द्रा मोह छुट्दैन्;
तावता = तवसम्म; तिट्ठं वा = उभिइ रहेपनि; चरं वा =
गइरहे पनि; निसिन्नो वा = वसिरहे पनि; संयानो वा =
पल्लिरहे पनि; एवं सति = यो मैत्री चित्तले संयुक्त भएर
वस्नेलाई; अधिट्ठेय्य = सधैं धारण गर्नु; एवं विहारं = यो मैत्री
चित्तले युक्त भएर रहनेलाई; ब्रह्मं = उत्तम भएको; विहारं =
वस्ने भनी; इध = यो ठाउँमा; आहु = भनी राखेको भयो ॥

दिट्ठिञ्च अनुपगम्म सीलवा दस्सनेनसम्पन्नो ।

कामेसु विनेय्य गेधं न हि जातु गढभ सेय्य पुनरेति ॥११॥

दिट्ठीञ्च = भुलिरहेको दृष्टि पनि; अनुपगम्म =
नलागीकन; सीलवा = शीलवान भएर; दस्सनेन = मार्ग

ज्ञानले; सम्पन्नो = सम्पूर्ण भएर; कामेसु = वस्तुकाम र
क्लेशकाममा; रोधं = लिप्त भैरहेकोलाई; विनेय्य = छिन्न भिन्न
गरेर निर्मूल गर्नुपर्दछ; सो = त्यो पुरुष; गब्भसेय्य = आमाको
गर्भमा फेरी गर्भधारण गर्न; पुन = फेरी; जातु = कुनै रूपमा
जानु; नहि = पर्देन ॥

मैत्री सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ॥

खन्धसूत्रको निदान

भगवान बुद्ध श्रावस्तीको जेतवन विहारमा विहार
गर्नुभएको समयमा एकजना भिक्षुको सर्पले टोकेर मृत्यु भयो ।
यो कुरा भिक्षुहरूले भगवान बुद्धलाई निवेदन गरे । भगवान बुद्धले
आज्ञा गर्नुभयो “भिक्षु हो ! त्यो मृत्यु हुने भिक्षुले चार राजकुल
सर्पहरूलाई मैत्री चित्त फैलाएन होला (मैत्री भाव राखेन होला)
भिक्षु हो ! त्यो भिक्षुले चार राजकुल सर्पहरू प्रति मैत्री चित्त
फैलाएको भए ती सर्पहरूले टोक्ने थिएन । भिक्षु हो ! सर्प चार
जातिका छन् - विरूपकख सर्प जाति, एरापथ सर्प जाति, छब्यापुत्त
सर्प जाति र कण्हागोतम सर्प जाति । उपरोक्त चार जातिका
सर्पहरू प्रति मैत्री चित्त राखेको भए सर्पले टोकेर मृत्यु हुँदैनथ्यो ।
भिक्षु हो ! आजदेखि आफ्नो सुरक्षाको निमित्त चार जातिका
सर्पहरूप्रति मैत्री राख् भनी “विरूपकखे हि मे मेत्तं” आदि खन्ध
सूत्र देशना गर्नुभयो । यी कुरा चतुक्क निपात अंगुत्तर निकाय
पाली र दुक्कनिपात खन्ध जातकमा उल्लेख भएको छ ।

खन्ध सूत्रको शब्दार्थ

सब्बासीविस जातीनं, दिब्बमन्तं गदं विय ।
यं नासेति विसं घोरं, सेसञ्चापि परिस्सयं ॥
आणाखेत्तम्हि सब्बत्थ, सब्बदा सब्ब पाणिनं ।
सब्बसोपि निवारेलि, परित्तं तं भणाम हे ॥

सब्बासीविस जातीनं = हलाहल विष भएका सबै सर्प आदि जातीहरूको; घोरं = कडा भएको; विसं = विषलाई; दिब्बमन्तं गदं विय = देवताहरूसँग भएका मन्त्र औषधि जस्तै; यं = जुन खन्ध सूत्रले; सब्बत्थ = सबै; आणाखेत्तम्हि = आणाक्षेत्र भइरहेका एक लाख कोटि चक्रवालमा; ठितानं = रहेका; सब्बपाणिनं = सम्पूर्ण प्राणीहरूको; विसञ्च = विषलाई पनि; असेसं = बाँकी नरहेको; परिस्सयञ्चापि = भय अन्तरायलाई पनि; सब्बदा = सधै; सब्ब सोपि = सबै प्रकारले; निवारेलि = निवारण गर्दछ, त परित्तं = त्यो खन्ध सूत्र परित्राणलाई; हे = सज्जन वर्ग हो; मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ॥

विरूपक्खेहि मे मेत्तं, मेत्तं एरापथेहि मे ।

छब्ब्यापुत्तेहि मे मेत्तं, कण्हागोतमकेहि च ॥१॥

विरूपक्खेहि = विरूपक्ख नागराजाहरूको; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस्; एरापथेहि =

एरापथ नागराजाहरूको; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस्; छव्यापुत्तेहि = छव्यापूत्र नागराजहरूको; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस्; कण्हागोतमकेहि = कण्हागोतमक नागराजहरूको; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस् ।

अपादकेहि मे मेत्तं, मेत्तं द्विपादकेहि मे,
चतुष्पदेहि मे मेत्तं, मेत्तं बहुष्पदेहि मे ॥२॥

अपादकेहि = खुट्टा नभएका; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस्; द्विपादकेहि = दुईवटा खुट्टा भएका; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस्; चतुष्पदेहि = चारवटा खुट्टा भएकाहरू; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस्; बहुष्पदेहि = धेरै नै खुट्टा भएका; सद्धिं = सँग; मे = मेरो; मेत्तं = मैत्री; होन्तु = होवोस्;

मा मं अपादको हिंसि, मा मं हिंसि द्विपादको ।
मा मं चतुष्पदो हिंसि, मा मं हिंसि बहुष्पदो ॥३॥

अपादकेहि = खुट्टा नभएका सत्वहरूले; मे = मलाई; माहिंसि = नटोकोस्; द्विपादको = दुईवटा खुट्टा भएका सत्वहरूले; मे = मलाई; माहिंसि = नटोकोस्; चतुष्पदो = चारवटा खुट्टा भएका सत्वहरूले; मे = मलाई; माहिंसि = नटोकोस् ।

सब्बे सत्ता सब्बे पाणा, सब्बे भूता च केवला ।
सब्बे भद्रानि पस्सन्तु, मा किञ्चि पापमागमा ॥४॥

केवला = एकजना पनि बाँकी नरहने गरि; सब्बे = सबै;
सत्ता = सत्वहरूले; सब्बे = सबै; पाणा = प्राणीहरूले; सब्बे =
सबै; भूता = प्रकट रूपले देखिएका; सब्बे = सबै सत्वहरूले;
भद्रानि = असल आरम्भण; पस्सन्तु = देखियोस्; किञ्चि = कुनै
पनि; पापं = खराब काम; मा आगमा = नहोवोस् ।

अप्पमाणो बुद्धो, अप्पमाणो धम्मो,
अप्पमाणो संघो, पमाणवन्तानि सिरिंसपानि ॥५॥
अहि विच्छिका सतपदी, उण्णनाभी सरबू मूसिका,
कता मे रक्खा कतं मे परित्तं, पटिक्कमन्तु भूतानि ।
सो हं नमो भगवतो, नमो सत्तानं सम्मासम्बुद्धानं ॥

बुद्धो = बुद्धको गुण; अप्पमाणो = प्रमाण नै छैन; धम्मो
= धर्मको गुण; अप्पमाणो = प्रमाण नै छैन; संघो = संघको गुण;
अप्पमाणो = प्रमाण नै छैन; अहि = सर्प; विच्छिका = विच्छि;
सतपदि = खजूरो, उण्णनाभी = माकुरा; सरबू = छेपारो; मूसिका
= मुसा; इमानि = यी प्राणीहरू पनि; सरीसपाणी = पेटले घसेर
जाने प्राणीहरू; पमाण वन्तानि = प्रमाण रूपले क्लेश भएका
हुन्; मे = मैले; रक्खा = रक्षा; कता = गरिसके; भूतानि = शत्रु

भै रहेका प्राणीहरू; पटिक्कमन्तु = हटेर जाउनु; सोहं, सो अहं = त्यो मैले; भगवतो भगवान बुद्धलाई; नमो = नमस्कार; सत्तान्नं = विपश्ची, शिखी, वेस्सभू, ऋकूसन्ध, कोणागमन काश्यप, गौतम समेत सात वटा; सम्मासम्बुद्धानं = सम्यकसम्बुद्धहरूलाई; नमो = नमस्कार ॥

खन्ध सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

मोर सूत्रको निदान

भगवान बुद्धले जेतवन विहारमा विहार गर्नुभएको बेलामा एकजना उद्विग्न चित्त भएको भिक्षुको कारणमा “स्त्रीहरूको कारणले साधारण व्यक्तिको त कुरै छोड्नु पहिलेको समयमा पण्डितहरूले पनि सातसय वर्षसम्म कामरागवाट टाढा भएर बस्दा पनि स्त्री जातीको शब्द सुनेर तत्क्षणमै आफूलाई संयम गर्न सकेन” भन्ने आज्ञा हुनुभयो र पूर्वजन्मका कुरा बताउनु भै त्यतिबेला आफूलाई सुरक्षित गरेको ब्रह्ममन्त्र समान मोर सूत्र देशना गर्नुभयो:- जुन संक्षिप्तमा सारांशमा यस प्रकार छ:-

पूर्व समयमा बोधिसत्व मयूरको योनीमा जन्मनुभएको थियो । त्यसबेला वाराणासी देशका राजाका आज्ञाले आफूलाई पक्रन आएका व्याधाहरूले राजाका सातपुस्तासम्म प्रयत्न गरेता पनि मयूर राजाले धारण गरेको यो ब्रह्म मन्त्र समान भएको मोर सूत्र परित्राणको बलले आफूलाई बाहिरवाट आउने अन्तरायवाट

सुरक्षित गरी राखेको हुनाले पक्रन सकेको थिएन । परन्तु एकदिन बिहान सबेरै यो परित्राणबाट आफूलाई सुरक्षा गर्न नपाउदै तालिम प्राप्त पोथी मयूरको शब्दमा आकर्षित भएको कारणले मुग्ध भएर आफूलाई परित्राणको बलले सुरक्षित नगरेको हुनाले जालमा परेको थियो । यस्ता आनुभावले पूर्ण भएको ब्रह्ममन्त्र समान भएको सूत्र हो । यो कुरा जातक अट्ठकथामा उल्लेख भएको छ । विस्तृत कथा जान्ने इच्छा भए जातक अट्ठकथामा हेर्नुहोला ।

मोर सूत्रको शब्दार्थ

पूरेन्तं बोधिसम्भारे, निब्वत्तं मोरयोनियं ।
 येन संविहिता रक्खं, महासत्तं वने चरा ॥
 चिरस्सं वायमन्तापि, ने व सक्खिंसु गण्हितुं ।
 ब्रह्ममन्तन्ति अक्खातं, परित्तं तं भणाम है ॥

बोधि सम्भारे = सर्वज्ञ ज्ञानको सम्भार भैरहेको तीस वटा पारमीलाई; पूरेन्तं = पूर्ण गर्नुभएका; मोरयोनियं = मयूरको योनिमा; निब्वत्तं = जन्म लिनुभएका; येन = जुन मोर सूत्र परित्राणद्वारा; संविहितारक्खं = राम्रोसँग रक्षा गरिराखेका; महासत्तं = महासत्व लाई; वनेचरा = व्याधाले; चिरस्सं = धेरै कालसम्म; वायमन्तापि = कोशिस गर्दा पनि; गण्हितुं = पक्रन; नेवसक्खिंसु = सकेनन्; यञ्च परित्तं = जुन परित्राणलाई पनि; ब्रह्ममन्तन्ति = ब्रह्म मन्त्र भनेर वा

उत्तम मन्त्र भनेर; अक्खात = भगवान बुद्धले बताउनुभयो; तँ
परित्तं = त्यो मोर सूत्र परित्राणलाई; हे = हे सज्जन हो; मयं
= हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

उदेतयं चक्खुमा एकराजा, हरिस्सवण्णो पथविप्पभासो ।

तं तं नमस्सामि हरिस्सवण्णं पथविप्पभासं, तयज्ज गुत्ता विहरेमु दिवसं ॥

चक्खुमा = मानिसहरूका आँखा जस्तै भइरहेका; एक
राजा = उत्तम राजा पनि भइरहेका; हरिस्सवण्णो = सुवर्ण
झै वर्णको रूप पनि भैरहेका; पथविप्पभासो = पृथ्वीलाई
जाज्वल्यमान गरिरहेका; अयंसुरियो = यो सूर्य; उदेति =
उदायो; तं तस्मा = त्यसकारण; हरिस्सवण्णं = सुवर्ण जस्तै रूप
भैरहेका; पथविप्पसासं = पृथ्वीलाई जाज्वल्यमान गरिरहेका; तँ
= त्यो सूर्यलाई अहं = मैले; नमामि = नमस्कार गरेर; अज्ज
दिवसं = आजको दिन; तथा = तिमी सूर्यबाट; गुत्ता = रक्षा
गरेर; मयं = हामी; विहरेमु = सुखपूर्वक विहार गर्छु ।

ये ब्राह्मणा वेदगू सब्बधम्मो, ते मे नमो ते च मं पालयन्तु ।

नमत्थु बुद्धानं नमत्थु बोधिया, नमो विमुत्तानं नमो विमुत्तिया,

इमं सो परित्तं कत्वा मोरो चरति एसना ॥

ब्राह्मणा = पापलाई हटाइसक्नुभएका; ये = जुन
बुद्धहरूले; सब्ब धम्मो = सम्पूर्ण धर्मलाई; वेदगू = जानि

लिनुभयो; ते उनी बुद्धहरूलाई; मे = मेरो; नमो = नमस्कार; अत्थु
 = हुनुपन्थो; ते च = उनी बुद्धहरूले पनि; मं = मलाई; पालयन्तु
 = रक्षा गरून्; बुद्धानं = चतुरार्यसत्य जान्नुभएका बुद्धहरूलाई
 पनि; मे = मेरो; नमो = नमस्कार; अत्थु = होवोस्; बोधिया
 = अरहंत मार्गज्ञान सर्वज्ञानलाई पनि; मे = मेरो; नमो =
 नमस्कार; अत्थु = होवोस्; विमुत्तानं = क्लेश रहित हुनुभएका
 पुद्गलहरूलाई पनि; मे = मेरो; नमो = नमस्कार; अत्थु =
 होवोस्; विमुत्तिया = अरहन्त फललाई पनि; मे = मेरो नमो =
 नमस्कार; अत्थु = होवोस्; सो मोरो = त्यो मयूर; इमं परित्तं
 = यो तारण; कत्वा = राखेर; येसनाय = खाना खोज्न, चरति
 = जान्थे ।

अपेतं यं चक्खुमा एकराजा, हरिस्सवण्णो पथविप्पभासो ।

तं तं नमस्सामि हरिस्सवण्णंपथविप्पभासं, तयज्ज गुत्ता विहरेमु रत्तिं ॥

चक्खुमा = मानिसहरूका आँखा जस्तै भइरहेका; एक
 राजा = उत्तम राजा पनि भइरहेका; हरिस्सवण्णे = सुवर्ण
 झैं वर्णको रूप पनि भैरहेका; पथविप्पभासो = पृथ्वीलाई
 जाज्वल्यमान गरिरहेका; हरिस्सवण्णं = सुवर्ण जस्तै रूप भैरहे
 का; पथविप्पभासं = पृथ्वीलाई जाज्वल्यमान गरिरहेका; तं. =
 त्यो सूर्यलाई; अहं = मैले; नमामि = नमस्कार गरेर; अज्ज रत्तिं
 = आजको रात; तया = तिमी सूर्यबाट; गुत्ता = रक्षा गरेर; मयं
 = हामी; विहरेमु = सुखपूर्वक विहार गर्छु ।

ये ब्राह्मणा वेदगू सब्ब धम्मे, ते मे नमो ते चं मं पालयन्तु
 नमत्थु बुद्धानं नमत्थु बोधिया, नमो विमुत्तानं नमो विमुत्तिया,
 इमं सो परित्तं कत्वा मोरो वासमकप्पयि ॥

ब्राह्मण = पापलाई हटाइसक्नुभएका; ये = जुन
 बुद्धहरूले; सब्बधम्मे = सम्पूर्ण धर्मलाई; वेदगू = जानि लिनुभयो;
 ते = उनीहरू बुद्धलाई; मे = मेरो; नमो = नमस्कार; अत्थु =
 हुनुप्यो; ते च = उनी बुद्धहरूले पनि; मं = मलाई, पालयन्तु
 = रक्षा गरून्; बुद्धानं = चतुरार्थसत्य धर्मलाई जान्नुभएका
 बुद्धहरूलाई पनि; मे = मेरो; नमो = नमस्कार; अत्थु = होवोस्;
 बोधिया = अर्हत मार्गज्ञान सर्वज्ञानलाई पनि; मे = मेरो; नमो
 = नमस्कार; अत्थु = होवोस्; विमुत्तानं = क्लेश रहित हुनुभएका
 पुद्गलहरूलाई पनि; मे = मेरो; नमो = नमस्कार; अत्थु = हो
 वोस्; विमुत्तिया = अरहन्त फललाई पनि; मे = मेरो; नमो =
 नमस्कार; अत्थु = होवोस्; सो मोरो = त्यो मयूर; इमं परित्तं
 = यो तारण; कत्वा = गरेर; वासं = राति सुत्ने; अकप्पयी =
 गर्थे ।

मोर सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

वट्ट सूत्रको निदान

एक समय भगवान बुद्ध मगधमा चारिका गर्दै मगध ग्राममा भिक्षाटन गरी फर्केर भोजनोपरान्त भिक्षुगण सहित मार्गमा जाँदै हुनुहुन्थ्यो । त्यसबेला अत्यन्त भयङ्कर रूपले वनमा डढेलो लाग्यो । भगवान बुद्धको अगाडि पछाडि निकै भिक्षुहरू थिए । मरण भयले डराई “हामीले पहिल्यै आफ्नो ठाउँबाट आगो लगाएर पठाउनुपर्‍यो, जसबाट आगोले खाइसकेको ठाउँमा अर्को आगो लाग्न सक्दैन” भनिकन अरणी निकाली आगो निकाल्न थाले । अनि अरू भिक्षुहरूले भने “आवुसो ! तिमीहरूले यो के गरेको ? आकाशमा रहेको चन्द्रमालाई नदेखेको जस्तै, पूर्व दिशामा उदाएका सहश्र रश्मिधारी सूर्यमण्डललाई नदेखे जस्तै, समुद्रको किनारामा उभिएर पनि पानी नदेखे जस्तै देव सूमेरूको नगिचै उभिएर पनि सूमेरू पर्वत नदेखे जस्तै देव सहित लोकमा अग्रपुद्गल हुनुभएका सम्यक सम्बुद्धलाई आफ्नो साथमा रहनुभएको देखेनौं ? किन अर्को आगो बाल्ने ? जाउँ भगवान बुद्ध कहाँ जाउँ भनि अगाडि पछाडि हिंडिरहेका ती भिक्षुहरू सबै भेला भएर भगवान बुद्धकहाँ गए ।

शास्ता महान भिक्षु संघहरूबाट परिवृत्त भएर एक ठाउँमा उभिनुभयो । जङ्गलको आगोबाट मानौं सबैलाई पराजय गर्दै आएको जस्तै घोर शब्द गुञ्जिरह्यो । परन्तु जुन ठाउँमा भगवान बुद्ध उभिनुभएको थियो त्यहाँ पुगेपछि त्यस ठाउँको चारैतिर सोह्र

करिष- टाढा त्यो डढेलो आगो जसरी फुसको चिराग पानीमा चोपल्दा निभेर जान्थ्यो त्यस्तै निभेर गयो । भगवान बुद्धको आसपास सोढ्न करिषसम्म त्यो आगो फैलिन सकेन । भिक्षुहरूले गुण प्रशंसा गरे -“अहो ! बुद्धको अनुभाव, यो अचेतन आगो पनि बुद्ध उभिनुभएको ठाउँमा फैलिन सकेन, पानीमा चिराग चोपले जस्तै निभेर गयो । अहो बुद्धको शक्ति ।”

शास्ताले भिक्षुहरूको कुरा सुनेर आज्ञा हुनुभयो - भिक्षु हो । यो मेरो अहिलेको बल होइन, जसबाट यो आगो यो भूमि प्रदेशमा पुगेपछि निभेर भयो । परन्तु यो मेरो पुरानो बट्टाइको बच्चा भएर जन्मदा गरेको सत्य कृत्याको बल हो । यो प्रदेशमा यो कल्पभर आगो लाग्दैन । यो कल्पभर रहने प्रतिहार्य हो ।

आयुष्मान आनन्दले शास्तालाई आसन विछ्याउन सँघाटी चारपत्र गरी पट्याई ओछ्याइदियो । शास्ता त्यसमा पलेटि मारेर बस्नुभयो । भिक्षुहरू पनि तथागतलाई बन्दना गरी रिँगै परिक्रमा गरी बसे ।

भिक्षुहरूको प्रार्थनामा भगवान बुद्धले पुरानो कुरा जातक बयान गर्नुभई वट्ट सूत्र देशना गर्नुभयो । यो कुरा जातक अट्ठक थामा उल्लेख भएको छ । विस्तृत कथा जान्ने इच्छा भए जातक अट्ठकथामा हेर्नुहोला ।

वट्ट सूत्रको शब्दार्थ

पूरेन्तं बोधिसम्भारे, निब्बत्तं वट्ट-जातियं ।
यस्स तेजेन दावग्गि, महासत्तं विवज्जयी ॥

बोधि सम्भारे = सर्वज्ञज्ञानको सम्भार भैरहेको तीसवटा पारमीलाई; पूरेन्तं = पूर्ण गर्नुभएका; वट्टजातियं = वट्टाईको योनिमा; निब्बत्तं = जन्म लिनुभएका; महासत्तं = बोधिसत्त्वलाई; यस्स परित्तस्स = जुन वट्ट सूत्र परित्राणको आनुभावले; दावग्गि = जंगलको आगो; विवज्जयी = हटेर गयो ।

थेरस्स सारिपुत्तस्स, लोक नाथेन भासितं ।
कप्पट्ठायिं महातेजं, परित्तं तं भणाम हे ॥

सारिपुत्तस्स = सारिपुत्र नाम हुनुभएका; थेरस्स = स्थविरलाई; लोकनाथेन = लोकका नाथ हुनुभएका भगवान बुद्धले; भासितं = बताउनुभएको; कप्पट्ठायिं = एक कल्पसम्म रहने; तं परित्तं = त्यो वट्ट सूत्र परित्राणलाई; हे = हे सज्जनवर्ग हो; मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

अत्थि लोके सीलगुणो, सच्चं सोचेय्यनुद्दया ।
तेन सच्चेन काहामि, सच्चकिरिय मनुत्तरं ॥

लोके = लोकमा; सीलगुणो = शीलको गुण पनि; सच्चं = सत्य पनि; सोचेय्यञ्च = काम वाक परिशुद्ध भएको भाव पनि;

अनुदया च = सत्व प्राणीहरूलाई दयाकरूणा राख्ने पनि; अत्थि = छनू; तेन सच्चेन = त्यो सत्य वचनले; अनुत्तरं = जोडा नभएको; सच्चे किरियं = सत्य क्रियालाई; अहं = मैले; काहामि = गरेको छु ।

आवज्जेत्वा धम्मबलं, सरित्वा पुब्बके जिने ।

सच्च-वल आवस्साय, सच्चकिरिय मकासहं ॥

धम्मबलं = सत्य धर्मको बललाई; आवज्जेत्वा = सम्झेर; पुब्बके = पहिले हुनुभएका; जिने = तथागतहरूलाई; अहं = मैले; सरित्वा = सम्झेर; सच्चवल = सत्यबललाई; अवस्साय = आधार लिएर; सच्चकिरियं = सत्यक्रिया; अकासि गरेको छु ।

सन्ति पक्खा अ-पतना, सन्ति पादा अ-वञ्चना ।

माता पिता च निक्खन्ता, जातवेद पटिक्कम ॥

जातवेद = हे अग्नि; मे = मेरो; पक्खा = पखेटा; सन्ति = छ नू; अपतना = उड्न सकिदैन; मे = मेरो; पादा = खुट्टा; सन्ति = छनू; अवञ्चना = कहीं जान जानेको छैन; मातापिता च = आमा बाबु पनि; निक्खन्ता = बाहिर गए; जातवेद = हे अग्नि; पटिक्कम = हटेर जाउ ।

सह सच्चे कते मय्हं, महापज्जलितो सिखी ।

वज्जेसि सोलस करिसानि, उदकं पत्वा यथा सिखी,

सच्चेन मे समो नत्थि, एसा मे सच्च पारमी ॥

सारिपुत्त = हे सारिपुत्र, इति = यसरी; मह्यं मया = म वट्टाईले; सच्चे = सत्य, कतेन सह = गर्ने वित्तिकै; सिखी = वनको अग्नि; उदकं पत्वा = पानीमा परेर; वज्जेसि यथा = हटेर गए झै; महा पज्जलितो = वेस्सरि वलिरहेको; सिखी = जंगलको अग्नि; सोलसकरिसानी = सोह करिससम्म; वज्जेसि = हटेर गयो; मे = मेरो; सच्चेन समो = सत्यवाचा समान भएको; नत्थि = छैन; एसा पारमि = यो पारमी; सच्च पारमी = सत्य पारमी भयो ।

वट्ट सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ॥

धजग्ग सूत्रको निदान

भगवान बुद्ध श्रावस्तीको जेतवनमा बिहार गर्नुभएको बेलामा भगवानले भिक्षुहरूलाई सम्बोधन गर्नुभई यो धजग्ग सूत्र (परित्राण) देशना गर्नुभएको थियो ।

विशेष गरी यो धजग्ग सूत्र परित्राण अनुस्मरण गर्ने वित्तिकै आकाश पनि पृथ्वी जस्तै भएर जान्छ । राक्षस, चोर आदिवाट हुने सम्पूर्ण उपद्रव जालबाट मुक्त भएर जान्छ । यस कुराको उदाहरण कसो भने -

श्रीलंका द्वीपको एउटा श्रामणेर महाचैत्यमा उक्लदै गरेको बेलामा गोडा चिप्लिएर खस्यो । त्यो श्रामणेरले खसिरहेको बेलामा एकचित्त गरी धजग्ग सूत्रलाई स्मरण गर्‍यो ।

यसरी अनुस्मरण गर्दा गर्दै उनी तल भूमिमा नखसीकन आकाशमै भूमिमा टेकेजस्तै उभिइ रहे । धेरैवेर पछि प्रसन्न चित्त भएर विस्तारै भूमिमा उत्रे । तल पुग्दा कुनै अन्तराय बिघ्न भएन । आधार केही नभएको आकाशमा पनि यसको अनुस्मरण गर्ने बित्तिकै पृथ्वीमा जस्तै आधार भरोसा लिन सकिने रहेछ भने भूमिमा उभिएर वा वसेर अनुस्मरण गरिरहने र पाठ श्रवण गरिरहेकालाई त निश्चय नै आधार पाएर बिघ्न अन्तराय शान्त भएर जानेछ । यो कुरा “सगाथा वग्ग संयुक्त” पालि अट्ठकथा र परित्राण टीकामा उल्लेख छ ।

धजग्ग सूत्रको शब्दार्थ

यस्सानुस्सरणेनापि, अन्तलिक्खेपि पाणिनो ।
 पतित्ठं मधिगच्छन्ति, भूमियं विय सब्बथा ॥
 सब्बुपद्दव जालम्हा, यक्ख चोरादि सम्भवा ।
 गणना न च मुत्तानं परित्तं तं भणाम हे ॥

यस्स = जुन धजग्ग सूत्र परित्राणलाई; अनुस्सरणेनापि = सम्झना गर्नाले मात्र पनि; भूमियं विय = पृथ्वीमा जस्तै; सब्बथा = सबै प्रकारले; पतित्ठं = स्थिर; गच्छन्ति = प्राप्त हुन्छ; यक्ख चोरादिसम्भवा = राक्षस चोर आदिवाट हुने; सब्बुपद्दव जालम्हा = सम्पूर्ण उपद्रवको जालवाट; मुत्तानं = मुक्त

भएकाहरूको; गणना = गिन्ती; नच अत्थि = छैन; तं परित्तं = त्यस धजग्ग सूत्र परित्राणलाई; हे = हे सज्जन वर्ग हो; मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

एवं मे सुतं, एक समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि भिक्खवो ति । भदन्तेति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच- भूतपुब्बं भिक्खवे देवासुरसङ्गामों समुपब्बूल्हो अहोसि । अथ खो भिक्खवे सक्को देवानमिन्दो देवे, तावतिंसे आमन्तेसि-सच्चे मारिसा देवानं सङ्गाम-गतानं उपज्जेय्य भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा ममेव तस्मिं समये धजग्गं उल्लोकेय्याथ । ममं हि वो धजग्गं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा सो पहीयिस्सति ॥१॥

भन्ते महाकस्सप = भन्ते महाकाश्यप; इदं सुतं = यो सूत्र; मे मया आनन्दत्थेरेन = म आनन्द स्थविरले; एवं = यसरी; सुतं = सुनेको छु; अथवा भन्ते महाकस्सप = भन्ते महाकाश्यप; इदं = यो धजग्ग सूत्रलाई; भगवतो = भगवान बुद्धको; सम्मुखा = अगाडि; सुतं = सुनेको; एवं = यस्तो हो; एकं समयं = एक समयमा; भगवा = भगवान; सावत्थियं = श्रावस्तीमा; अनाथपिण्डकस्स- अनाथपिण्डक सेठको; आरामे = रमाइलो; जेतवने = जेतवन महाविहारमा; विहरति = विहार गर्नुभयो । तत्र खो = त्यहां; भगवा = भगवानले; भिक्खवोति = हे भिक्षुगणहो भनि; आमन्तेसि = बोलाउनुभयो; भदन्तेति =

भन्ते भनिकन; ते भिक्खू = ती भिक्षुहरूले; भगवतो = भगवान
बुद्धलाई; पच्चस्सोसुं = उत्तर दिए; भगवा = भगवानले; एवं
= यो वचन; अवोच = भन्नुभयो; भिक्खवे = हे भिक्षुगण
हो; भूतपूर्व्वं = पहिले भएका; देवासुर सङ्गामो = देवता र
असुरहरूको संग्राम; समुपब्युल्हो = घनघोर रूपले; अहिसि
= भयो । भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; अथ खो = त्यस
वेला; देवानमिन्दो = देवताहरूका राजा इन्द्र भै रहेका; सक्को
= शुक्र देवराजले; तावतिसे = त्रायत्रिंसमा रहेका; देवे =
देवताहरूलाई; आमन्तेसि = बोलाउनुभयो; मारिस = म
समानका देवगण हो;सङ्गामगतानं = सङ्ग्राममा गैरहेका; देवानं
= देवताहरूलाई भयं वा = डराउने वा; छ्मिभत्ततं वा = शरीर
थरथर काम्ने वा; लोमहंसो वा = रौं ठाडो भएर आउने (रोमाञ्च
हुने) वा; सचे = यदि; उपज्जेय्य = भएर आयो भने; तस्मिं समये
= त्यस्तो हुने समयमा; ममेव = मेरो नै; धजग्गं = ध्वजाको
टुप्पा; उल्लोकेय्याथ = हेर्ने गर; हि = सत्य कुरा हो; ममं =
मेरो; धजग्गं = ध्वजाको टुप्पा; उल्लोकयतं = हेरिरहेका; वो
= तिम्रीहरूलाई; यं भयं वा = जुन भय वा; छ्मिभत्ततं वा =
शरीर कम्प हुने वा; लोमहंसो वा = रोमाञ्च हुने वा; भविस्सति
= हुन्छ; सो = त्यो भय; कम्प, रोमाञ्च सबै; पहियिस्सति =
हटेर जान्छ ।

नो चे मे धजग्गं उल्लोकेय्याथ । अथ पजापतिस्स
देवराजस्स धजग्गं उल्लोकेय्याथ । पजापतिस्स हि वो देवराजस्स

धजगं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो
वा सो पहीयिस्सति ॥२॥

मे = मेरो; धजगं = ध्वजाको टुप्पा; चे = यदि; नो
उल्लोकेय्याथ = हेरेन भने; अथ = त्यसो भए; पजापतिस्स
= प्रजापति नाउँ भएका; देवराजस्स = देवराजको; धजगं
= ध्वजाको टुप्पा; उल्लोकेय्याथ = हेर्नु । हि = यो सत्य
कुरा हो; पजापतिस्स = प्रजापति नाउँ भएको; देवराजस्स =
देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पा; उल्लोकयतं = हेरीरहेका;
वो = तिमीहरूलाई; यं भयं वा = जुन डराउने वा; छम्भितत्तं वा
= शरीर कम्प हुने वा; लोमहंसो वा = रौं ठाडो भै, रोमाञ्च
हुने पनि; भविस्सति = हुन्छ; सो = त्यो भय, कम्प, रोमाञ्च
सबै; पहीयिस्सति = हटेर जान्छ ।

नो चे पजापतिस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ
अथ वरूणस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ वरूणस्स हि वो
देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं
वा लोमहंसो वा सो पहीयिस्सति ॥३॥

पजापतिस्स = प्रजापति नाउँ भएका; देवराजस्स
= देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पा; चे = यदि; नो
उल्लोकेय्याथ = हेरेन; अथ = त्यसो भए; वरूणस्स = वरूण नाउँ
भएका; देवराजस्स = देव राजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पालाई;
उल्लोकेय्याथ = हेर्नु । हि = यो निश्चयको कुरा हो; वरूणस्स =

वरूण नाउँ भएका; देवराजस्स = देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पा; उल्लोकयतं = हेरिरहेका; वो = तिमिहरूलाई; यं भयं वा = जुन डराउने वा; छम्भितत्तं वा = कम्प हुने वा; लोमहंसो वा = रौं ठाडो, रोमाञ्च हुने पनि; भविस्सति = हुन्छ; सो = त्यो भय, कम्प, रोमाञ्च सबै, पहीयिस्सति = हटेर जान्छ ।

नो चे वरूणस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ । अथ
इसानस्स देवराजस्स धजगं उल्लोकेय्याथ । ईसानस्स हि वो
देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं
वा लोमं हंसो वा सो पहीयिस्सतीति ॥४॥

वरूणस्स = वरूण नाउँ भएका; देवराजस्स = देवराजको;
धजगं = ध्वजाको टुप्पा; चे = यदि; नो उल्लोकेय्याथ = हेरेन;
अथ = त्यसो भए; इसानस्स = ईशान नाउँ भएका; देवराजस्स
= देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पा; उल्लोकेय्याथ =
हेर्नु । हि = यो सत्य कुरा हो; ईसानस्स = ईशान नाउँ भएका;
देवराजस्स = देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पा; उल्लोकयतं
= हेरिरहेका; वो = तिमिहरूलाई; यं भयं वा = जुन डराउने
वा; छम्भितत्तं वा = कम्प हुने वा; सो लोमहंसो वा = रौं
ठाडो भै रोमाञ्च हुने पनि; भविस्सति = हुन्छ; सो = त्यो भय,
कम्प, रोमाञ्च सबै; पहीयिस्सति = हटेर जान्छ ।

तं खो पन भिक्खवे सक्कस्स वा देवानमिन्दस्स धजगं
उल्लोकयतं, पजापतिस्स वा देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं,

वरूणस्स वा देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं, ईसानस्स वा देवराजस्स धजगं उल्लोकयतं यं भविस्सति भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा सो पहियेथापि नो पहीयेथ ॥५॥

भिक्षवे = हे भिक्षु गण हो; देवानं = देवताहरूका; इन्दस्स = अधिपति भैरहेका; सक्कस्स = शक्रको; तं खो पन धजगं = त्यो ध्वजाको टुप्पालाई; उल्लोकयतं वा = हेरिरहेका; देवताहरूलाई पनि; पजापतिस्स = प्रजापति नाउँ भएका; देवराजस्स = देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पालाई; उल्लोकयतं वा = हेरिरहेका देवताहरूलाई पनि; वरूणस्स = वरूण नाउँ भएका; देवराजस्स = देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पालाई; उल्लोकयतं वा = हेरिरहेका देवराजहरूलाई पनि; ईसानस्स = ईशान नाम भएका; देवराजस्स = देवराजको; धजगं = ध्वजाको टुप्पालाई; उल्लोकयतं = हेरिरहेका देवताहरूलाई पनि; यं भयं वा = डराउने वा; छम्भितत्तं वा = कम्प हुने वा; लोमहंसो वा = रौं ठाडो भै रोमाञ्च हुने पनि; भविस्सति = हुन्छ; सो = त्यो भय, कम्प, रोमाञ्च सबै; पहीयेथापि = हटेर जान पनि सक्छ; नो पहीयेथ = हटेर नजान पनि सक्छ ।

तं किस्स हेतु ? सक्को हि भिक्षवे; देवानमिन्दो अवीतरागो अवीतदोसो अवीतमोहो भीरु छम्भी उत्रासी पलायीति ॥६॥

तं = त्यो हटेर नजान सकनु; किस्स हेतु ? = के हेतुले ?; भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; देवानं = देवताहरूका; इन्दो = अधिपति भैरहेका; सक्को = शक्र; अवीतरागो = रागले रहित भएको छैन; अवीतदोसो = दोषले रहित भएको छैन; अवीतमोहो = मोहले रहित भएको छैन; भीरू = डराउने; छम्भी = शरीर काप्ने; उत्रासी = त्राश मान्ने; पलायीती = भाग्नसक्ने हुन् ।

अहञ्च खो भिक्खवे एवं वदामि- “सचे तुम्हाकं भिक्खवे अरञ्ज गतानं वा, रूक्खमूल गतानं वा सुञ्जागार गतानं वा उपज्जेय्य भयं वा छम्मितत्तं वा, लोमहंसो वा, ममेव तस्मिं समये अनुस्सरेयाथ, “इतिपि सो भगवा अरहं, सम्मासम्बुद्धो, विज्जा चरणसम्पन्नो, सुगतो, लोकविद्, अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि, सत्थादेवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा” ति ॥७॥

भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; अहञ्च खो = मैले; एवं वदामि = यस्तो भन्छु; भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; अरञ्ज गतानं वा = जंगलमा बसेका पनि; रूक्खमूलगतानं वा = रूखमुनि वसेका पनि; सुञ्जागारगतानं वा = शुन्य ठाउँमा बसेका पनि; तुम्हाकं = तिमिहरूलाई; भयं वा = डराउने पनि; छम्मितत्तं वा = शरीर कम्प हुने, पनि; लोमहंसो वा = रौं ठाडो भै, रोमाञ्च हुने पनि; सचे = यदि; उपज्जेय्य = भयो भने; तस्मिं समये = त्यो हुनेबेलामा; ममं एव = म तथागतको गुण; अनुस्सरेयाथ = अनुस्मरण गर; सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी

क्लेशवाट टाढा हुनुभएका हुनाले, अथवा क्लेशरूपी शत्रुलाई हनन गर्नुभएका हुनाले पनि अथवा संसारचक्रको दण्डीलाई भाँची सक्नुभएका हुनाले पनि अथवा गुप्त स्थानमा पनि खराव अकुशल काम गर्न योग्य नभैसक्नुभएका हुनाले पनि; अरहं = अरहं भनि भनिन्छ । सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी स्वयम्भू ज्ञानले चतुरार्य सत्य धर्मलाई राम्रोसँग जानेर लिनुभएका हुनाले; सम्मासम्बुद्धो = सम्मासम्बुद्ध भनि भनिन्छ; सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी विद्या तीनवटा र विद्या आठवटा, चरण पन्ध्रवटाले सम्पूर्ण हुनुभएका हुनाले पनि; विज्जाचरण सम्पन्नो = विज्जाचरणसम्पन्न भनि भनिन्छ । सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी मृत्यु हुनु वाट रहित भैरहेको निर्वाण नगरमा राम्रोसँग गमन गर्नुभएका हुनाले; सुगतो = सुगत भनि भनिन्छ । सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी कामलोक, रूपलोक, अरूपलोकलाई जान्नुभएका हुनाले; लोकविदू = लोकविदू भनि भनिन्छ अथवा सत्तलोक, संखारलोक, ओकासलोक भनिएको तीन लोक लाई जान्नुभएका हुनाले पनि लोकविदू भनि भनिन्छ । सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी जोडा नभएको धर्मद्वारा अनुशासन गर्नुहुने भएर पनि; अनुत्तर = जोडा नभएको; पुरिसदम्म सारथी = पुरिसदम्मसारथी भनि भनिन्छ । अथवा सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी आफू भन्दा उच्च कोही नभएको हुनाले पनि; अनुत्तरो = अनुत्तर भनि भनिन्छ । सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी; वेनेय्य

सत्व प्राणीहरूलाई दमन गर्नुहुने हुनाले पनि पुरिसदम्म सारथी
 = पुरिसदम्मसारथी भनि भनिन्छ । सो भगवा = उनी भगवान;
 इतिपि = यसरी ब्रह्मा, देव मनुष्यहरूका गुरु हुनुभएको हुनाले
 पनि; सत्थादेवमनुस्सानं = सत्थादेवमनुस्सानं भनि भनिन्छ ।
 सो भगवा = उनी भगवान; इतिपि = यसरी सम्पूर्ण धर्मलाई
 जान्नुभएको हुनाले पनि; बुद्धो = बुद्ध भनि भनिन्छ । सो भगवा
 = उनी भगवान; इतिपि = यसरी पारमिता रूपी भाग्य हुनुभएका
 हुनाले पनि; भगवा = भगवान भनि भनिन्छ । इति = यसरी; ममेव
 = म तथागतको गुण नै; अनुस्सरेयाथ = अनुस्मरण गर ।

ममं हि वो भिक्खवे ! अनुस्सरतं यं भविस्सति भयं वा
 छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा सो पहीयिस्सति ॥८॥

हि सच्च = यो कुरा सत्य हो; भिक्खवे = हे भिक्षुगणहो;
 मम = म तथागतको गुणलाई; अनुस्सरतं = राम्रोसँग अनुस्मरण
 गरेका; वो = तिमिहरूलाई; यं भयं वा = जुन भय पनि; यं
 छम्भितत्तं वा = जुन कम्प हुने पनि; यं लोमहंसो वा = जुन रौं
 ठाडो भै रोमाञ्च हुने पनि; भविस्सति = हुने हो; सो = त्यो
 भय, सबै, पहीयिस्सति = हटेर जान्छ ।

नोचे मं अनुस्सरेय्याथ । अथ धम्मं अनुस्सरेय्याथ-
 “स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सन्दिट्ठिको, अकालिको,
 एहिपस्सिको, ओपनेय्यिको, पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूही” ति ॥

धम्मं हि वो भिक्खवे अनुस्सरतं यं भविस्सति भयं वा छम्मित्तं
वा लोमहंसो वा, सो पहीयिस्सति ॥९॥

मं = म तथागतको गुणलाई; चे = यदि; नो अनुस्सरेया थ
= सम्झन सकिएन; अथ = यसरी सम्झन सकिएन भने; धम्मं =
मैले बताएको धर्मको गुणलाई; अनुस्सरेयाथ = अनुस्मरण गर्नु ।

भगवता = बुद्ध भगवानले; देसितो = देशना
गर्नुभएको; धम्मो = ९ वटा लोकोत्तर धर्म; स्वाक्खातो = आदि
मध्य अन्तसम्म कल्याण हुने रूपले उपदेश गर्नुभएको हुनाले;
स्वाक्खातो = स्वाक्खात भनि भनिन्छ; सन्दिट्ठको = यहाँको
यही फल दिने हो; अकालिको = समय नबित्दै फल दिने हो;
एहिपस्सिको = आएर हेर्न आऊ भनि बोलाएर देखाउन योग्य
भएको हो; ओपनेय्यिको = निर्वाण नगरमा पुग्याइदिने हो;
विञ्जूहि = चार मार्ग र चार फलमा पुगिसकेका विद्वानहरूले;
पच्चत्तं = छुट्टयाएको आफैले अनुभव गरि; वेदितब्बो = जान्न
योग्य भएको हो; इति = यसरी; धम्मं = धर्मको गुणलाई;
अनुस्सरेय्याथ = अनुस्मरण गर्नु ।

हि सच्चं = यो कुरा सत्य हो; भिक्खवे = हे भिक्षुगण
हो; धम्मं = धर्मको गुणलाई; अनुस्सरत्तं = अनुस्मरण गरेका; वो
= तिमिहरूलाई; यं भयं वा = जुन भय पनि; यं छम्मित्तं वा =
जुन शरीर कम्प हुने पनि; यं लोमहंसो वा = जुन रौं ठाडो भै
रोमाञ्च हुने पनि, भविस्सति = हुने हो; सो = त्यो भय सबै;
पहीयिस्सति = हटेर जान्छ ।

नो चे धम्मं अनुस्सरेय्याथ । अथ संघं अनुस्सरेय्याथ ।
सुपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो, उजुपटिपन्नो भगवतो
सावकसंघो, जायपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो, सामीचिपटिपन्नो
भगवतो सावकसंघो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठपुरिस
पुग्गला एस भगवतो सावकसंघो, आहुनेय्यो, पाहुनेय्यो,
दक्खिणेय्यो, अञ्जलिकरणीयो, अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्सा
ति

संघ हि वो भिक्खवे । अनुस्सरतं यं भविस्सति भयं वा
छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा, सो पहीयिस्सति ।

चे = यदि; धम्मं = धर्मको गुणलाई; नो चे अनुस्सरेय्याथ
= अनुस्मरण गरिएन; गर्न सकिएन भने अथ = यसरी अनुस्मरण
गर्न सकिएन भने; संघं = संघको गुणलाई; अनुस्सरेय्याथ =
अनुस्मरण गर्नु ।

भगवतो = भगवान बुद्धका; सावक संघो = श्रावक
संघहरू; सुपटिपन्नो = राम्रोसँग आचरण गरिरहेका हुन्; भगवतो
= भगवान बुद्धका; सावकसंघो = श्रावक संघहरू; उजुपटिपन्नो
= सोझो आचरण गरिरहेका हुन्; भगवतो = भगवान
बुद्धका; सावकसंघो = श्रावकसंघ; जायपटिपन्नो = योग्य रूपले
आचरण गरिरहेका हुन्; भगवतो = भगवान बुद्धका; सावक
संघो = श्रावकसंघ; सामीचिपटिपन्नो = आदर सत्कार गर्न
योग्य रूपले आचरण गरिरहेका हुन्; यदिदं चत्तारि पुरिस
युगानि = चार मार्ग र चार फलका हिसावले चार जोडा

उत्तम पुरुषहरू; अट्ठ पुरिसपुग्गला = आठ पुद्गलहरू; होन्ति = छन्; भगवतो = भगवान बुद्धका; एस एसो सावक संघो = उनी श्रावक संघहरू; आहुनेय्यो = निमन्त्रण गरेर पूजा गर्न योग्य; पाहुनेय्यो = अतिथि पाहुनाहरूलाई उदेश्य राखी छोडेको बस्तुद्वारा पूजा गर्न योग्य; दक्खिणेय्यो = निर्वाणसम्मको आशा राखेर दिएको दान सामग्रीलाई ग्रहण गरिलिन योग्य; अञ्जलि करणीयो = दश औंला जोडेर नमस्कार गर्न योग्य भएको; लोकस्स = ब्रम्हदेव मनुष्य तीन लोकको; अनुत्तरं = उपमान भएको पुञ्जखेत्तं = पुण्यरूपी विउरोप्प अति उत्तम भैरहेको खेत समान भैरहेका हुन् ।

हि सच्चं = यो कुरा सत्य हो; भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; संघं = संघहरूको गुणलाई; अनुस्सरतं = अनुस्मरण गरेका; वो = तिमिहरूलाई; यं भयं वा = जुन भय पनि; यं छम्भितत्तं वा = जुन शरीर कम्प हुने पनि; यं लोम हंसो वा = जुन रौं ठाडो भै रोमाञ्च हुने पनि; भविस्सति = हुने हो; सो त्यो भय सबै; पहीयिस्सति = हटेर जान्छ ।

तं किस्स हेतु ? तथागतो हि भिक्खवे । अरहं सम्मा सम्बुद्धो वीतरागो वीतदोसो अभीरू अछम्भी अनुत्तासी अपलायी ति ॥१०॥

तं = त्यो भय, कम्प, रोमाञ्च हटेर जाने; किस्स हेतु = कुन हेतुले ? भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; तथागतो = विपश्ची आदि पहिलेका तथागतहरू जस्तै राम्रोसँग आउनुभएका

तिमीहरूको गुरु म तथागत; अरहं = गुप्त ठाउँमा पनि पाप गर्न योग्य न भएको; सम्मासम्बुद्धो = चतुरार्य सत्य धर्मलाई स्वयं बोध भएको हो । वीतरागो = राग रहित; वीत दोसो = दोष रहित; वीतमोहो = मोह रहित छ । अभिरू = न डराउने; अछम्भी = शरीर कम्प नहुने; अनुत्रासी = नतर्सने; अपलायी = नभागने हो । इति तस्मा = त्यसकारण; पहीयिस्सति = हटेर जान्छ ।

इदमवोच भगवा, इदं वत्वान सुगतो ।

अथापरं एतदवोच सत्था ॥११॥

भगवा = भगवानले; इदं वचनं = यो वचन; अवोच = भन्नुभयो । सुगतो = सुगतले; इदं = यो वचन; वत्वान = भन्नुभएपछि; अथ = त्यसपछि; अपरं = अर्को; एवं = यो वचन; सत्था = शास्ताले; अवोच = भन्नुभयो ।

अरञ्जे रूक्खमूले वा, सुञ्जागारे व भिक्खवो ।

अनुस्सरेथ सम्बुद्धं, भयं, तुम्हाकं नोसिया ॥१२॥

भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; अरञ्जे वा = जंगलमा वा; रूक्ख मूले वा = रूखमुनि वा; सुञ्जागारे वा = शुन्य ठाउँमा वा; सम्बुद्धं = भगवान बुद्धको गुणलाई; तुम्हे = तिमिहरूले; अनुस्सरेय्याथ = सम्झनु; तुम्हाकं = तिमिहरूलाई; भयं = भय; नोसिया = आउदैन ॥

नो चे बुद्धं सरेय्याथ, लोकजेट्ठं नरासभं ।
अथ धम्मं सरेय्याथ, निय्यानिकं सुदेसितं ॥

लोकजेट्ठं = लोकमा जेठा हुनुभएका; नरासभं = नरमध्ये उत्तम हुनुभएका; बुद्धं = बुद्ध भगवानको गुणलाई; चे यदि; नो सरेय्याथ = सम्झेन; अथ = यसरी सम्झेन भने; निय्यानिकं = संसारवाट उत्रिने; सुदेसितं = राम्रोसँग देशना गरिराखेका; धम्मं = धर्मको गुणलाई; सेरेय्याथ = सम्झनू ।

नोचे धम्मं सरेय्याथ, निय्यानिकं सुदेसितं ।
अथ संघ सरेय्याथ, पुञ्जक्खेत्तं अनुत्तरं ॥

निय्यानिकं = संसारवाट उत्रिने; सुदेसितं = राम्रोसँग देशना गरिराखेको; धम्मं = धर्मको गुणलाई; चे = यदि; नो सरेय्याथ = सम्झना गरेन; अथ = यसरी सम्झे भने; अनुत्तरं = उपमा नभएको; पुञ्जक्खेत्तं = पुण्यरूपी वीज रोप्ने अति उत्तम भएको खेत समान हुनुभएका; संघ = संघहरूको गुणलाई; सरेय्याथ = सम्झनू ।

एवं बुद्धं सरन्तानं, धम्मं संघञ्च भिक्खवो ।
भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो न हेस्सति ॥

भिक्खवे = हे भिक्षुगण हो; एवं = यसरी बताइए अनुसार; बुद्धं च = बुद्धको गुणलाई पनि; धम्मञ्च = धर्मको गुणलाई पनि; संघञ्च = संघहरूको गुणलाई पनि; सरन्तानं = सम्झीरहेका;

वो = तिमीहरूलाई; यं भयं वा = जुन भय पनि; यं छम्भितत्तं
 वा = जुन शरीर कम्प हुने पनि; यं लोम हंसोवा = जुन रौं
 ठाडो भै रोमाञ्च पनि; अत्थि = छन्; सो = त्यो भय, अत्थि
 = छन्; सो = त्यो भय हुने; नहेस्सति = हुदैन ।

धजगं सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

आटानाटिय सूत्रको निदान

भगवान बुद्ध राजगृहको गृद्धकुट पर्वतमा विहार गरी
 रहनुभएको बखतमा एकलाख कोटी यक्ष सैन्य भएका वैश्रवण
 महाराज, एकलाख कोटी गन्धर्व सैन्य भएका धृतराष्ट्र महाराज,
 एकलाख कोटी कुम्भण्ड सेना भएका विरूल्हक महाराज,
 एकलाख कोटी नाग सैन्य भएका विरूपाक्ष महाराज, यी चार
 चतुर्माहाराजाहरू आफ्ना सैन्य परिवारवाट जनही एकलाख कोटी
 सैन्य लिएर रात्रीको प्रहरमा आफ्नो शरीरको तेज आभरणको
 तेजले गृद्धकुट पर्वत सबै जाज्वल्यमान गरि भगवान बुद्ध कहाँ
 भक्तिपूर्वक सेवा गर्न आएका थिए । त्यस बखतमा वैश्रवण
 देवराजले भगवान बुद्धलाई आदरपूर्वक वन्दना गरी यस्तो बिन्ती
 गरे- “भन्ते भगवान ! धेरै यक्ष समूहमध्ये कुनै-कुनै यक्षहरू
 भगवानप्रति अप्रसन्न हुनेहरू पनि छन् । भिक्षु भिक्षुणी उपासक
 उपासिका यी चार परिषदले भगवानको ओवाद ग्रहण गरेर
 जङ्गलमा पर्वतमा रूखको फेद आदि एकान्तमा ध्यान भावना

विश्वमा शान्ति फैलिरहोस् ।

- ११८ -

गररिरहेको बखतमा भगवान प्रति अप्रसन्न भएका यक्षहरूले दुःख दिन सक्छन् । यक्षहरूले चारै प्रकारका परिषद्लाई दुःख दिन नसकिने तुल्याउन आटानाटिय नामक सूत्र रक्षाबन्धनको रूपमा तपाईंका शिष्यहरूलाई पाठ गर्ने उपदेश दिनुहोस् ।”

भगवान बुद्धले वैश्रवण महाराजले निवेदन गरेको कुरा मौन भएर स्वीकार गर्नुभयो । त्यसपछि चतुर्महाराज देवताहरू आफ्नो परिषद्का साथ भगवान बुद्धलाई आदरपूर्वक वन्दना गरी चतुर्महाराज देवलोकमा फर्के ।

भोलिपल्ट उज्यालो भएपछि भगवान बुद्धले भिक्षुहरूलाई आमन्त्रण गर्नुभई चतुर्महाराज देवताहरू आफ्ना परिवारसहित लिएर आई वैश्रवण महाराजले आटानाटिय सूत्र देशना गर्न निवेदन गरेको कुरा आफूले स्वीकार गरेको कुरा, आदरपूर्वक वन्दना गरी फर्केको सबै कुरा बताउनुभई “भिक्षु हो ! आजदेखि चारै परिषद्लाई प्रचण्ड देवताहरू र यक्षहरूको तर्फबाट पीडा कष्ट हुन नदिन आटानाटिय नामक रक्षा बन्धन सिकेर पाठ गर” भनी आज्ञा गर्नुभएर “विपस्सी च नमत्थु” आदि “महन्तं वीत सारदं”सम्मको छ गाथा आज्ञा हुनुभयो । भिक्षुहरूले पनि आटानाटिय परित्राण छ गाथालाई भगवानको आज्ञानुसार सिकेर जङ्गल पर्वत रूखमूल आदि एकान्त ठाउँमा पाठ गर्ने भए । त्यसबखत भिक्षु-भिक्षुणी उपासक-उपासिका यी चारै परिषद्लाई प्रचण्ड देवताहरू यक्षहरूले दुःख कष्ट नदिएकोले आनन्दपूर्वक सत्पुरुषहरूको धर्म भइरहको ध्यान भावनामा लागि रहे । यो

कुरा पाथेय्य सुत्त ग्रन्थमा उल्लेख भएको छ । प्रस्तुत आटानाटिय सुत्रमा उपरोक्त छ गाथाको अतिरिक्त बुद्ध वंश पालि र धम्मपद पालिका केही गाथाहरू पनि छन् । साथै सीहलद्वीपका आचार्य तथा अन्य आचार्यहरूले रचना गरिराखेका बुद्ध, धर्म र संघको गुण तथा नागहरूको गुण प्रशंसा गर्दै आशिषको रूपमा रचना गरिराखेका गाथाहरू जुन पाठ गर्ने र पाठ श्रवण गर्नेलाई फल दिने हुन्छ ।

आटानाटिय सूत्रको शब्दार्थ

अप्पसन्नेहि नाथस्स, सासने साधुसम्मते ।

अमनुस्सेहि चण्डेहि, सदा किब्बिस कारिभि ॥

परिसानं चतुस्सन्नं, अहिंसाय च गुत्तिया ।

यं देसेसि महावीरो, परित्तं तं भणाम हे ॥

Dhamma.Digital

नाथस्स = बुद्ध भगवानको; साधुसम्मते = उत्तम भनिएको; सासने = शासनमा; अपस्सन्नेहि = अप्रसन्न भएका; चण्डेहि = प्रचण्ड भएका; सदा = सधै; किब्बिसकारिभि = डरलाग्दो काम गर्ने स्वभाव भैरहेका; अमनुस्सेहि = यक्षहरूले; चतुस्सन्नं = चारप्रकारका; परिसानं = परिषदहरूलाई; अहिंसाय च = दुःख कष्ट नदिनुको निमित्त पनि; गुत्तियाच = रक्षा गर्नुको निमित्त पनि; महावीरो = अत्यन्त कोशिस वीर्यवान हुनुभएका

बुद्ध भगवानले; यं परित्तं = जुन आटानाटिय परित्राणलाई; हे = हेसज्जन वर्ग हो; मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

विपस्सिस्स च नमत्थु, चक्खुमन्तस्स सिरीमतो ।

सिखिस्सापि च नमत्थु, सब्ब भूतानु कम्पिनो ॥१॥

चक्खुमन्तस्स = पञ्चनेत्रले सम्पन्न हुनुभएका; सिरीमतो = भाग्य ऐश्वर्यले सम्पूर्ण हुनुभएका; विपस्सिस्स च = विपश्वी भगवानलाई पनि; मे = मैले; नमो = नमस्कार गरेको; अत्थु = हुनुपयो, भयो । सब्ब भूतानु कम्पिनो = भएभरका सत्व प्राणीहरूलाई दया करूणा राख्नुभएका; सिखिस्सापि च = सिखी तथागतलाई पनि; मे = मैले; नमो = नमस्कार गरेको; अत्थु = भयो ।

वेस्सभुस्स च नमत्थु, न्हातकस्स तपस्सिनो ।

नमत्थु ककुसन्धस्स, मारसेना पमद्दिनो ॥२॥

न्हातकस्स = क्लेशलाई भगाएर पठाइसक्नुभएका; अथवा दुश्चरित्र कर्मलाई पखालेर पठाउनुभएका; तपस्सिनो = तपश्चर्या गर्ने स्वभाव हुनुभएका; वेस्सभुस्स च = वेस्सभु तथागतलाई पनि; मे = मेरो; नमो = नमस्कार गरेको; अत्थु = भयो । मारसेना पमद्दिनो = मार शैत्यलाई मर्दन गर्नुभएका; ककुसन्धस्स = ऋकुच्छन्द तथागतलाई पनि; मे = मैले; नमो = नमस्कार गरेको; अत्थु = भयो ।

कोणागमनस्स नमत्थु, ब्राह्मणस्स वुसीमतो ।

कस्सपस्स च नमत्थु, विप्पमुत्तस्स सब्बधि ॥३॥

ब्राह्मणस्स = दुश्चरित्र कर्मलाई हटाई सक्नुभएका; वुसीम तो = पाँच बशीभावले पूर्ण हुनुभएका; कोणागमनस्स = कोणागमन तथागतलाई पनि; मे = मेरो; नमो = नमस्कार गरेको; अत्थु = भयो; सब्बधि = सबै प्रकारका क्लेशले; विप्पमुत्तस्स = विमुक्त हुनुभएका; कस्सपस्स च = काश्यप तथागतलाई पनि; मे = मैले; नमो = नमस्कार गरेको; अत्थु = भयो ।

अङ्गीरसस्स नमत्थु, सक्यपुत्तस्स सिरीमतो ।

यो इमं धम्मं देसेसि, सब्ब दुक्खा पनूदनं ॥४॥

यो = जुन गौतम तथागतले; सब्बदुक्खापनूदनं = सम्पूर्ण दुःखलाई हटाउने; इमं धम्मं = यो धर्मलाई; देसेसि = देशना गर्नु भयो; अङ्गीरसस्स = शरीरबाट जाज्वल्यमान रूपले तेज रश्मि निस्केर प्रकाशमान हुनुभएका; सिरीमतो = श्री शौभाग्यले सम्पन्न हुनुभएका; सक्यपुत्तस्स = शाक्यकुमार हुनुभएका; तस्स = उनी गौतम तथागतलाई; मे = मैले; नमो = नमस्कार गरेको; अत्थु = भयो ।

येचापि निब्बुता लोके, यथाभूतं विपस्सिसुं ।

ते जना अपिसुणाथ, महन्ता वीतसारदा ॥५॥

लोके = लोकमा; निब्बुता = शान्त भै सक्नुभएका; ये चापि जना = जुन तथागतहरूले; यथाभूतं = जस्ताको तस्तै नै; विपस्सिसुं = देखिसक्नुभयो; ते जना = उनी बुद्धहरू; अपिसुणा = चुक्ल कुरा नगर्ने भएका; अथ = यस्तै नै; महन्ता = उत्तम हुनुभएका हुन्; वीतसारदा = भय र त्राशले मुक्त भएका हुन् ।

हितं देवमनुस्सानं, यं नमस्सन्ति गोतमं ।

विज्जाचरणसम्पन्नं, महन्तं वीतसारदं ॥६॥

विज्जाचरण सम्पन्नं = तीन विद्या, आठ विद्या र प्रन्ध चरणले सम्पूर्ण हुनुभएका; महन्तं = उत्तम हुनुभएका; वीतसारदं = भय त्राशबाट मुक्त हुनुभएका; देव मनुस्सानं = देव मनुष्यहरूको; हितं = हित हुने काम गर्नुभएका; गौतमं = गौतम वंश हुनुभएका; यं बुद्धं = जुन बुद्ध भगवानलाई; नमस्सन्ति = नमस्कार गर्छु ।

एते चञ्जे च सम्बुद्धा, अनेक सत कोटियो ।

सब्बे बुद्धा सम समा, सब्बे बुद्धा महिद्धिका ॥७॥

एते च = उनी विपश्ची आदि सात तथागतहरू पनि; अञ्जे = अरू; अनेक सत कोटियो = कोटानकोटि भन्दा बढी, सम्बुद्धा च = सम्यक सम्बुद्धहरू पनि; सब्बे = सबै; बुद्धा = बुद्धहरू; असमसमा = प्रत्येक बुद्धहरू, श्रावकहरूसँग जोडा

नहुनुभएका भएर तथागतहरूसँग मात्र जोडा हुनुभएका हुन्; सब्बे = सबै; बुद्धा = बुद्धहरू; महिद्विका = महान ऋद्धिवान हुनुहुन्छ ।

सब्बे दसबलूपेता, बेसारज्जेहु पागता ।

सब्बे ते पटिजानन्ति, आसभण्ठान मुत्तमं ॥८॥

सब्बे = सबै; बुद्धा = बुद्धहरू; दसबलूपेता = स्थानास्थान आदि दश बलले सम्पूर्ण हुनु हुन्छ; बेसारज्जेहि = चार वैशारद्य ज्ञानलाई; पटिजानन्ति = स्वीकार गर्नुभयो ।

सीहनादं नदन्ते ते, परिसासु विसारदा ।

ब्रह्मचक्कं पवत्तेन्ति, लोके अप्पटिवत्तियं ॥९॥

एते = उनी बुद्धहरूले; परिसासु = चार परिषद, आठ परिषदको बीचमा; विसारदा = निर्भिक भएर; सीहनादं = केशर सिंहले जस्तै नाद गरेर; नदन्ति = नाद गर्नुहुन्छ; लोके = लोकमा; अप्पटिवत्तियं = कसैले देशना गर्न नसकेको; ब्रह्मचक्कं = उत्तम धर्मचक्रलाई; पवेन्ति = देशना गर्नुभयो ।

उपेता बुद्धधम्महि, अट्ठारसहि नायका ।

वात्तिंस लक्खणूपेता, सीतानुब्यञ्जनाधरा ॥१०॥

नायका = तीन प्रकारका मानिसहरूको मार्गदर्शक हुनुभएका भगवान; अट्ठारसहि = अठार प्रकारका; बुद्ध धम्महि

= बुद्ध गुणले; उपेता = सम्पूर्ण हुनुहुन्छ; बत्तिसलक्खणूपेता = वत्तीस लक्षणले पूर्ण हुनुहुन्छ; असीतानुव्यञ्जनधरा = अस्सी वटा सानासाना लक्षणलाई धारण गर्नुभएका हुनुहुन्छ ।

ब्यामप्पभाय सुप्पभा, सब्बे ते मुनिकुञ्जरा ।

बुद्धा सब्बञ्जुनो एते, सब्बे खीणासवा जिना ॥११॥

सब्बे = सबै; ते = उनी बुद्धहरू; ब्यामप्पभाय = ब्यामभर लामो रश्मिले; सुप्पभा = अत्यन्त जाज्वल्यमान हुने गरि प्रकाशमान हुनुभएका छन्; मुनिकुञ्जरा = भिक्षुहरूभन्दा उत्तम हुनुहुन्छ; सब्बे = सबै, एते बुद्धा = उनी बुद्धहरू; सब्बञ्जुनो = सम्पूर्ण धर्मलाई जान्नुभएको हुनुहुन्छ; खीणासवा = आश्रव सबै क्षीण भैसकेका हुन्; जिना = पञ्चमारलाई जिति सक्नुभएका हुन् ॥

महापभा महातेजा, महापञ्जा महब्बला ।

महाकारुणिका धीरा, सब्बेसानं सुखावहा ॥१२॥

महापभा = महान रश्मि हुनुभएका; महातेजा = महान तेज हुनुभएका; महापञ्जा = महान प्रज्ञा हुनुभएका; महब्बला = महान कायबल र ज्ञान बल हुनुभएका; महा कारुणिका = महान करुणा भएका; धीरा = कोशिस पनि भएका; सब्बेसानं = सम्पूर्ण सत्वहरूलाई; सुखावहा = सुख तर्फ लैजानुभएका ।

दीपा नाथा पतिट्ठा च, ताणा लेणा च पाणिनं ।
गती बन्धु महेस्सासा, सरणा च हितेसिना ॥१३॥

सब्बेसं = सबै; पाणिनं = प्राणीहरूको; दीपा च = आधार लिने द्वीप जस्तै हुनुभएका; नाथा च = नाथ पनि हुनुभएका; पतिट्ठा च = प्रतिष्ठा पनि हुनुभएका; ताणा च = तार्ने (बचाउने) पनि; लेणा च लुक्ने स्थान जस्तै पनि हुनुभएका; बन्धु च = बन्धु पनि हुनुभएका; महेस्सासा = हित कामनालाई पुऱ्याई दिने इन्द्र ब्रह्मा जस्तै पनि हुनु हुन्छ; सरणा च = शरण लिने पनि हुनु हुन्छ; हितेसिनो = हित उपकार हुनेलाई खोजी गर्ने पनि हुनुहुन्छ ।

स देवकस्स लोकस्स, सब्बे एते परायणा ।

ते साहं सिरसा पादे, वन्दामि पुरिसुत्तमे ॥१४॥

सब्बे = सबै; एते बुद्धा = उनी बुद्धहरू; सदेवकस्स = देवता सहित; लोकस्स = लोकको; परायणा च = आधार पनि हुनुभएको अहं = म; पुरिसुत्तमे = उत्तम मध्येमा पनि उत्तम पुरुष हुनुभएका; तेसं = उनी बुद्धहरूको; पादे = पाउमा; सिरसा = शिरले; वन्दामि = नमस्कार गर्दछु ।

वचसा मनसा चे व, वन्दामे ते तथागते ।

सयने आसने ठाने, गमने चापि सब्बदा ॥१५॥

अहं = म; एते तथागते = उनी बुद्धहरूलाई; सयने च = सुत्ता पनि; आसने च = बस्दा पनि; ठाने च = उभिंदा पनि; गमने चापि = गइरहंदा पनि; मनसा च = मनले पनि; बचसा = बचनले पनि; सब्बदा = सधैं बन्दना गर्दछु ।

सदा सुखेन रक्खन्तु, बुद्धा सन्तिकरा तुवं ।

तेहि त्वं रक्खितो सन्तो, मुत्तो सब्ब भयेहि च ॥१६॥

सन्तिकरा = क्लेशलाई शान्त गर्नुभएका; बुद्धा = बुद्धहरूले; तुवं = तिमिलार्इ; सदा = सधैं; सुखेन = सुखले; रक्खन्तु = रक्षा गरून्; ते हि = उनी बुद्धहरूले; रक्खितो = रक्षित भएर; त्वं = तिमि; सन्तो च = शान्त पनि; सब्ब भयेहि = सम्पूर्ण भयवाट; मुत्तो = मुक्त; भवन्तु = होवोस् ।

सब्बरोगा विनीमुत्तो, सब्बसन्ताप वज्जितो ।

सब्बवेरमतिककन्तो, निब्बुतो च तुवं भव ॥१७॥

तुवं = तिमि; सब्बरोग विनिमुत्तो च = सबै रोगवाट विनिर्मुक्त र; सब्बसन्ताप वज्जितो = सम्पूर्ण सन्तापवाट अलग भएको; सब्ब वेर मतिककन्तो = सम्पूर्ण भित्रि बाहिरी शत्रुलाई अतिक्रमण गर्न सक्ने पनि; निब्बुतो च = शान्त पनि; भव = होवोस् ।

तेसं सच्चेन सीलेन, खन्ति मेत्ता बलेन च ।

तेपि अम्हेनुरक्खेन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥१८॥

तेसं = उनी बुद्धहरूको; सच्चेन = सत्यको आनुभावले पनि; सीलेन च = शीलले पनि; खन्ति मेत्ता बलेन च = क्षान्ति र मैत्रीको बलले पनि; तेपि = उनी बुद्धहरूले; अम्हे = हामीलाई; अरोगेन च = आरोग्य गरेर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

पुरत्थिमस्मिं दिसा भागे, सन्तिभूता महिद्धिका ।
ते पि अम्हेनुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥१९॥

पुरत्थिमस्मिं दिसाभागे = पूर्व दिशा तिर; महिद्धिका = महान ऋद्धि भएका; भूता = धेरै नै गन्धर्व देवताहरू; सन्ति = छन्; ते पि = ती गन्धर्व देवताहरूले पनि; अम्हे = हामीलाई; अरोगेन = निरोगी तुल्याएर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

दक्खिणस्मिं दिसा भागे, सन्ति देवा महिद्धिका ।
तेपि अम्हे नुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२०॥

दक्खिणस्मिं दिसाभागे = दक्षिण दिशा तिर; महिद्धिका = महान ऋद्धि भएका; देवा = कुम्भाण्ड देवताहरू; सन्ति = छन्; ते पि = ती कुम्भाण्ड देवताहरूले पनि; अम्हे = हामीहरूलाई; अरोगेन = निरोगी तुल्याएर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

पच्छिमस्मिं दिसाभागे, सन्ति नागा महिद्धिका ।
तेपि अम्हे, नुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२१॥

पच्छिमस्मिं दिसाभागे = पश्चिम दिशा तर्फ; महिद्धिका = महान ऋद्धि भएका; नागा = धेरै नै नागहरू; सन्ति = छन्; तेपि = ती नागहरूले पनि; अम्हे = हामीहरूलाई; अरोगेन = निरोगी तुल्याएर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

उत्तरस्मिं दिसाभागे, सन्ति यक्खा महिद्धिका ।
तेपि अम्हे नुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२२॥

उत्तरस्मिं दिसाभागे = उत्तर दिशा तिर; महिद्धिका = महान ऋद्धि भएका; यक्खा = धेरै नै यक्षहरू; सन्ति = छन्; तेपि ती यक्षहरूले पनि; अम्हे = हामीलाई; अरोगेन = निरोगी तुल्याएर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

पुरत्थिमेन धतरट्ठो, दक्खिणेन विरूल्हको ।
पच्छिमेन विरूपक्खो, कुवेरो उत्तरं दिसं ॥२३॥

पुरत्थिमेन = सुमेरू पर्वतको पूर्व दिशा तिर; धतरट्ठो = धृतराष्ट्र देवराज पनि; दक्खिणेन = दक्षिण दिशा तिर;

विरूहको = विरूहक देवराज पनि; पच्छिमेन = सुमेरु पर्वतको पश्चिम दिशा तिर; विरूपखो = विरूपाक्ष देवराज पनि; उत्तरस्मि दिसे = सुमेरु पर्वतको उत्तर दिशा तिर; कुवेर देवराज पनि ।

चत्तारो ते महाराजा, लोकपाला यसस्सिनो ।

तेपि अम्हे, नुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२४॥

लोकपाला = लोकलाई पालन गरिरहेका; यसस्सिनो = निकै यश परिवार भएका; चत्तारो = चार जना; ते महाराजा = ती महाराजहरू; वसन्ति = वसीरहेका छन्; ते = ती; चतु = चार महाराजा देवताहरूले पनि; अम्हे = हामीलाई; अरोगेन = निरोगी तुल्याएर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

आकासट्ठाच भूमट्ठा, देवा नागा महिद्धिका ।

तेपि अम्हे, नुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२५॥

आकासट्ठा = आकाशमा रहेका; देवा च = देवताहरू पनि; भूमट्ठा च = भूमीमा रहेका; देवा च = देवताहरू पनि; नागा च = नागहरू पनि; महिद्धिका = महान ऋद्धि भएका हुन्; तेपि = ती देव नागहरूले पनि; अरोगेन = निरोगी तुल्याएर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अम्हे = हामीहरूलाई; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

इद्धिमन्तो च ये देवा, वसन्ता इध सासने ।
तेपि अम्हे, नुरक्खन्तु, अरोगेन सुखेन च ॥२६॥

इद्धिमन्तो च = ऋद्धि पनि भएका; ये देवा च = जुन देवताहरू पनि; इध सासने = यो शासनमा; वसन्ता = रहेका; सन्ति = छन्; तेपि देवा = ती देवताहरूले पनि; अरोगेन = निरोगी तुल्याएर; सुखेन च = सुख दिएर पनि; अम्हे = हामीहरूलाई; अनुरक्खन्तु = आरक्षा गरून् ।

सब्बीतियो विवज्जन्तु, सोको रोगो विनस्सतु ।

मा ते भवत्त्वन्तरायो, सुखी दीघायुको भव ॥२८॥

सब्बीतियो = सम्पूर्ण उपद्रव; विवज्जन्तु = हटेर जावोस्; सोको = शोक पनि; रोगो = रोग पनि; विनस्सन्तु = नष्ट भएर जावोस्; ते = तिमिलेलाई; अन्तराया = अन्तराय; मा भवन्तु = नहोस्; सुखी च = सुखी पनि; दीघायुको च = दीर्घायु पनि; भव = होवोस् ।

अभिवादन सीलिस्स, निच्चं वुड्ढा पचायिनो ।

चत्तारो धम्मा बड्ढन्ति, आयु वण्णो सुखं वलं ॥२९॥

अभिवादन सीलिस्स = त्रिरत्नलाई आदर राखेर वन्दना गर्ने स्वभाव नभएका; निच्चं = सधै, वुड्ढापचायिनो = गुण

बृद्धि वयबुद्धि गुणले जेष्ठ भएकाहरूलाई; आदर सत्कार गर्ने स्वभाव भएका; पुग्गलस्स = पुद्गलाई; आयुञ्च = आयू लामो हुने पनि; वण्णो च = रूप लावण्य राम्रो हुने पनि; सुखञ्च = सुख आनन्द हुने पनि; वलञ्च = शारीरिक बल र ज्ञान बल हुने पनि; इति = यसरी; चत्तारो = चारवटा; धम्मा = गुण धर्म; वड्ढन्ति = बृद्धि हुन्छ ।

आटानाटिय्य सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

अंगुलिमाल सूत्रको निदान

एकदिन आयुष्मान अंगुलिमालले भगवानलाई अभिवादन गरी विन्ती गरे - “भन्ते ! आज म पात्र चीवर धारण गरी श्रावस्तीमा भिक्षाटन गर्छु । त्यहाँ एउटी महिला प्रसव पीडाले पीडित भइराखेको देखेर मेरो मनमा यस्तो लाग्यो हाय ! प्राणीहरूले दुःख भोगी रहेछु !! हाय ! प्राणीहरूले दुःख भोगी रहेछु !!”

अनि भगवानले भन्नुभयो- “त्यसो भए अंगुलिमाल ! जहाँ ती महिला छिन् त्यहाँ गएर यस्तो भन- “बहिनी ! म जन्मेदेखि जानाजान प्राणी हिंसा गरेको मलाई थाहा छैन” यो सत्य वचनको प्रभावले तिम्रो मङ्गल होस् गर्भको पनि मङ्गल होस् ।” यो सुनेर अंगुलिमालले विन्ती गरे - “भन्ते ! यो त मैले निश्चय नै झुठ बोलेको हुनेछु ! भन्ते मैले जानाजानी धेरै नै प्राणीघात गरेको छु ।”

भगवान बुद्धले अंगुलिमालको शंका निवारण गर्नुभई पुनः भन्नुभयो “अंगुलिमाल ! त्यसो भए तिम्री जहाँ ती महिला छिन् त्यहाँ गएर यस्तो भन “यतो हं भगिनी .....।”

हवस् भनी आयुष्मान अंगुलिमाल गएर यही सूत्र पाठ गरी दिनुभयो । अनि यो पाठ सुनेर ती महिलालाई जुन प्रसव वेदना भइराखेको थियो, त्यो वेदना शान्त भएर बालक जन्म्यो, बालकलाई पनि मङ्गल भयो । यो सूत्र अंगुलिमाललाई लोकनाथ हुनुभएका तथागतले देशना गर्नुभएको सूत्र हो ।

अंगुलिमाल सूत्रको शब्दार्थ

परित्तं यं भणन्तस्स निसिन्न ठान धोवनं ।

उदकम्पि विनासेति, सब्बमेव परिस्सयं ॥

यं परित्तं = जुन अंगुलिमाल सूत्रलाई; भणन्तस्स = पाठ गर्ने स्थविरको; निसिन्नठान धोवनं = वसेको फलेक धोएको; उदकम्पि = पानीले पनि; सब्बं = सबै; परिस्सयं = बिघ्न; विनासेति एव = हटाइ पठाउन सकिन्छ ।

सोत्थिना गब्भ वुट्ठानं, यञ्च साधेति तड्खणे ।

थेरस्स अंगुलिमालस्स, लोकनाथेन भासितं ।

कप्पट्ठायिं महातेजं, परित्तं तं भणाम हे ॥

यं = जुन अंगुलिमाल परित्राणले; सोत्थिना = सुख आनन्द पूर्वक; गब्भवुट्ठानञ्च = प्रसव हुने पनि; तड्खणे = त्यो पाठ गर्ने क्षणमा नै; साधेति = सिद्ध हुन्छ । अंगुलिमालस्स = अंगुलिमाल नाम भएका; थेरस्स = स्थविरलाई; लोकनाथेन = भगवान बुद्धले; भासितं = बताउनुभएको; कप्पट्ठायिं = आयु कल्पभर रहने; महातेजं = महानुभाव भएको; तं परित्तं = त्यो परित्राणलाई; हे = हे सज्जन वर्ग हो; मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

यतो हं भगिनि अरियाय जातिया जातो नाभिजानामि सञ्चिच्च पाणं जीविता वोरोपेता तेन सच्चेन सोत्थि ते होतु सोत्थि गब्भस्स ।

भगिनि = बहिनी; अहं = म; यतो = जुन वेला देखि; अरियाय = उत्तम भएको; जातिया = जातमा; जातो = जन्मिएँ; ततो = त्यस वेला देखि; सञ्चिच्च = मानेँ चेतना मनमा राखी; पाणं = प्राणीलाई; जीविता = जीवितेन्द्रियमा; वोरोपेता = प्रहार गरेको; नाभिजानामि = थाहा छैन; तेन सच्चेन = त्यो सत्यको प्रभावले; ते = तिमीलाई; सोत्थि = सुख आनन्द; होतु = होवास् । गब्भस्स = गर्भमा रहेका बच्चा पनि; सोत्थि = सुख आनन्द; होतु = होवोस् ।

अंगुलिमाल सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

बोज्झङ्ग सूत्रको निदान

भगवान बुद्ध राजगृहको बेलुवन कलन्दक निवापमा विहार गरिरहनुभएको वखतमा आयुष्मान महाकाश्यप पिप्पलि गुफामा विरामी भएर बसेको ठाउँमा भगवान बुद्ध पाल्नुभई उनको रोग शान्त गर्नुको निमित्त बोज्झङ्ग सूत्र देशना गर्नु भयो । त्यस गृद्धकुट पर्वतमा आयुष्मान मौद्गल्यायन विरामी हुँदा पनि भगवान बुद्ध पाल्नुभई उनको रोग शान्त गर्नुको निमित्त बोज्झङ्ग सूत्र देशना गर्नुभयो ।

एक दिन स्वयं भगवान बुद्ध अस्वस्थ हुनुभयो । त्यसवेला आयुष्मान चुन्द भगवान बुद्धकहाँ आएर अभिवादन गरी छेउमा बसे । एक छेउमा बसेका आयुष्मान चुन्दलाई भगवान बुद्धले भन्नुभयो - प्रिय पुत्र चुन्द ! मलाई बोज्झङ्ग सूत्र सुन्ने इच्छा भयो, राम्रोसँग सुनिने गरी पाठ गर ।

आयुष्मान चुन्दले भगवानको आज्ञालाई शिरोपर गरी “सत्तिमे भन्ते बोज्झङ्गा भगवता सम्मदक्खाता” आदि बोज्झङ्ग सूत्र पाठ गर्नु भयो । यसलाई ध्यानपूर्वक भगवान बुद्धले सुन्नुभयो । त्यतिवेला भगवान बुद्धको शरीरमा भइरहेको सबै रोग हुरिले उडाएर लगेको भुवा झै शान्त भएर गयो ।

प्रस्तुत परित्राणमा आएको “बोज्झङ्गो सति सङ्खातो” आदि गाथा उपरोक्त बोज्झङ्ग सूत्र देशनासहित सत्य कृत्याको रूपमा आचार्यहरूले संक्षिप्त गरेर रचना गरी राखेको गाथा हो । तैपनि आनिशंस फल कम हुदैन ।

बोज्झङ्ग सूत्रको शब्दार्थ

संसारं संसरन्तानं, सब्बदुक्खाविनासने ।

सत्त धम्मं च बोज्झङ्गे, मारसेना पमद्दने ॥

संसारं = संसारमा; संसरन्तानं = घुमिरहेका सत्वहरूको; सब्बदुक्खाविनासने = सम्पूर्ण दुःखाई विनाश गर्ने; मारसेना पमद्दने = क्लेशरूपी मार शैत्यलाई ध्वंस गर्ने, सत्त = सात वटा; बोज्झङ्गे = अर्हत मार्गको अङ्ग भइरहेको ।

बुज्झित्वा येचिमे सत्ता, तिभवा मुत्त कुत्तमा ।

अजातिमजरा व्याधिं, अमतं निब्भयं गता ॥

ये इमे धम्मं = जुन धर्मलाई; बुज्झित्वा च = बुझेर मात्रै पनि; सत्ता = सत्वप्राणीहरू; तिभवा = तीन भववाट; मुत्तका = मुक्त भएर गए । उत्तमा = उत्तम भएको; अजातिं = जन्म हुनु नपर्ने; अजरा = बुढो हुनु नपर्ने; अब्याधिं = रोगी हुनु नपर्ने; निब्भयं = भय नभएको; अमतं = मृत्यु हुनुवाट रहित भैरहेका निर्वाणमा; गता = गए (पुग्यो) ।

एवमादि गुणूपेतं अनेकगुणसङ्गहं ।

ओसधञ्च इमं मन्तं, बोज्झङ्गञ्च भणाम हे ॥

एवमादिगुणूपेतं = यस्ता गुणले युक्त भैरहेको; ओसधञ्च
 = औषधि जस्तै भैरहेको; मन्तञ्च = मन्त्र जस्तै पनि भैरहेको;
 इमं बोद्धञ्च = यो बोध्यङ्ग सूत्रलाई; हे = हे सज्जनवर्गहो;
 मयं = हामीले; भणाम = पाठ गरौं ।

बोद्धङ्गो सति संखातो, धम्मानं विचयो तथा ।

वीरियं पीति पस्सद्वि, बोद्धङ्गा च तथा परे ॥१॥

सति संखातो = स्मृति भनि नाम भैरहेको; बोद्धङ्गा च
 = बोध्यङ्ग पनि; तथा त्यस्तै; धम्मानं विचयो च = धर्म विचय
 सम्बोध्यङ्ग पनि; वीरियो च = वीर्य सम्बोध्यङ्ग पनि; पीति च =
 पीती सम्बोध्यङ्ग पनि; पस्सद्वि च = प्रश्रब्धि सम्बोध्यङ्ग पनि; तथा
 = त्यस्तै नै; अपरं = अर्को

समाधुपेक्खा बोद्धङ्गा, सत्ते ते सब्बदस्सिना ।

मुनिना सम्म दक्खाता, भाविताबहुली कता ॥२॥

समाधुपेक्खा = समाधि उपेक्षा भनिएको; बोद्धङ्गा
 च = संबोध्यङ्ग पनि; सत्त = सातवटा; एते बोद्धङ्गा = यी
 बोध्यङ्गहरूलाई; सब्ब दस्सिना = सर्वदर्शी हुनुभएका; मुनिना =
 बुद्ध भगवानले; सम्मा = राम्रोसँग; अक्खाता = देशना गर्नुभयो
 भाविता = भावना गर्नुपर्ने हो; बहुलीकता = वारवार भावना
 गर्नुपर्ने हो ।

संवत्तन्ति अभिञ्जाय, निब्बानाय च बोधिया ।

एतेन सच्च वज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥३॥

अभिञ्जाय = साक्षात्कार गर्नुपर्ने धर्मलाई जान्नको निम्ति पनि; निब्बानाय = क्लेशलाई शान्त गर्नुको निम्ति पनि; बोधिया च = अर्हत मार्ग ज्ञानलाई जान्नुको निम्ति पनि; संवत्तन्ति = भयो; एतेन सच्च वज्जेन = यो सत्य वचनको प्रभावले पनि; सब्बदा = सधैं नै; ते = तिमिले; सोत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

एकस्मिं समये नाथो, मोग्गलानञ्च कस्सपं ।

गिलाने दुक्खते दिस्वा, बोज्झङ्गे सत्त देसयि ॥४॥

एकस्मिं समये = एक समयमा; नाथो = बुद्ध भगवानले; मोग्गलानञ्च = मौद्गल्यायन स्थवीरलाई र; कस्सपञ्च = काश्यप स्थविरलाई पनि; गिलाने = विरामी भै रहेको; दुक्खते = दुःखी भैरहेको; दिस्वा = देखनुभएर; सत्त = सात वटा; बोज्झङ्गे = बोध्यङ्ग धर्मलाई; अदेसयि = देशना गर्नु भयो ।

ते च तं अभिनन्दित्वा, रोगा मुच्चंसु तड्खणे ।

एतेन सच्च वज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥५॥

ते च = ती स्थविरहरूको पनि; तं = त्यो देशना गर्नुभएको देशनालाई; अभिनन्दित्वा = निकै मन प्रसन्न भएर;

तंखणे = सोही क्षणमा (तुरन्त); रोगा = रोगवाट; मुच्चिसु = मुक्त भयो । एतेन सच्चवज्जेन = यो सत्य वचनको प्रभावले पनि; सब्बदा = सधै नै; ते = तिमीलाई; सोत्थि = सुख बुद्धि, होतु = होवोस् ।

एकदा धम्मराजापि, गेलञ्जेनाभिपीलितो ।

चुन्दत्थेरेन तं येव, भणापेत्वान सादरं ॥६॥

एकदा = एक समयमा; धम्मराजापि = धर्म राजा हुनुभएका बुद्ध पनि; गेलञ्जे = विरामी हुनुहुँदा; अभिपीलितो = निकै कष्ट भएर; चुन्दत्थेरेन = चुन्दस्थविरलाई; तं, एव = त्यो बोध्यङ्गसूत्र नै; सादरं = आदरपूर्वक; भणापेत्वा = पाठ गर्न लगाएर ।

सम्मोदित्वान आवाधा, तम्हा वुट्ठासि ठानसो ।

एतेन सच्च वज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥७॥

सम्मोदित्वान = खुशी प्रसन्न भएर; ठानतो = भन्नुभएको क्षणमा नै; तम्हानं आवाधा = त्यो रोगवाट; वुट्ठासि = उठ्नुभयो; एतेन सच्चवज्जेन = यो सत्य वचनको प्रभावले; सब्बदा = सधै नै; ते = तिमीहरूलाई; सोत्थि = सुख वृद्धि, सुखानन्द होतु = होवोस् ।

पहीना ते च आवाधा, तिण्णनम्पि महेसिनं ।

मग्गा हता किलेसा, व पत्तानुपत्तिधम्मतं ।

एतेन सच्च वज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥

तिण्णन्नम्पि = तीनै जना; महेसिनं = महाकाश्यप
 स्थविर; महा मौद्गल्यायन स्थविर र बुद्ध भगवानको
 पनि; ते आवाधा च = त्यो रोग पनि; पहीना = हटेर
 गयो; मग्गाहताकिलेसा व = मार्गवाट हटाइने क्लेश झै; अनुप्पत्ति
 धम्मतं = फेरी नउठ्ने भावले; पत्ताएव = पुगी नै सक्यो; एतेन
 सच्च वज्जेन = यो सत्य वचनको प्रभावले; सब्बदा = सधै नै;
 ते = तिमीलाई; सोत्थि = सुख वृद्धि; होतु = होवोस् ।

बोध्यङ्ग सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

पुब्बण्ह सूत्रको शब्दार्थ

यं दुन्नमित्तं अव-मङ्गलञ्च, यो चा-मनापो सकुणस्स सद्दो ।
 पापग्गहो दुस्सपिनं अकन्तं, बुद्धानुभावेन विनास मेन्तु ॥१॥

यं दुन्नमित्तं च = जुन खराव निमित्त पनि; यं
 अवमङ्गलञ्च = जुन खराव मंगल पनि; सकुणस्स = चराको; यो
 अमनापो = मनलाई आनन्द नहुने; यो सद्दो = जुन शब्द
 पनि; यो पापग्गहो = जुन पापग्रह पनि; अकन्तं = अप्रसन्न
 भएको; य दुस्सुपिनञ्च = यी खराव सपना पनि; सन्ति = छन ।
 एते दुन्नमित्तादयो = यी खराव दुर्निमित्त आदि; बुद्धानु भावेन
 = बुद्ध भगवानको गुण आरम्भण भएर प्राप्त भएको चेतनाको
 आनुभावले; विनासं = विनास भावमा; यन्तु = पुगोस् ॥

यं दुन्तिमित्तं अव- मङ्गलञ्च, यो चा-मनापो सकुणस्स सददो ।
पापग्गहो दुस्सुपिनं अकन्तं, धम्मानुभावेन विनास मेन्तु ॥२॥

यं दुन्तिमित्तं च = जुन खराव निमित्त पनि; यं अवमङ्गलञ्च
= जुन खराव मंगल पनि; सकुणस्स = चराको; अमनापो =
मनलाई आनन्द नहुने; यो सददो = जुन शब्द पनि; यो पापग्गहो
= जुन पापग्रह पनि; अकन्तं = अप्रसन्न भएको; यं दुस्सुपिनञ्च =
जुन खराव सपना पनि; सन्ति = छन् । एते दुन्तिमित्तादयो = यी
खराव दुन्निमित्त आदि; धम्मानु भावेन = दश वटा उत्तम भएको
धर्म आरम्मण भएर प्राप्त भएको चेतनाको आनुभावले; विनासं
= विनास भावमा; यन्तु = पुगोस् ॥

यं दुन्तिमित्तं अव-मङ्गलञ्च, यो चा-मनापो सकुणस्स सददो ।
पापग्गहो दुस्सु पिनं अकन्तं, संघानुभावेन विनास मेन्तु ॥३॥

यं दुन्तिमित्तं च = जुन खराव निमित्त पनि; यं
अवमङ्गलञ्च = जुन खराव मंगल पनि; सकुणस्स = चराको;
अमनापो = मनलाई आनन्द नहुने; यो सददो = जुन शब्द
पनि; यो पापग्गहो = जुन पाप ग्रह पनि; अकन्तं = अप्रसन्न
भएको; यं दुस्सुपिनञ्च = जुन खराव सपना पनि; सन्ति = छन् ।
एते दुन्निमित्तादयो = यी खराव दुर्निमित्त आदि; संघानु भावेन
= आठ आर्यपुद्गलहरू आरम्मण भएर प्राप्त भएको चेतनाको
आनुभावले; विनासं = विनास भावमा; यन्तु = पुगोस् ॥

दुःखप्पत्ता च निद्दुक्खा, भयप्पत्ता च निब्भया,
सोकप्पत्ता च निस्सोका, होन्तु सब्बेपि पाणिनो ॥४॥

दुःखप्पत्ता = दुःखमा पुगेका; सब्बेपि = सबै; पाणिनो = प्राणीहरू; निद्दुक्खा = दुःख नभएका; होन्तु = होवोस्; भयप्पत्ता = भयमा पुगेका; सब्बेपि = सबै; पाणिनो = प्राणीहरू; निब्भया च = भय नभएका पनि; होन्तु = होवोस्; सोकप्पत्ता = शोक सन्तापमा पुगेका; सब्बेपि = सबै; पाणिनो = प्राणीहरू; निस्सोका = शोक नभएका पनि; होन्तु = होवोस् ॥

एत्तावता च अम्हेहि, सम्भतं पुञ्ज सम्पदं ।

सब्बे देवा अनुमोदन्तु, सब्बे सम्पत्ति सिद्धिया ॥५॥

एत्तावता च = यतिसम्म; अम्हेहि = हामीले; सम्भतं = जम्मा गरिराखेका; पुञ्जसम्पदं = पुण्य सम्पूर्ण भएकालाई; सब्बे = सबै; देवा = देवताहरूले; सब्ब सम्पत्ति सिद्धिया = सम्पूर्ण लौकिक लोकोत्तर सम्पत्ति सम्पूर्ण गर्नुको निमित्त; अनुमोदन्तु = खुशी प्रसन्न होउन् ॥

दानं ददन्तु सद्दाय, सीलं रक्खन्तु सब्बदा ।

भावनाभिरता होन्तु, गच्छन्तु देवतागता ॥६॥

सद्दाय = कर्म र कर्मफललाई विश्वास गरेर; दानं = भोजनादि दान; ददन्तु = देऊ; सब्बदा = सधै; सीलं = पञ्चशील आदि; रक्खन्तु = पालन गर; भावनाभिरता = कर्मस्थान भावना

गर्नुमा खुशी प्रसन्न; होतु = होऊ; आगता = परित्राण सुन्न
आएका; देवता = देवताहरू; गच्छन्तु = जाऊन् ॥

सब्बे बुद्धा बलप्पत्ता, पच्चेकानञ्च यं बलं ।

अरहन्तानञ्च तेजेन, रक्खं बन्धामि सब्बसो ॥७॥

बलप्पत्ता = दशवटा कायबल दशवटा ज्ञानबलमा
पुगिरहेका; सब्बे = सबै; बुद्धा च = बुद्धहरूको पनि;
पच्चेकानञ्च = प्रत्येक बुद्धहरूको पनि; अरहन्तानञ्च =
अरहन्तहरूको पनि; यं बल; = जुन बल; अत्थि = छन्; तस्स
= ती; बलस्से = ज्ञान बलको; तेजेन = तेजले; सब्बसो =
सम्पूर्ण दश दिशामा पनि; रक्खं = रक्षा; अहं = मैले; बन्धामि
= बाधें ॥

यकिञ्चि वित्तं इध वा हरं वा, सग्गोसु वा यं रतनं पणीतं ।

न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं ।

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥८॥

इधवा = यस लोकमा पनि; हरं वा = नागलोक,
गरुडलोकमा पनि; सग्गोसु वा = स्वर्गलोकमा पनि; यं किञ्चि =
कुनै पनि; वित्तं = खुशी प्रसन्न गर्ने; पणीतं = उत्तम भएको; यं
रतनं = जुन रत्न; अत्थि = छन्; तथागतेन = तथागत जस्तै; सम
= समान भएको; नं रतनं = त्यो रत्न; नो अत्थि = छैन; बुद्धे
= बुद्धको; इदम्पि रतनं = त्यो रत्नको भाव पनि; पणीतं =

उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणिनं = प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख आनन्द; होतु = होवोस् ॥

यंकिञ्चि वित्तं इध वा हरं वा, सग्गोसु वा यं रतनं पणीतं ।
न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि धम्मो रतनं पणीतं ।

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥९॥

इध वा = यस लोकमा पनि; हरं वा = नागलोक, गरुडलोकमा पनि; सग्गोसु वा = स्वर्गलोकमा पनि; यं किञ्चि = कुनै पनि; वित्तं = सुशी प्रसन्न गर्ने; पणीतं = उत्तम भएको; यं रतनं = जुन रत्न; अत्थि = छन्; तथागतेन = तथागत जस्तै; सम = समान भएको; नं रतनं = त्यो रत्न; नो अत्थि = छैन; धम्मो = धर्मको; इदम्पि रतनं = यो रत्नको भाव पनि; पाणीतं = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणितं = प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख आनन्द; होतु = होवोस् ॥

यंकिञ्चि वित्तं इध वा हरं वा, सग्गोसु वा यं रतनं पणीतं ।
न नो समं अत्थि तथागतेन, इदम्पि संघे रतनं पणीतं ।

एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१०॥

इध वा = यस लोकमा पनि; हरं वा = नागलोक, गरुडलोकमा पनि; सग्गोसु वा = स्वर्गलोकमा पनि; यं किञ्चि = कुनै पनि; वित्तं = खुशी प्रसन्न गर्ने; पणीतं = उत्तम भएको; यं रतनं = जुन रत्न; अत्थि = छन्; तथागतेन = तथागत जस्तै;

सम = समान भएको; नं रतनं = त्यो रत्न; नो अत्थि = छैन;
 संघे = सघंको; इदम्पि रतनं = यो रत्नको भाव पनि; पणीतं
 = उत्तम छ; एतेन सच्चेन = यो सत्यको प्रभावले; पाणीतं =
 प्राणीहरूलाई; सुवत्थि = सुख आनन्द; होतु = होवोस् ॥

भवतु सब्ब मङ्गलं, रक्खन्तु सब्ब देवता ।

सब्ब बुद्धानु भावेन, सदा सुखी भवन्तु ते ॥११॥

ते = तिमीलाई; सब्बे मङ्गलं = सबै प्रकारको मंगल,
 भवन्तु = होवोस्; सब्ब देवता = सबै देवताहरूले; ते =
 तिमीलाई; रक्खन्तु = रक्षा गरून्; सब्ब बुद्धानु भावेन =
 सबै बुद्धहरूको गुण आरम्भण भएर प्राप्त भएको चेतनाको
 आनुभावले; सदा = सधैं; ते = तिमीहरूलाई; सुखी = काय सुख,
 चित्त सुख; भवन्तु = होवोस् ॥

भवतु सब्ब मङ्गलं, रक्खन्तु सब्ब देवता ।

सब्बधम्मानुभावेन, सदा सुखी भवन्तु ते ॥१२॥

ते = तिमीलाई; सब्ब मङ्गलं = सबै प्रकारको मंगल;
 भवतु = होवोस्; सब्ब देवता = सबै देवताहरूले; ते =
 तिमीलाई; रक्खन्तु = रक्षा गरून्; सब्बधम्मानुभावेन = सबै
 दशवटा उत्तम धर्म आरम्भण भएर प्राप्त भएको चेतनाको
 आनुभावले; सदा = सधैं; ते = तिमीलाई; सुखी = काय सुख,
 चित्त सुख; भवन्तु = होवोस् ॥

भवतु सब्ब मङ्गलं, रक्खन्तु सब्ब देवता ।

सब्बसंघानुभावेन, सदा सुखी भवन्तु ते ॥१३॥

ते = तिमिलार्इ; सब्ब मङ्गलं = सबै प्रकारको मङ्गलं; भवन्तु = होवोस्; सब्बे देवता = सबै देवताहरूले; ते = तिमिलार्इ; रक्खन्तु = रक्षा गरून्; सब्बसंघानुभावेन = सबै संघहरूको गुण आरम्भण गरेर प्राप्त भएको चेतनाको अनुभावले; सदा = सधै; ते = तिमिहरूलार्इ; सुखी = काय सुख, चित्त सुख; भवतु = होवोस् ॥

महाकारुणिको नाथो, हिताय सब्बपाणिनं ।

पुरेत्वा पारमी सब्बा, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं ।

एतेन सच्चवज्जेन, सोत्थि ते होतु सब्बदा ॥१४॥

महाकारुणिको = महान करूणावान हुनुभएका; नाथो = बुद्ध भगवानले; सब्बपाणिनं = सबै प्राणीहरूलार्इ; हिताय = हित उपकार गर्नुको निमित्त; सब्बा = सबै; पारमी = पारमितालार्इ; पूरेत्वा = पूर्ण गरेर; उत्तमं = उत्तम भैरहेको; सम्बोधिं = अर्हत मार्गज्ञान, सर्वज्ञान; आपत्तो = पुग्नुभयो; एतेन सच्चवज्जेन = यो सत्य वचन बोलेको प्रभावले; सब्बदा = सधै; ते = तिमिलार्इ; सोत्थि = सुख आनन्द; होतु = होवोस् ॥

जयन्तो बोधिया मूले, सक्क्यानं नन्दिवड्ढनो ।

एवमेव जयो होतु, जयस्सु जयमङ्गले ॥१५॥

सक्यानं = शाक्यकुमारहरूलाई; नन्दि वडढनो = खुशी प्रसन्न गर्नुभएका बुद्ध भगवानले; बोधिया = बोधि वृक्षको; मूले = मुनि; जयन्तो यथा = पञ्चमारलाई जित्नुभए जस्तै; एवमेव = त्यस्तै नै; जयो = जय; होन्तु = होवोस्; जय मंगल = शत्रु विजय हुनुमा हेतु भैरहेको; मंगलं = मंगल; त्व = तिमीलाई; जयस्सु = जय होवोस् !

अपराजित पल्लङ्के, सीसे पुथुविपुक्खले ।

अभिसेके सब्बबुद्धानं, अगगप्पत्तो पमोदति ॥१६॥

सब्बबुद्धानं = सम्पूर्ण बुद्धहरूको; अभिसेके = अभिषेक गर्नु हुने; पुथुविपुक्खले = शोभायुक्त भएको पृथ्वी माथि; सीसे = पृथ्वीको शिर भैरहेको; अपराजित पल्लङ्के = अपराजित पल्लङ्कमा; अगगप्पत्तो = उत्तम भएको बुद्धत्वमा पुग्नुभएका भगवान; पमोदति = खुशी प्रसन्न हुनुभयो ।

सुनक्खतं सुमङ्गलं, सुप्पभातं सु हुट्ठितं ।

सुखणो सुमुहुत्तोच, सुटिट्ठं ब्रह्मचारिसु ॥१७॥

एवमेव = यस्तै नै; तव = तिमीलाई; सुनक्खतं = असल नक्षत्र; होतु = होवोस्; सुमङ्गलं = असल मङ्गल; होतु = होवोस्; सुप्पभातं = असल प्रभात; होतु = होवोस्; सुहुट्ठितं = असल उन्नति वृद्धि हुने; होतु = होवोस्; सुखणो च = असल क्षण पनि; होतु = होवोस्; सुमुहुत्तो च = असल मुहुर्त पनि;

होतु = होवोस्; ब्रह्मचारिसु = उत्तम आचरण गर्ने पुद्
गलहरूलाई; सुयिट्ठं = राम्रोसँग पूजा गर्ने; होतु = होवोस् ॥

पदक्खणं काय कम्मं, वाचा कम्मं पदक्खणं ।

पदक्खणं मनो कम्मं, पणीधि ते पदक्खणे ॥१८॥

पदक्खणं = उत्तम भएको; कायकम्मं = कायकर्म
पनि; पदक्खणं = उत्तम भएको; वाचाकम्मं = वची कर्म
पनि; पदक्खणं = उत्तम भएको; मनोकम्मं = मनोकर्म
पनि; पदक्खणे = असल कर्ममा; पणीधि = स्थिर भइरहने; ते
= तिमिलार्ई; होतु = होवोस् ।

पदक्खणानि कत्वान, लभन्तत्थे पदक्खणे ।

ते अत्थलद्धा सुखिता, विरुल्हा बुद्धसासेन ।

अरोगा सुखिता होन्तु, सह सब्बेहि जातिभि ॥१९॥

ते = तिनीहरू सम्पूर्ण देव मनुष्यहरूले; पदक्खणानि
= असल कर्मलाई; कत्वान = गरेर; पदक्खणे = उत्तम भएको
अत्थे = फल; लभन्ति = प्राप्त भैरहेको छ । अत्थलद्धा = असल
फल प्राप्त भएर; ते = तिनीहरू (सत्पुरुषहरू); सुखिता = खुसि
भएर; बुद्धसासेन = भगवान बुद्धको शासनमा; विरुल्हा = उन्नति
बृद्धि भएर; सब्बेहि = सबै; जातिसह = आफन्तहरूसँगै; अरोगा
= रोग नभएर; सुखी = सुखी; होथ = होवोस् ॥

पुब्बणह सूत्रको शब्दार्थ समाप्त भयो ।

नमो तस्त भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

धम्मचक्कपवत्तनसुत्त

एवं मे सुतं, एकं समयं भगवा बाराणसियं विहरति
इसिपतने मिगदाये ।

तत्र खो भगवा पञ्चवगिगये भिक्खू आमन्तेसि-

द्वे मे भिक्खवे अन्ता पब्बजितेन न सेवितब्बा ।

यो चायं कामेसु कामसुखल्लिकानुयोगो हीनो
गम्मो पोथुज्जनिको अनरियो अनत्थसंहितो । यो चायं
अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थ संहितो ।

एते खो भिक्खवे उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा
पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा चक्खुकरणी, जाणकरणी,
उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

कतमा च सा भिक्खवे मज्झिमा पटिपदा तथागतेन
अभिसम्बुद्धा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय
सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको
मगगो । सेय्यथिदं ? सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा
सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति

सम्मासमाधि । अयं खो सा भिक्खवे मज्झिमा पटिपदा
तथागतेन अभिसम्बुद्धा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय
अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

इदं खो पन भिक्खवे दुक्खं अरियसच्चं जातिपि दुक्खा,
जरापि दुक्खा, ब्याधिपि दुक्खो, मरणापि दुक्खं, अप्पियेहि
सम्पयोगो दुक्खो, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो, यंपिच्छं न लभति
तंपि दुक्खं, संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा ।

इदं खो पन भिक्खवे दुक्खसमुदयं, अरियसच्चं, यायं
तण्हा पोनोभविका नन्दिराग सहगता तत्र तत्राभिनन्दिनी ।
सेय्यथिदं ? कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा ।

इदं खो पन भिक्खवे दुक्खनिरोधं अरियसच्चं । यो
तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सगो
मुत्ति अनालयो ।

इदं खो पन भिक्खवे दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा
अरियसच्चं । अयमेव अरियोअट्ठङ्गिको मग्गो । सेय्यथिदं ?
सम्मादिट्ठ सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो
सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि ।

इदं दुक्खं अरियसच्चन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु

धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । तं खो पनिदं दुक्खं अरियसच्चं परिञ्जेय्यन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

तं खो पनिदं दुक्खं अरियसच्चं परिञ्जातन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

इदं दुक्खसमुदयं अरियसच्चन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । तं खो पनिदं दुक्खसमुदयं अरियसच्चं पहातब्बन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । तं खो पनिदं दुक्खसमुदयं अरियसच्चं पहिनन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाण उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

इदं दुक्खनिरोधं अरियसच्चन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पञ्जा

उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । तं खो पनिदं दुक्खनिरोधं अरियसच्चं सच्छिकातब्बन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, ज्ञाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

तं खो पनिदं दुक्ख निरोधं अरियसच्चं सच्छिकतन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, ज्ञाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

इदं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, ज्ञाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । तं खो पनिदं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं भावेतब्बन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, ज्ञाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । तं खो पनिदं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं भावितन्ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, ज्ञाणं उदपादि, पञ्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

यावकीवञ्च मे भिक्खवे इमेसु चतूसु अरियसच्चेसु एवं तिपरिवट्टं द्वादसाकारं यथाभूतं ज्ञाणदस्सनं न सुविसुद्धं

अहोसि । नेव तावाहं भिक्खवे सदेवके लोके समारके
सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय “अनुत्तरं
सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो” ति पच्चञ्जासिं । ज्ञाणञ्च पन मे
दस्सनं उदपादि । अकुप्पा मे चेतोविमुत्ति । अयमन्तिमा जाति
नत्थिदानि पुनढभवोति ।

यतो च खो मे भिक्खवे इमेसु चतूसु अरियसच्चेसु
एवं तिपरिवट्टं द्वादसाकारं यथाभूतं ज्ञाणदस्सनं सुविसुद्धं
अहोसि । अथाहं भिक्खवे सदेवके लोके समारके सब्रह्मके
सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय “अनुत्तरं
सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो”ति पच्चञ्जासिं । ज्ञाणञ्च पन मे
चेतो दस्सनं उदपादि । “अकुप्पा मे विमुत्ति, ‘अय’ मन्तिमा
जाति, नत्थिदानि पुनढभवो”ति ।

इदमवो च भगवा अत्तमना पञ्चवगिया भिक्खू
भगवतो भासितं अभिनदन्ति ।

इमस्मिच्च पन वेय्याकरणस्सि भञ्जमाने आयस्मतो
कोण्डञ्जस्स विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि यंकिञ्चि
समुदयधम्मं, सब्बंतं निरोधधम्मन्ति ।

पवत्तिते च पन भगवता धम्मचक्के भुम्मा देवा

सद्मनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

भुम्मानं देवानं सद्दं सुत्वा चातुम्महाराजिका देवा सद्मनुस्सावेसुं "एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचिवा लोस्मिन्ति

चातुम्महाराजिकानं देवानं सद्दं सुत्वा तावतिसा देवा सद्मनुस्सावेसुं "एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

तावतिसानं देवानं सद्दं सुत्वा यामा देवा सद्मनुस्सावेसुं एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

यामानं देवानं सद्दं सुत्वा तुसिता देवा सद्मनुस्सावेसुं "एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

तुसितानं देवानं सद्दं सुत्वा निम्मानरति देवा सद्मनुस्सावेसुं "एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन

वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचिवा लोकस्मिन्ति ।

निम्मानरतीनं देवानं सद्दं सुत्वा परनिम्मित वसवत्ती देवा सद्दं मनुस्सावेसुं "एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं सद्दं सुत्वा ब्रह्मपारिसज्जा देवा सद्दं मनुस्सावेसुं "एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रम्हुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

ब्रह्मपारिसज्जानंदेवानं सद्दं सुत्वा ब्रह्मपुरोहिता देवा सद्दं मनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

ब्रह्मपुरोहितानं देवानं सद्दं सुत्वा महाब्रह्मा देवा सद्दं मनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

महाब्रह्मानं देवानं सद्दं सुत्वा परित्ताभा देवा सद्दं मनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणे

न वा देवेन वा मारेन वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

परित्ताभानं देवानं सद्दं सुत्वा अप्पमाणाभा देवा
सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये
अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणे
न वा देवेन वा मारेन ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

अप्पमाणाभानं देवानं सद्दं सुत्वा आभस्सरा देवा
सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भागजता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये
अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणे
न देवेन वा मारेन वा ब्राह्मणेन देवेन वा मारेन ब्रह्मुना वा के
नचि वा लोकस्मिन्ति ।

आभस्सरानं देवानं सद्दं सुत्वा परित्तसुभा देवा
सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये
अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणे
न वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

परित्तसुभानं देवानं सद्दं सुत्वा अप्पमाणसुभा देवा
सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये
अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणे
न वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

अप्पमाणसुभानं देवानं सद्दं सुत्वा सुभकिण्णका देवा
सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये
अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणे
न वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

सुभकिण्णकानं देवानं सद्दं सुत्वा वेहप्फता देवा
सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये
अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणे
न वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

वेहप्फलानं देवानं सद्दं सुत्वा अविहा देवा सद्दमनुस्सा दे
वा सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये
अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन
वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

अविहानं देवानं सद्दं सुत्वा अतप्पा देवा सद्दमनुस्सावेसुं । एतं
भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं
पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारे
न वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

अतप्पानं देवानं सद्दं सुत्वा सुदस्सा देवा सद्दमनुस्सावेसुं ।
एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं
पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारे
न वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

सुदस्सानं देवानं सद्दं सुत्वा सुदस्सी देवा सद्दमनुस्सावेसुं ।
एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं
पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारे
न वा ब्रह्मुना वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

सुदस्सीनं देवानं सद्दं सुत्वा अकनिट्ठा देवा
सद्दमनुस्सावेसुं । एतं भगवता वाराणसियं इसिपतने मिगदाये

अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन
वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मणा वा केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

इतिह तेन खणेन तेन लयेन तेन मुहुत्तेन याव ब्रह्मलोका
सद्दो अब्भुगच्छि ।

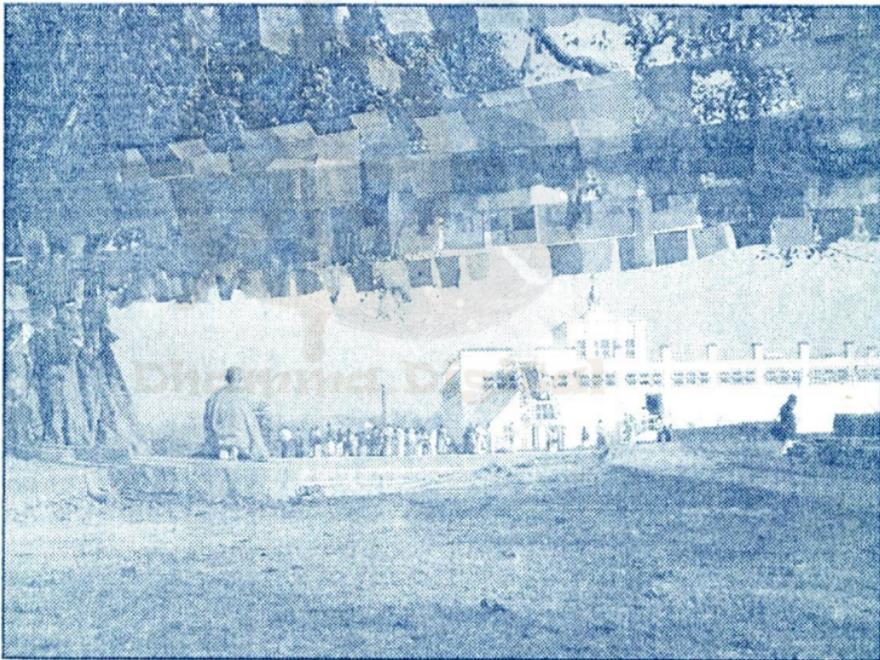
अयञ्च दससहस्सी लोकधातु संकम्पि सम्पकम्पि
सम्पवेधि । अप्पमाणो च उलारो ओभासो लोके पातुरहोसि
अतिक्कम्म देवानं देवानुभावन्ति ।

अथ खो भगवा इमं उदानं उदानेसि । अञ्जासि
वत भो कोण्डञ्जो, अञ्जासि वत भो कोण्डञ्जो'ति ।
इतिहिदं आयस्मतो कोण्डञ्जस्स अञ्जाकोण्डञ्जो त्वेव नामं
अहोसीति ।

॥ धम्मचक्कपवत्तनसुत्तं निट्ठितं ॥

Dhamma.Digital

विश्वमा शान्ति फैलिरहोस्

विश्वशान्तिको मुहान लुम्बिनी